

Botos László olvasókönyve

Fiatalok és felnőttek részére

I. rész: A fiatalokhoz

Botos László olvasókönyve

Fiatalok és felnőttek részére

I. rész: A fiatalokhoz

Szerkesztette

BOTOS LÁSZLÓ

Magyarságtudományi Intézet
Groton, NY • 2014

© Botos László, 2014
© Magyarságtudományi Intézet, 2014
A borítón Cuth Emese rajza látható.

Korrektor: Kincsesné Salca Mária

**Hálásan köszönöm a nagylelkű támogatást,
mellyel könyvem megjelenését önzetlenül segítették.**
Botos László

CANADA:

Babos Imre és Anikó (Montreal)
Bárány Dénes és Sarolta (Montreal)
Bencsis Klára (Montreal)
Bérces Gyula és Mária (Montreal)
Brády Mária (Montreal)
Farkas Attila és Monika (Montreal)
Goralszky Éva (Montreal)
Joó Klára (Montreal)
Kocsis Ferenc (Montreal)
Sebestyén Alajos (Montreal)
MVSZ Montreal
Markó Ferenc (Westmount QC)
Gabriella Gombai (Windsor, ON)
Névtelen adakozó

USA:

Jobb Vilma (Grand Blanc, MI)
Pőcze József és Zita (Gates Mills, OH)
Juhász Gábor (Henrietta, NY)
Berzsenyi György (Shorewood, WI)
John P. Gyekenyesi (North Olmstead, OH)
Harry Godfors (Flagler Beach, FL)
Botos Margaret (Groton, NY)

Szeretettel unokáimnak: Csenge, Réka, Keve és Huba

Ami az *Olvasókönyv* megírását megelőzte

Évek óta foglalkoztatott, sőt, bántott, hogy a jövőnket építő ifjúságunk magyar-rá nevelése az otthoni oktatásban másodlagos, még azt is mondhatnám: elhanyagolt, elferdített, vagy egyenesen magyartalan. A mai ifjúságból kiölték a nemzet-vállalás fennkölt érzetét. A nemzet iránti érdektelenség lett úrrá. E gondolatok nem hagytak nyugton, hol pislákoló lángként, hol fergeteges erővel sürgettek, ösztökéltek valamiféle tetre, ami változást hozhatna és bizalmat adna, ami tenni akarásra ösztönözné ifjúságunkat a magyar jövő érdekében. Erről beszélgettünk Radics Gézával, amatőr őskutató barátommal, aki erre a célra egy magyar származástörténeti tanulmányt készített. Azonban, sajnos, nem tudtunk megegyezni az általam szükségesnek tartott szöveg-változtatásokban. Majd Tomory Zsuzsa nyelvészrel, aki Magyar Adorján nyomdokain jár, és az általa írt Ősműveltség c. könyv legelkötelezettebb hirdetője, és művének közreadója, megismertetője.

Ezután felvettem a kapcsolatot a Hermann Ottó Társaság vezetőjével, Veszelszki Ferencel, hogy társaságuk keretében hozzunk létre egy csoportot, és közösen szerkesszünk egy buzdító olvasókönyvet. Az egyezés meg is történt. Javaslatukra írtunk egy a kiadás támogatására felkérő levelet Orbán Viktor miniszterelnök úrnak és a Jobbik elnökségének. Közös levelünket megküldtem Gaudi-Nagy Tamásnak, mivel Őt személyesen ismerem. Mindkét helyről rövid idő után bizalomkeltő levelet kaptunk, melyben értesítettek, hogy kérésünket megküldték Dr. Hoffmann Rózsa, oktatásért felelős államtitkárnak, a Jobbik részéről pedig Dúró Dóra, kulturális ügyekkel foglalkozó képviselőnőnek. További értesítés nem érkezett.

Orbán Viktor, Magyarország Miniszterelnöke
Budapest Országház
1357 Budapest, Pf. 6.

Tisztelt Miniszterelnök Úr!

A Herman Ottó Társaság és a Magyarságtudományi Intézet kezdeményezésére létrejött egy tudományokkal, irodalommal, művészetekkel foglalkozó csoport, amely a különböző korosztályokba tartozó iskolák számára szeretne létrehozni több kötetből álló olvasókönyv-sorozatot.

Célunk: Az iskolák szellemi és lelki világába elültetni, feléleszteni, helyes útra terelni és megerősíteni a népünkől már csaknem kihalt, lappangva talán még élő, de megrontott magyarságtudatot.

Célunk eléréséhez a tervezett olvasókönyvekben, a különböző korosztályokba tartozó iskolások szellemi és lelki, megértő és befogadó készségének megfelelően a következőket szeretnénk feleleveníteni és bemutatni.

A népünk több ezer éves élete során kialakult eszmei, szellemi és lelki világát visszatükröző eredetmondáinkat, regéinket, szájhagyományainkat, meséinket, ősi jelképeinket, szent ereklyéinket.

A hazai és nemzetközi szakirodalom teljes körű felidézésével és legújabb kutatási eredmények alapján: népünk őstörténetét, vándorlásait, visszatelepedését a Kárpát-medencébe.

Államalapításunkat, Európában betöltött politikai, katonai, gazdasági és kulturális szerepünket. Népünk nagyjait, történelmünk dicső és tragikus eseményeit, azok okait és következményeit, hőseit, áldozatait és vértanúit. Történelmi tájainkat és megmaradt emlékeit. Boldoggá és szentté avatott nagyjainkat és cselekedeteiket.

Ősidőktől kezdve máig beszélt nyelvünk szépségét, kifejező erejét, logikáját, nyelvtani rendszerét, szavaink jelentését, szókincsünk minden más nyelvet megelőző gazdagságát és nemzetközi megítélését.

Beszélt nyelvünk magán- és mássalhangzóit jelölő ősi rovásírásunkat, amelyben tizenhárom betűvel több van, mint a latin ABC-ben.

A népünk lelkületéből fakadó népdalaink, néptáncaink, népművészetünk ősiségét, sokszínűségét és szépségét.

A tudományokban, a művészetekben, az irodalomban elért, nemzetközi téren is kiemelkedő eredményeinket és azok alkotóit, amelyekről, és akikről a most élő nemzedékek alig tudnak valamit, előfordulhat az is, hogy semmit.

A sportban olimpiákon, világbajnokságokon elért győzelmeinket és győzteseinket. Természeti tájegységeinket és szépségeinket, növény és állatvilágunkat, védett tájainkat és azok állatvilágát.

Különböző népcsoportok (székelyek, palócok, matyók, jászok stb.) életét, beszédét, viselkedését, szokásait, öltözködésüket, népművészetüket.

Ősi foglalkozásokat, kézműveseinket és használt eszközeiket.

Mezőgazdaságunkat, hazánk természeti adottságait, talajminőségét, művelési ágait, évezredek során kitenyészített és kinevelt háziállatainkat, növényeinket. Termelési módszereinket és szervezeteinket, nemzetközileg elismert és keresett termékeinket, ilyen a makói hagyma, a szegedi és kalocsai fűszerpaprika, a mangalica, a szürke marha, a boraink stb.

Mindennapi magyar nyelvünk megőrzését Molnos Angéla munkáját követve.

Iparunk kialakulását, annak szerveződését és szervezeteit, kimagasló eredményeinket (ilyenek a porlasztó, villanymozdonyok, izzólámpák, rádiók, műszereink, stb.) Be kell mutatni a feltalálóinkat.

A felsoroltak csak nagyléptékű áttekintést adnak a tervezett olvasókönyvek témáiról, amelyek szerkesztés közben változhatnak.

Tudjuk, nehéz feladat és rögös út előtt állunk. Célunk elérésének sokrétű és mély, eszmei, szellemi, lelki erői mellett számos anyagi, technikai és befogadási feltétele van, amelyeknek csak társadalmi támogatással tudunk igazán megfelelni.

Ehhez köszönjük az Ön segítségét, intézetünk és a létrejött alkotócsoport nevében.

Budapest, 2011. november 7.

Tisztelettel:

Veszelszki Ferenc
a Herman Ottó Társaság elnöke

Botos László
a Magyarságtudományi Intézet elnöke

Herman Ottó Társaság
Akác u. 117.
2182 Domonylvölgy

Magyarságtudományi Intézet
107 Pasadena Ave.
Groton, NY 13073 USA

Az Önnek eljuttatott levél másolatát elküldtük Hoffmann Rózsa oktatásért felelős államtitkár asszonynak is.

Magamra maradtam. Haboztam, hogy e nagy jelentőségű munkát el tudom-e végezni? De végül is döntöttem. Az Olvasókönyvet, összeállítása után, megküldtem a Cleveland-ben lakó Poecze József barátomnak, aki továbbította az anyagot az egykori clevelandi magyar iskola igazgatójának. Mindketten elismerésüket fejezték ki, és támogatásukról biztosítottak. Ez növelte az önbizalmamat. Majd az Olvasókönyvet levélben megküldtem Klebelsberg Éva grófnőnek. Sajnos, semmitmondó válasz érkezett. Dr. Tóttössy Magdolna tanárnő nagyszerűnek találta az első, az ifjúsághoz szóló részt. A felnőttekhez, szülőkhöz szóló, második részben ő mást várt volna, azt hiszem, kronológiai magyar történelmet. Én erre abból következtettem, hogy telefonban így szólt: „Nem értem, nagy hézagok vannak.” Igen, mert én a sorsforduló határkövek kiemelésére összpontosítottam, ami meghatározta jövőnk és jelenünk kialakulását. Mindenképpen mást várt. Ugyanakkor így ír: „Hatalmas munka van a II. részben, ami nem sikkadhat el! ...Feladni, félbehagyni nem szabad.”

Ezután az ottawai Magyar Ház közlése jutott el hozzám: magyar iskolát hoznak létre. Örömmel ajánlottam fel az ekkor már majdnem teljesen elkészült Olvasókönyv anyagát. A válaszban dicsérték, de nem fogadhatták el, mivel az általam összeállított anyag az idősebb fiatalokhoz szól. A könyv épp e korhoz intézi mondanivalóját, mert a fiatal életkor a legalkalmasabb az örök életre szóló nemzetszolgálat, nemzetvállalás kialakítására.

2013. okt. 13.

Botos László

1. A költemények

*„A magyar szeresse,
a magyar keresse,
a magyar segítse a magyart.”
Széchenyi István*

Azon gondolkodtam, hogyan, miként szólítsalak meg Benneteket, magyar Ifjúság!

Milyen módon tudnék szándékom szerint a lelketekhez szólni? Szándékom, hogy ismerjétek fel a magyar irodalom 1526 óta folyamatosan sajátos feladatát: azt a közvetítő feladatot, amely megszabja helyünket a világban, viszonyunkat egymáshoz, jellemzi alapvető karakterünket. A mai fiatalokhoz vajon melyik irodalmi műfaj áll közelebb: a dráma, az epika, vagy a líra, mely forma: a próza, vagy a vers?

Mi lenne az, ami felkeltené az érdeklődéseket, hogy tovább olvassátok e könyvecskét, mi lenne az, ami lekötné a figyelmetek, mi lenne az, ami segítene a világ dolgaiban, múltunkban, jelenünkben eligazodni magunkkal kapcsolatban? Mi lenne, ami az eljövendő időkre is erőt sugallhatna? A mai fiatalokhoz vajon melyik irodalmi műfaj áll közelebb: a dráma, az epika, vagy a líra, mely forma: a próza, vagy a vers?

A választást Rátok kell bíznom: válogassatok e gyöngyszemek között, fűzzétek össze olyan kötelékké, amelyet a költő és történész DOMONKOS SÁNDOR fogalmazott meg

Egy kézfogásban

című versében:

Történelmet teremtenk tegnap este,
Mikor kezem a kezedet keresve
Összeforrott egy kemény kézfogásban,
Múltat bocsájtó meleg szorításban.
Évszázadok szakadékát temettük,
Kölcsönösen mért csapásokat feledtünk.
Turán átka szertefoszlott halomba,
Az egymásban lelt közös bizalomba'.
Hiába lesz a kicsik üvöltése,

Bosszút lihegő lázas nyüsztése,
Bizalmatlanok mérges suttogása
Mind szétfoslott az erős kézfogásba.
Az uszításnak már fölötte állunk,
Kéz a kézben így egymásra találtunk.
Közös szenvedés barázdázza arcunk,
Egymást segítni – ez a jövő harcunk.

S bár sorsunk útja szembe kényszerített,
E kézfogásban nincs többé ítélet!
Én hiszek Benned és Te hiszel bennem,
Eggyé forrtunk a nemzet-szereteten.
Csak bábok voltunk egy nagy zivatarban
S a jót kerestük folyton, szakadatlan.
Nagy ára volt. Jól megfizettünk érte,
S most érezzük, hogy mégis csak megérte.
E kézfogásunk jobb jövő pecsétje,
Új Vérszerződés. Új élet reménye
Született most e száműzött világban
Egy tiszta, erős, magyar kézfogásban.

(Toronto, 1982 októberében)

Az irodalmi művek – akár próza, akár vers a forma – érzelmek, gondolatok, hangulatok kifejezési eszközei. Ezért ajánlom Nektek válogatásomban magyar érzelmű kiválóságaink megnyilatkozásait, amelyek ismerete szükséges az egészséges nemzettudat alakulásához, megőrzéséhez és továbbörökítéséhez.

Az összeállításban a formát (vers és próza), a betűrendet, s azon belül az időrendet választottam kiindulásként.

BERZSENYI DÁNIEL (1776–1836)

Fohászkodás

Isten! kit a bölcs lángesze fel nem ér,
Csak titkon érző lelke ohajtva sejt:
Léted világít, mint az égő
Nap, de szemünk bele nem tekinthet.

A legmagasb menny s aether Uránjai,
Mellyek körülted rendre keringenek,
A láthatatlan férgék: a te
Bölcs kezeid remekelt csudái.

Te hoztad e nagy Minden ezer nemét
A semmiségből, a te szemöldököd
Ronthat s teremthet száz világot,
S a nagy idők folyamit kiméri.

Téged dicsőít a Zenith és Nadír.
A szélvészek bús harca, az égi láng
Villáma, harmatcsepp, virágszál
Hirdeti nagy kezed alkotását.

Buzgón leomlom színed előtt, Dicső!
Majdan, ha lelkem záraiból kikél,
S hozzád közelb járulhat, akkor
Ami után eped, ott eléri.

Addig letörlöm könnyeimet, s megyek
Rendeltetésem pályafutásain,
A jobb s nemesb lelkeknek útján,
Merre erőm s inaim vihetnek.

Bizton tekintem mély sirom éjjelét!
Zordon, de oh nem, nem lehet az gonosz,
Mert a te munkád; ott is elszórt
Csontjaimat kezeid takarják.

(1807-1808 körül. Végleges formája: 1810)

BERZSENYI DÁNIEL (1776–1836)

A magyarokhoz

Romlásnak indult hajdan erős magyar!
Nem látod, Árpád vére miként fajul?
Nem látod a bosszús egeknek
Ostorait nyomorult hazádon?

Sok századoknak vérzivatarja közt
Rongált Budának tornyai állanak.
Ámbár ezerszer vak tüzedben
Véreidet, magadat tiportad.

Elszórja, hidd el, mostani veszni tért
Erkölcöd, undok vipera fajzatok
Dúlják fel a várt, mely sok ádáz
Ostromokat mosolyogva nézett.

Nem ronthatott el tégedet, oh magyar!
A vad tatár kán xerxesi tábora
S világot ostromló töröknek
Napkeletet leverő hatalma.

Nem fojthatott meg Zápolya öldöklő
Századja s titkos gyilkosaid keze,
A szent rokonvérbe feröszdő
Visszavonás tüze közt megálltál.

Mert régi erkölcs, spártai férfikar
Küzdött, vezérelt fürgetegid között
Birkózva győztél, s Herkulesként
Ércbuzogány rezegett kezeden.

Most lassú méreg, lassú halál emészt.
S mint a kevély tölgy, melyet az északi
Szélvész le nem dönt, benne termő
Férgek erős gyökerit megőrlik,

S egy gyenge szélről földre teríttetik.
Így minden ország támasza, talpköve
A tiszta erkölcs, mely ha megvész,
Róma ledűl s rabigába görbed.

Mi a magyar most? Rút sybarita váz.
Letépte fényes nemzeti bélyegét,
S hazája földült védfalából
Rak palotát heverő helyének.

Vallástalanság rút szüleményei,
Erkölcstelenség, minden utálatos
Förtelmek áradnak hazánkra,
Régi nemes magyarok porára.

Fegyverre termett szép deli ifjúság
Kardforgatásban nem gyakoroltatik,
Nem tud nyeregben, nem tud ugró
Gyors paripán leragadva szökni.

Elődeinknek bajnoki köntösét
S nyelvét megunván, rút idegent cserélt,
A nemzet őrlékét tapodja,
Gyermeki báb puha szíve tárgya!

Oh, más magyar kar mennyköve villogott
Attila véres harcai közt, midőn
A fél világgal szembeszállott
Nemzeteket tapodó haragja.

Más néppel ontott bajnoki vért hazánk
Szerzője, Árpád a Duna partjain,
Ó, más magyarral verte vissza
Nagy Hunyadink Mohamed hatalmát!

Akkor vitéz hírt, férfias érdemet
Szerzett az ifjú Hercules útjain,
Most íme – oh, szégyen, mivé lett –
Módi majom, gúnyolásra méltó.

De jaj, csak így jár minden az ég alatt!
Forgó viszonság járma alatt nyögünk,
Tündér szerencsénk kénye hány-vet,
Játszva emel s mosolyogva ver le.

Felfogat a nagy századok érckeze
Mindent ledűlt már a nemes Ilion,
A büszke Karthágó hatalma,
Róma s erős Babilon leomlott.

Átok reátok, Hárpia fajzati,
Erkölcseinket vesztegető fenék!

ARANY JÁNOS (1817–1882)

V. László

Sűrű-setét az éj,
Dühöng a déli szél,
Jó Budavár magas
Tornyán az ércakas
Csikorog élesen.

„Ki az? mi az? vagy úgy –”
„Fordulj be és aludj
Uram László király:
A zápor majd eláll,
Az veri ablakod.”

A felhő megszakad,
Nyílása tűz, patak;
Zúgó sebes özönt
A réz csatorna önt
Budának tornyiról.

„Miért zúg a tömeg?
Kívánja *eskümet?*”
„A nép, uram-király,
Csendes mint a halál,
Csupán a *menny* dörög.”

Megcsörren a bilincs,
Lehull, gazdája nincs:
Buda falán a rab
– Egy-egy felhődarab –
Ereszkedik alá.

„Hah!” láncát tépi a
Hunyadi két fia –
„Uram, uram, ne félj!
László, tudod, nem él,
S a *gyermek*, az fogoly.”

Mélyen a vár alatt
Vonul egy kis csapat;
Olyan rettegve lép,
Most lopja életét...
Kanizsa, Rozgonyi.

„Kettőzni kell az őrt,
Kivált Mátyás előtt! „
„Mátyás, az itt maradt,
Hanem a többi rab –
Nincsen, uram, sehol.”

A felhő kimerült,
A szélvihar elült,
Lágyan zsongó habok
Ezer kis csillagot
Rengetnek a Dunán.

„El! míg lehet s szabad!
Cseh-földön biztosabb.”
„Miért e félelem?
Hallgat minden elem
Ég s föld határa közt.”

Az alvó aluszik,
A bujdosó búvik;
Ha zörren egy levél,
Poroszlót jőni vél
Kanizsa, Rozgonyi.

„Messze még a határ?
Minden perc egy halál!”
„Legitten átkelünk,
Ne félj, uram, *velünk*
A gyermek, a fogoly.”

Az alvó felvirad,
A bujdosó riad;
Szellő sincsen, de zúg,
Felhő sincsen, de bűg
S villámlik messziről.

„Oh adj, oh adj nekem
Hús cseppet, hű csehem!”
„Itt a kehely, igyál,
Uram, László király,
Enyhít, ... mikép a *sír!*”

Állj meg bosszú, megállj:
Cseh-földön ül a rab;
Cseh *földben* a király,
Mindég is ott marad,
De visszajő a rab...!

PETŐFI SÁNDOR (1823–1849)

Magyar vagyok

Magyar vagyok. Legszebb ország hazám
Az öt világrész nagy területén.
Egy kis világ maga. Nincs annyi szám,
Ahány a szépség gazdag kebelén.
Van rajta bérc, amely tekintetet vét
A Kaszpi-tenger habjain is túl,
És rónasága, mintha a föld végét
Keresné, olyan messze-messze nyúl.

Magyar vagyok. Természetem komoly,
Mint hegedűink első hangjai;
Ajkamra fel-felröppen a mosoly,
De nevetésem ritkán hallani.
Ha az öröm legjobban festi képem:
Magas kedvemben sírva fakadok;
De arcom víg a bánat idejében,
Mert nem akarom, hogy sajnáljatok.

Magyar vagyok. Büszkén tekintek át
A múltnak tengerén, ahol szemem
Egekbe nyúló kősziklákat lát,
Nagy tetteidet, bajnok nemzetem.
Európa színpadán mi is játszottunk,
S mienk nem volt a legkisebb szerep;
Úgy rettegé a föld kirántott kardunk,
Mint a villámot éjjel a gyerek.

Magyar vagyok. Mi mostan a magyar?
Holt dicsőség halvány kísértete;
Föl-föltűnik s lebúvik nagy hamar
– Ha vert az óra – odva mélyibe.
Hogy hallgatunk! a második szomszédig
Alig hogy küldjük életünk neszt
S saját testvérink, kik reánk készítik
A gyász s gyalázat fekete mezét.

Magyar vagyok. S arcom szégyenben ég,
Szégyenlenem kell, hogy magyar vagyok!
Itt minálunk nem is hajnallik még,
Holott máshol már a nap úgy ragyog.
De semmi kincsért s hírért a világon
El nem hagynám én szülőföldemet,
Mert szeretem, hőn szeretem, imádom
Gyalázatában is nemzetemet!

(Pest, 1847. február)

PETŐFI SÁNDOR (1823–1849)

A hazáról

Lement a nap. De csillagok
Nem jöttek. Sötét az ég.
Közel s távolban semmi fény nincs,
Csak mécsvilágom s honszerelmem ég.

Szép csillag a honszeretet,
Gyönyörűségeken ragyog.
Szegény hazám, szegény hazám te,
Neked kevés van ilyen csillagod.

Mécsemnek lángja mint lobog!
Mitől lobog? mi lengeti?
Éjfél ütött. Ti lengtek itten
Mécsem körül, ti népem ősei!

Mintha nap volna mindenik,
Oly tündöklők e szellemek,
Tündöklők, mert hisz a dicsőség
Sugármezébe öltözködtenek.

Ne nézz ősidre, oh magyar,
Ki most sötétségben vagy itt,
Ne nézz ősidre, e napokra...
Szemeid gyöngék... a napfény megvakít.

Hazám dicső nagy ősei,
Ti földetrázó viharok!
Ti egykoron a porba omlott
Európa homlokán tomboltatok.

Oh nagy volt hajdan a magyar,
Nagy volt hatalma, birtoka;
Magyar tenger vizében húnýt el
Éjszak, kelet s dél hullócsillaga.

Csakhoggy rég volt, midőn magyar
Fejekre termett a babér;
A képzelet sebes szárnyú sas,
Elfárad mégis, mire odaér.

Oly rég elhervadt a babér
A magyaroknak homlokán,
Hazám, oly rég voltál te nagy, hogy
Nagyságod híre csak mese talán.

Már rég nem sírtam, s íme most
Pillámon egy könny rengedez.
Magyar nép, vajjon hajnalodnak
Vagy alkonyodnak harmatcseppje ez?

Magyar dicsőség, mi valál?
Hullócsillag? mely tündökölt,
Aztán lehullott a magasból
És mindörökre elnyelé a föld.

Vagy üstökös vagy, oh magyar
Dicsőség! mely jött s távozik,
Hogy századok multával újra
Lássák fényét a népek s rettegjék?

(Pest, 1845. október 16. – november 25. között)

SAJÓ SÁNDOR (1838–1933)

Magyarnak lenni

Magyarnak lenni: tudod, mit jelent?
Magasba vágva tengni egyre – lent,
Mosolyogva, mint a méla őszi táj,
Nem panaszkodni senkinek, mi fáj;
Borongni mindig, mint a nagy hegyek,
Mert egyre gyászlik bennünk valami:
Sok százados bú, amelyet nem lehet
Sem eltitkolni, sem bevallani.
Magányban élni, ahol kusza árnyak
Bús tündérekként föl-föl sírdogálnak,
S szálaiból a fájó képzeletnek
Fekete-fényű fátylat szövögetnek
És bút és gyászt és sejtést egybeszöve
Ráterítik a titkos jövődre...
Rabmódra húzni idegen igát,
Álmodozva rólad: büszke, messzi cél,
S meg-megpihenve a múlt emlékinél,
Kergetni téged: csalfa délibáb!...
Csalódni mindig, soha célt nem érve.
S ha szívünkben már apadoz a hit:
Rátakargatni sorsunk száz sebére
Önámításunk koldusrongyait...
– Én népem! múltba vagy jövőbe nézz:
Magyarnak lenni oly bús, oly nehéz!...

Magyarnak lenni: tudod mit jelent?
Küzdelmet, fájót, véges végtelent.
Születni nagynak, bajban büszke hősnak,
De döntő harcra nem elég erősnek:
Úgy teremtni erre a világra,

Hogy mindig vessünk, de mindig hiába:
 Hogy amikor már érik a vetés,
 Akkor zúgjon rá irtó jégverés...
 Fölajzott vággyal, szomjan keseregve
 A szabadító Mózeset várni egyre:
 Hogy porrá zúzza azt a szirtfalat,
 Mely végzetünknek kövült átkául
 Ránk néz merően, irgalmatlanul,
 S utunkat állja zordan, hallgatag...
 Bágyadtan túrni furcsa végzetünk,
 Mely sírni készítő tréfát űz velünk,
 S mert sok bajunkat nincs kin megtorolni:
 Egymást vádolni, egymást marcangolni!
 – Majd, fojtott kedvünk hogyha megdagad,
 Szilajnak lenni, mint a bércepatak,
 Vagy bánatunknak hangos lagziján
 Nagyot rikoltani: hajrá! Húzd, cigány! –
 Háborgó vérrel kesergőn vigadni,
 Hogy minekünk hajh! nem tud megvirradni,
 Hogy annyi szent hév, annyi őserő,
 Megsebzett sasként sírva nyögdelő,
 Mért nem repülhet fönn a tiszta légben,
 Munkásszabadság édes gyönyörében, –
 Hogy mért teremtett bennünket a végzet
 Bús csonkaságnak, fájó töredéknek!...
 Tombolva inni hegyeink borát,
 Készeinknek izzó mámorát,
 S míg szívünkben a tettvágy tüze nyargal,
 Fölbúgni tompa, lázadó haraggal, –
 S amikor már szívünk majdnem megszakad:
 Nagy keservünkben,
 Bús szégyenünkben
 Falhoz vágni az üres poharat...
 – Én népem! múltba vagy jövőbe nézz:
 Magyarnak lenni oly bús, oly nehéz!...

De túl minden bűn, minden szenvedésen
 Önézetünket nem feledve mégsem,
 Nagy szívvel, melyben nem apad a hűség,
 Magyarnak lenni: büszke gyönyörűség!
 Magyarnak lenni: nagy s szent akarat,
 Mely itt reszket a Kárpátok alatt.
 Ha küszködőn, ha szenvedőn, ha sírva:
 Viselni sorsunk, ahogy meg van írva:
 Lelkünkbe szíva magyar földünk lelkét,
 Vérünkbe oltva ősök honszerelmét,
 Féltőn borulni minden magyar rögre,
 S hozzátapadni örökön-örökre!...

HERVAY TAMÁS (1951–)

Magyarnak lenni!

válasz Sajó Sándornak

Magyarnak lenni, tudod mit jelent?
Nem várni, de élni a végtelent!
Világítani fáklyaként, és éjjel
Nem törődni az árnyak seregével
Mit tesznek ők az ellenünkre
Mi vészt zúdítnak büszke fejünkre.
S nem csupán nekünk Istennel élni,
De mindenkinek őszregét mesélni.

Magyarnak lenni, tudod mit jelent?
Ősmúltból jövőendőbe fordítani jelent.
A teremtés forrásvidékére
Mint szarvas, tiszta forráshoz térve,
Istentől hozni élő kenyeret
Mint Urunk adott nekünk új Életet,
Elleneinket szeretettel etetni,
S éhük múltán is szeretni, szeretni.

Magyarnak lenni, tudod mit jelent?
Megtestesíteni a testtelent.
A szeretetet, irgalmat, kegyelmet
Alázatos és végtelen türelmet
Reményt és fáradhatatlan imát
Zsoltosmázni egy életen át.
Életemet adni a méltatlanért
Hahogy ettől valamit is megért.

Magyarnak lenni, tudod mit jelent?
Mint Isten tette rég, úgy élni a jelent.
Nyelvünk fonálán gondolkodásunk
Segítség gazdag hagyományunk
Nem hátrálni, de menni, múltba nézve
Sötétet ismervé, de fordulni a fénybe
Mint Urunk valamikor tette
Meggfeszülni, és feltámadni szeretetre!

(2013)

TAKÁTS GYULA (1911–2008)

1867 a pusztán

Erdő alatt állt a csárda.
Szilaj-pásztorok tanyája.
PIPAGYÚJTÓ tisztes neve.
Ismerte jól a fél megye.

Mint a pusztán sátor körül
a nomád nép, akképpen gyűlt,
úgy tanyázott ide körbe,
lovon, gyalog, seregelve

a sok kanász, juhász, gulyás
s velük együtt birka, bogrács.
Mint az urak vármegyére,
úgy jöttek szabad-gyűlésre.

Középen a Pipagyújtó
füstölt, mint a tanácsosztó
öreg kondás, a had feje,
ezernyolcszázhatvanhétbe’.

Így mesélte öregapám,
aki sokat járt a pusztán
szekerezve... Így került be
az igazi PARLAMENTBE.

Kupolája volt a mennybolt.
Nyárfá állta az oszlopsort.
Csárdaküszöbnek eleje
volt a pásztorgyűlés helye.

Mint Pusztaszer idejébe’
egy-vér csordult egy-edénybe,
akképpen a beszéd és had
összegyűlt a mennybolt alatt.

Pipagyújtó csárda körül
vagy száz szutykos pipa füstölt.
Szárunk mellől magyar beszéd
feszítette az eget szét.

A megyére, majd a grófra
rádörrentett, mint a puska
egy kanásznak ostorhegye,
szinte szikrázott a keze.

Föllángolt a Pipagyújtó.
Vörös vért sercent a hordó.
A bográcsban, mint pokolba’...
Fortyogott a népnek gondja.

Pedig ott állt, – intő példa, –
csárdánál az akasztófa.
Kanász volt, de katonának
fogták... hát beállt betyárnak,

urak ellen! – Föl is húzták.
Fája alatt a furulyák,
most azért is... És a csizmák
a zöld gyepet égig vágják.

Csattog a len-gatyák széle.
Villan fokos, balta éle;
csakúgy repít, zeng a duda,
recegteti a citora.

Így járta ez hatvanhétbe'.
Öregapám így mesélte.
Összegyűltek, és vasárnap
szinte rengették a tájat.

Belerengett ez az ország.
Mint a hajó, de vitorlát
nem húztak az árbocfára.
Állt az ország délibábra.

ADY ENDRE (1877–1919)

A tűz márciusa

Csámpás, konok netán ez a világ
S végbe hanyatlik, kit annyian űztek,
De élethittel én, üldözött haló,
Március kofáira és szentjeire
Hadd szórjam szitkát és dicsét a Tűznek.

Hadd hallják végre olyan magyar szava,
Ki sohse félt, de most már nem is félhet,
De kihez bús Hunnia szikjairól
Sírjáig eljut, lazítva, bárhova,
Gőgös grófi szó s piszkos szolgálóknak.

Vesznem azért kell tán, mert magyar vagyok
S terhére e föld száz Pontiusának
S haldoklóan mégis elküldöm magam
Boldogabb testvéreimnek síromon:
Az új, jobb márciusi ifjúságnak.

Testvéreim, nincs nemigaz szavatok,
S százszor többet merhettek, minthogy mertek.
Békésebb, szebb, jobb, vidámabb, boldogabb
életre váltott jussa nem volt soha,
Mint mai, bús, magyar, ifjú embernek.

Úgy nézzetek szét, hogy ma még semmi sincs,
Csak majmolás, ál-úrság és gaz bírság
S mégis lám, ti vagytok a fiatalok
S mégis, sír-mélyről látom sikereitek:
Holnap talán könnyebb lesz a mártírság.

Búsabb az ifjú magyarnál nem lehet,
Mert él basák és buták közepette,
Mert hiába lett acélból itt a szív,
Szép ember szívként szikrázni, ha akar:
A honi rozsdá megfogta, megette.

De Tűz és Tűz, én ifjú testvéreim,
Jaj, a Tüzet ne hagyjátok kihalni,
Az Élet szent okokból élni akar,
S ha Magyarországra dob ki valakit,
Annak százszorta inkább kell akarni.

Életet és hitet üzen egy halott,
Nektek fiatal, elhagyott testvérek,
Az olvasztó Tüzet küldi a hamu,
S láng-óhaját, hogy ne csüggedjete el.
Március van, s határtalan az Élet.

GYÓNI GÉZA (1884–1917)

Csak egy éjszakára...

Csak egy éjszakára küldjétek el őket;
A pártoskodókat, a vitézkedőket.

Csak egy éjszakára:

Akik fent hirdetik, hogy – mi nem felejtünk,
Mikor a halálgép muzsikál felettünk;
Mikor láthatatlan magja kél a ködnek,
S gyilkos ólom-fecskék szanaszét röpködnek,

Csak egy éjszakára küldjétek el őket;
Gerendatöréskor szálka-keresőket.

Csak egy éjszakára:

Mikor siketítőn bőgni kezd a gránát,
S úgy nyög a véres föld, mintha gyomrát vágnák,
Robbanó golyónak mikor fénye támad,
S véres vize kicsap a vén Visztulának.

Csak egy éjszakára küldjétek el őket.
Az uzsoragarast fogukhoz verőket.

Csak egy éjszakára:

Mikor gránát-vulkán izzó közepén
Úgy forog a férfi, mint a falevél;
S mire földre omlik, ó iszonyú omlás, –
Szép piros vitézből csak fekete csontváz.

Csak egy éjszakára küldjétek el őket;
A hitetleneket s az üzérkedőket.

Csak egy éjszakára:

Mikor a pokolnak égő torka tárul,
S vér csurog a földön, vér csurog a fáról,
Mikor a rongy sátor nyöszörög a szélben
S haló honvéd sóhajt: fiam... feleségem...

Csak egy éjszakára küldjétek el őket:
Hosszú csahos nyelvvel hazaszeretőket.

Csak egy éjszakára:
Vakító csillagnak, mikor támad fénye,
Lássák meg arcuk a San-folyó tükrébe,
Amikor magyar vért gőzölve hömpölyget,
Hogy sírva sikoltsák: Istenem, ne többet.

Küldjétek el őket csak egy éjszakára,
Hogy emlékezzenek az anyjuk kínjára.

Csak egy éjszakára:
Hogy bújnának össze megrémülve, fázva;
Hogy fetrengne mind-mind, hogy meakulpázna;
Hogy tépné az ingét, hogy verné a mellét,
Hogy kiáltná bőgve: Krisztusom, mi kell még!

Krisztusom, mi kell még! Véreim, mit adjak
Árjáért a vérnek, csak én megmaradjak!

Hogy esküdne mind-mind,
S hitetlen gőgjében, akit sosem ismert,
Hogy hívná a Krisztust, hogy hívná az Istent:
Magyar vérem ellen soha-soha többet!
– Csak egy éjszakára küldjétek el őket.

(Przemysl, 1914. november.)

GYÓNI GÉZA (1884–1917)

Cézár, én nem megyek

Vérben úszik vad hegyek orma,
Paskolja vér, paskolja ár.
S engem a halál-dáridóra
Cézár parancsa vár.

Itt hagyni minden szentet, drágát,
Asszonyt, búzát, bort, dalt, zenét:
Cézár parancsa nem kegyelmez.
Kell a halál-cseléd.

Már összeszedtem kis cókmókom.
Indulni kell. Jaj, hogy lehet.
Vérben úszik vad hegyek orma.
Cézár, én nem megyek.

Cézár, lásd, ép a szüret áll már,
Gerezd hegyén tömött gerezd.
Vérben úszhat vad hegyek orma,
A földem nem ereszt.

Cézár, énnekem asszonyom van,
Forró ölű, dalos, szelíd.
Te éretted, jaj, hogy' áztassam
Könyűvel szemeit.

Kicsi, szegény, ijedt fiókák
Fogják, lásd, erős térdemet.
Cézár, ki visel gondot rájuk,
Ha gőgöd eltemet?

Vért szűr a pajzs Hispániában,
Rengenek a sötét hegyek.
Bús fűrtnek a halálszüretre,
Cézár, nem mehetek.

Nekem nem házam a te házad.
Nekem nem fáj a bánatod.
Éntőlem véres koronádat
A sárba vágthatod.

Mit bánom én Hispániát,
Ha gyémánt-hegyeket terem;
Minden drágakövednél drágább
Az én rongy életem.

Élet, élet, szent gyönyörűség,
Egyetlen, mely nekem ragyog.
Cézár, az életem felett
Én is cézár vagyok.

Melyik Isten nevében trónolsz?
Mily örület adott jogot:
Hogy istenadta életemmel
Játszik a pallosod?

...Soracte ormán zöld az erdő,
Szívem élet-vágytól dagad,
Jer, asszonyom... A koronádat
Cézár, véd meg magad.

Vagy küldj hamar pretóriánust,
Űsse szét e dacos fejet,
De bitangul a mézárszékre
Cézár, én nem megyek.

REMÉNYIK SÁNDOR (1890–1941)

Templom és iskola

Ti nem akartok semmi rosszat
Isten a tanútok reá.
De nincsen, aki köztetek
E szent harcot ne állaná.
Ehhez Isten mindannyitoknak
Vitathatatlan jogot ad:
Ne hagyjátok a templomot,
A templomot s az iskolát!

Ti megbecsültök minden rendet,
Melyen a béke alapul.
De ne halljátok soha többé
Isten ígését magyarul?!
S gyermeketek az iskolában
Ne hallja szülője szavát?!
Ne hagyjátok a templomot,
A templomot s az iskolát!

E templom s iskola között
Futkostam én is egykoron,
S hűtöttem a templom falán
Kigyulladt gyermek-homlokom.
Azóta hányszor éltem át ott
Lelkem zsenge tavasz-korát!
Ne hagyjátok a templomot,
A templomot s az iskolát!

A koldusnak, a páriának,
A jöttmentnek is van joga
Istenéhez apái módján
És nyelvén fohászkodnia.
Csak nektek ajánlgatják templomul
Az útszélét s az égbolt sátorát?
Ne hagyjátok a templomot,
A templomot s az iskolát!

Kicsi fehér templomotokba
Most minden erő tömörülnek.
Kicsi fehér templom-padokba
A holtak is mellétek ülnek.
A nagyapáink, nagyanyáink,
Szemükbe biztatás vagy vád:
Ne hagyjátok a templomot,
A templomot s az iskolát!

(1925)

JÓZSEF ATTILA (1905–1937)

Bús magyar éneke

Száll az ének a mezőnek, esti szellő hollószárnyán,
Valami kis kopott ember énekelget búsan, árván
Bolondságról, szerelemről, kora őszről, illó nyárról
S körülötte elterülő néma magyar pusztaságról.

Fáj neki a teste, lelke, szíve tája, szemegödre,
Nem is tudja, feltámad-e, elpihenne mindörökre.

Titokzatos messzeségben istent keres magyar hangja,
Régi honát, testvéreit – mást se tehet – siratgatja.
Piros kedve pillangó volt, sárba fulladt ott Erdélyben,
Zöld reménye foszlányai meghaltak a Felvidéken.

Fáj neki a teste, lelke, szíve tája, szemegödre,
Nem is tudja, feltámad-e, elpihenne mindörökre.

Nincsen csak egy citerája, húrjai az égig érnek,
Rajt' pengeti balladáit véres könnynek, könnyes vérnek.
Mámor esték elszállottak, ott fagytak a Karsztok alján
S ismeretlen menyasszonya, tört liliom, olyan halvány.

Fáj neki a teste, lelke, szíve tája, szemegödre,
Nem is tudja, feltámad-e, elpihenne mindörökre.

Nem nézi a délibábot, túl van az már a határon
S elkerüli zárt szemét az incselkedő pajkos álom.
Holt vitézek sírtájára hullat dalt és nefelejcsét
S fohászkodik: Uram, Hazám el egészen ne felejtse!

Fáj neki a teste, lelke, szíve tája, szemegödre,
S hazáján, ha segíthetne, élne mégis mindörökre.

JÓZSEF ATTILA (1905–1937)

Nem, nem, soha!

Szép kincses Kolozsvár, Mátyás büszkesége,
Nem lehet, nem, soha! Oláhország éke!
Nem teremhet Bánát a rácnak kenyeret!
Magyar szél fog fújni a Kárpátok felett!

Ha eljő az idő – a sírok nyílnak fel,
Ha eljő az idő – a magyar talpra kel,
Ha eljő az idő – erős lesz a karunk,
Várjatok, Testvérek, ott leszünk, nem adunk!

Majd nemes haraggal rohanunk előre,
Vérkeresztet festünk majd a határkőre
És mindent letiprunk! – Az lesz a viadal! –
Szembeszállunk mi a poklok kapuival!

Bömbölve rohanunk majd, mint a tengerár,
Egy csepp vérig küzdünk s áll a magyar határ
Teljes egészében, mint nem is oly régen
És csillagunk ismét tündöklök az égen.

A lobogónk lobog, villámlik a kardunk,
Fut a gaz előlünk – hisz magyarok vagyunk!
Felhatol az égig haragos szózatunk:
Hazánkat akarjuk! vagy érte meghalunk.

Nem lesz kisebb Hazánk, nem, egy arasszal sem,
Úgy fogsz tündökölni, mint régen, fényesen!
Magyar rónán, hegyen egy kiáltás zúg át:
Nem engedjük soha! soha Árpád honát!

(1922 első fele)

MÁRAI SÁNDOR (1900–1989)

Mennyből az angyal

New York, 1956 karácsonyán

Mennyből az angyal – menj sietve
Az üszkös, fagyos Budapestre.
Oda, ahol az orosz tankok
Között hallgatnak a harangok.
Ahol nem csillog a karácsony.
Nincsen aranydió a fákon.
Nincs más, csak fagy, didergés, éhség.
Mondd el nekik, úgy, hogy megértsék.
Szólj hangosan az éjszakából:
Agyal, vigyél hírt a csodáról.

Csattogtasd szaporán a szárnyad,
Repülj, suhogj, mert nagyon várnak.
Ne beszélj nekik a világról,
Ahol most gyertyafény világol,
Meleg házakban terül asztal,
A pap ékes szóval vigasztal,
Selyempapír zizeg, ajándék,
Bölcs szó fontolgat, okos szándék.
Csillagszóró villog a fákról:
Agyal, te beszélj a csodáról.

Mondd el, mert ez világcsodája:
 Egy szegény nép karácsonyfája
 A Csendes Éjben égni kezdett –
 És sokan vetnek most keresztet.
 Földrészek népe nézi, nézi,
 Egyik érti, másik nem érti.
 Fejük csóválják, sok ez sokaknak.
 Imádkoznak vagy iszonyodnak,
 Mert más lóg a fán, nem cukorkák:
 Népek Krisztusa, Magyarország.

És elmegy sok ember előtte:
 A katona, ki szíven döfte,
 A fazekas, ki eladta,
 Aki háromszor megtagadta.
 Vele mártott kezet a tálba,
 Harminc ezüstpénzért kínálta
 S amíg gyalázta, verte, szidta:
 Testét ette és vérét itta –
 Most áll és bámul a sok ember.
 De szólni hozzá senki nem mer.

Mert Ő sem szól már, nem is vádol,
 Néz, mint Krisztus a keresztfáról.
 Különös ez a karácsonyfa.
 Ördög hozta, vagy angyal hozta –
 Kik köntösére kockát vetnek,
 Nem tudják, mit cselekszenek,
 Csak orrontják, nyínak, gyanítják
 Ennek az éjszakának a titkát.
 Mert ez nagyon furcsa karácsony.
 A magyar nép lóg most a fákon.

És a világ beszél csodáról,
 Papok papolnak bátorságról,
 Az államférfi parentálja,
 Megáldja a szentséges pápa.
 És minden rendű népek, rendek
 Kérdik, hogy ez mi végre kellett.
 Miért nem pusztul ki, ahogy kérték?
 Miért nem várta csendben a végét?
 Miért, hogy meghasadt az égbolt,
 Mert egy nép azt mondta: „Elég volt.”

Nem érti ezt az a sok ember,
 Mi áradt itt meg, mint a tenger?
 Miért remegtek világrendek?
 Egy nép kiáltott. Aztán csend lett.
 De most sokan kérdik: Mi történt?
 Ki tett itt csontból, húsból törvényt?
 És kérdik, egyre többen kérdik,
 Hebegve, mert végkép nem értik
 – Ők, akik örökségben kapták –:
 Ilyen nagy dolog a Szabadság?

Angyal, vidd meg a hírt az égből,
 Mindig új élet lesz a vérből.
 Találkoztak ők már néhányszor
 A költő, a számár s a pásztor –
 Az alomban, a jászol mellett,
 Ha az Élet elevent ellett,
 A Csodát most is ők vigyázzák,
 Leheletükkel állnak strázsát,
 Mert Csillag ég, hasad a hajnal,
 Mond meg nekik –
 mennyből az angyal.

DSIDA JENŐ (1907–1938)

Psalmus Hungaricus

I.

Vagy félezernyi dalt megírtam
 s e szót: magyar,
 még le nem írtam.
 Csábított minden idegen bozót,
 minden szerelmet bujtató liget.
 Ó, mily hályog borult szememre,
 hogy meg nem láttalak,
 te elhagyott, te bús, kopár sziget,
 magyar sziget a népek Óceánján!
 Mily ólom ömlött álmodó fülembé,
 hogy nem hatolt belé
 a vad hullámverés morzsoló harsogása,
 a morzsolódó kis sziget keserű mormogása.
 Jaj, mindenből csak vád fakad:
 miért kímélted az erőt,
 miért kímélted válladat,
 miért nem vertél sziklatöltést,
 erős, nagy védőgátakat?
 Elhagytam koldus, tékozló apámat
 s aranyat ástam, én gonosz fiú!
 Mily szent vagy te, koldusság
 s te sárány, te szépség, mily hiú!
 Koldusapám visszafogadsz-e,
 bedőlt viskódban helyet adsz-e,
 ha most lábadhoz borulok
 s eléd öntöm minden dalom
 s férges rongyaiddal csókkal illetem
 s üszkös sebeid tisztára nyalom?
 Nagy, éjsötét átkot mondok magamra,

verset, mely nem zenél,
 csak felhörög,
 eget-nyitó, poklot-nyitó
 átkot, hogy zúgjon, mint a szél,
 bőgjön, mint megtépett-szakállú vén zsidó
 zsoltáros jajgatása

Babylon vizeinél:

Epévé változzék a víz, mit lenyelek,
 ha téged elfelejtelek!
 Nyelvemen izzó vasszeget
 üssenek át,
 mikor nem téged emleget!
 Húnyjon ki két szemem világa,
 mikor nem rád tekint,
 népem, te szent, te kárhozott, te drága!

II.

Ó, én tudom, hogy mi a nagyszerű,
 a minden embert megsimogató
 tág mozdulat,
 az élet s halál titkát kutató,
 bölcsen nemes, szép, görög hangulat.
 A hússal bíztató, közös és tiszta tó,
 a szabadság, mely minden tengerekben
 sikongva úszik, ujjong és mulat!
 Kezem gyümölcsöt
 minden fáról szedett.
 Nyolc nemzet nyelvén szóltam életemben
 és minden fajták lelke fürdetett.
 S most mégis, mégis áruló vagyok,
 a minden-eszme sajtó árulója,
 most mégis bős barlanglakó vagyok,
 vonító vad, ki vackát félti, ója,
 vadállat, tíz köröm

és csattogó agyar
s ki eddig mondtam: ember! -,
most azt mondom: magyar!
És háromszor kiáltom
és holtomig kiáltom:
magyar, magyar, magyar!
A nagy gyümölcsös fájáról szakadt
almából minden nép fia ehett,
de nékem nem szabad,
de nékem nem lehet.
Dalolhat bárki édes szavakat
és búgathat lágyan, mint a lehelet
s bízvást nyugodhatnak, hol várja pad,
s ha kedve támad, bárhová mehet,
de nékem nem szabad,
de nékem nem lehet.
Bűn a mosolygó pillanat, mit lelkem elhenyél,
szívszakadásig így kell énekelnem
Babylon vizeinél:
 Epévé változzék a víz, mit lenyelek,
 ha téged elfelejtelek!
 Nyelvemen izzó vasszeget
 üssenek át,
 mikor nem téged emleget!
 Húnyjon ki két szemem világa,
 mikor nem rád tekint,
 népem, te szent, te kárhozott, te drága!

III.

Firenze képei, holland virágok,
zöld tengerek halk, álmos loccsanása,
ájultató gyönyörűségek,
Páris tüze, Velence csillogása,
még lelkemet is lehúnyom,

bezárom, hogy ne lássa.
Ha atomokra bomlik is,
miattuk minden sejtem,
ha arcom kékre torzul is,
mind, mind, mind elfelejtem!
Hajam csapzottra borzolom,
mint gubancos csepűt és szürke kócot
és göggel viselem
fajtám egyenruháját:
a foltozott darócot.
Mert annak fia vagyok én,
ki a küszöbre téve,
a külső sötétségre vettetett,
kit vernek ezer éve,
kit nem fogad magába soha a béke révé!
Bolyongásom pusztáin,
a végtelen nagy éjen
csak az ő szíve fénylik,
ő a rögeszmém, végső szenvedélyem,
ráfonódom, rajta kúszom
fölfele, mint szőlőkarón a kacs.
Mogorva lettem,
kemény, sötét és szótlan és makacs.
Vér csurgott rám és nem tudom lemosni.
Jajt hallottam és nem tudom feledni.
A holtakat nem tudom eltemetni.
Egy eszelős dal lett az útítársam,
rekedt dal, nem zenél,
csak hörög, mint a szél,
zúg, mint vihartól ráncigált fák
Babylon vizeinél:

 Epévé változzék a víz, mit lenyelek,
 ha téged elfelejtelek!
 Nyelvemen izzó vasszeget

üssenek át,
 mikor nem téged emleget!
 Húnyjon ki két szemem világa,
 mikor nem rád tekint,
 népem, te szent, te kárhozott, te drága!

IV.

Mit nékem most a Dante terzinái
 s hogy Goethe lelke mit hogyan fogant,
 mikor tetszhalott véreimre
 hull már a föld és dübörög a hant,
 mikor a bús kor harsonája
 falakat dönt és lelket ingat,
 mikor felejtett, ősi szóra
 kell megtanítani fiainkat,
 mikor rémít a falvak csendje
 s elönt a semmi árja minket
 és szülni kell és nemzeni
 s magunk képére kalapálni
 vánnyadt gyermekeinket!
 Mit bánom én a történelmet
 s hogy egykoron mi volt!
 Lehetsz-e bölcs, lehetsz-e költő,
 mikor anyád sikolt?!
 Európa, én nagy mesterem,
 lámcsak mivé lett fogadott fiad!
 Mily korcsbeszédű, hitvány,
 elvetemült és tagadó tanítvány.
 Addig paskolta áztatott kötél,
 míg megszökött és elriadt.
 Fáj a földnek és fáj a napnak
 s a mindenségnek fáj dalom,
 de aki nem volt még magyar,
 nem tudja, mi a fájdalom!

Vallom, hogy minden fegyver jogtalan,
 a szelíd Isten könnyezett s úgy tanította ezt,
 ám annak a kezében, kit fegyver szorongat,
 a fegyver megdicsőül és ragyogni kezd.
 Ezért nem is hányódom már magamban,
 vallom, hogy igazam nincs
 és mégis igazam van
 és mától fogva énekelem
 örökre ez az énekelem:

Epévé változzék a víz, mit lenyelek,
 ha téged elfelejtelek!
 Nyelvemen izzó vasszeget
 üssenek át,
 mikor nem téged emleget!
 Húnyjon ki két szemem világa,
 mikor nem rád tekint,
 népem, te szent, te kárhozott, te drága!

V.

Idegen-vérű és beszédű
 kenyeres jópajtásaim,
 kikkel együtt bolyongtam az emberiség ligetét,
 kiket szerettem,
 s kik szerettétek lágy szívem
 nyitott és éneklő sebét,
 nekem is fáj, higyjétek el,
 hogy zord a szóm és homlokom setét.
 Nekem is fáj, hogy búcsúzom,
 mert immár más utakra kell mennem,
 de így zeng most a trónjavesztett
 magyar Isten parancsa bennem
 s én nem tagadhatom meg Őt,
 mikor beteg és reszkető és nincs többé hatalma,
 mikor palástja cafatos és fekvőhelye szalma.

Nincs más testvérem, csak magyar.
 Ha virrasztok, miatta állok poszton,
 csak tőle kérek kenyeret
 s csak ő, kivel a kenyeret megosztom.
 Sok tévelygés és sok kanyar
 után jutottam el ide:
 ha bűnös is, magyar
 s ha tolvaj is, magyar
 s ha gyilkos is, magyar,
 itt nincsen alku, nincsen semmi „de”.
 Gyűlöletes, ki ünneplő ruháját
 s virágos lelkét fitogtatva hengeg, –
 mi elesettek, páriák vagyunk,
 testvérek a nyomorban és a bűnben,
 sápadtak, torzak, bélyeges fegyencek.
 Zúgjon fel hát a magyar zsoltár,
 dúljon a boldog, éji álmokon,
 seperjen át a fekete,
 tarajos és hideg hullámokon
 vérkönnyet csepegő fáklyák fényeinel,
 Babylon vizeinél:
 Epévé változzék a víz, mit lenyelek,
 ha téged elfelejtelek!
 Nyelvemen izzó vasszeget
 üssenek át,
 mikor nem téged emleget!
 Húnyjon ki két szemem világa,
 mikor nem rád tekint,
 népem, te szent, te kárhozott, te drága!

VI.

Száraz nyelvem kisebzett,
 égő fejem zavart.
 Elindulok, mint egykor Csoma Sándor,

hogy felkutassak minden magyart.
 Székelyek, ott a bércek szikla-mellén,
 üljetek mellém!
 Magyarok ott a Tisza partján,
 magyarok ott a Duna partján,
 magyarok ott a tót hegyek közt
 s a bácskai szőlőhegyek közt,
 üljetek mellém.
 Magyarok Afrikában, Ázsiában,
 Párisban, vagy Amerikában,
 üljetek mellém!
 Ti eztán születők s ti porlócsontú ősök,
 ti réghalott regösök, ti vértanúk, ti hősök,
 üljetek mellém!
 Ül ide, gyűlj ide, népem
 s hallgasd, amint énekelek,
 amint a hárfa húrjait,
 feszült idegem húrjait
 jajgatva tépem,
 ó, népem, árva népem! –
 – dalolj velem,
 mint akit füstös lángokra szítottak
 vérszínű, ósetét, nehéz, fanyar borok,
 dalolj velem hörögve
 és zúgva és dörögve,
 tízmillió, százmillió torok!
 Énekelj, hogy világgá hömpölyögjön
 zsoltárod, mint a poklok tikkadt, kénköves szele
 s Európa fogja be fülét
 s nyögjön a borzalomtól
 és örüljön bele! –:
 Mérgező kígyó legyen eledelünk,
 ha téged elfeledünk,
 ó, Jeruzsálem!

Nyelvünkön izzó vasszeget
verjenek át,
mikor nem téged emleget,
ó, Jeruzsálem!
Rothadjon el lábunk-kezünk,
mikoron hozzád hűtlenek leszünk,
ó, Jeruzsálem, Jeruzsálem!

ALFÖLDI GÉZA (1908–1991)

Ha nálunk született volna...

Népszámlálás volt Betlehemben, –
Így szól a Karácsony története, –
S akkor született meg egy roskadt istállóban
az Úr egy Fia, Mária gyereke.

Nem volt, ki szállást adjon nekik,
Barmok lehelték rá a meleget
Nem volt pólyája, egyetlen takarója
Meséli a monda... Mert ott született!

De Cegléden vagy Kecskeméten,
a Hortobágyon született volna,
az első Karácsony igaz történetéről
Így szólna ma a bibliai monda:

Rozál épp az udvart seperte,
János meg a jószágnak almozott
A kis Péterke az öreg kandúrral játszott.
A puli... az meg hátul kalandozott

Akkor ért a ház elé József.
Jó tejszagot lehelt a méla csönd.
Mária fáradtan alig vonszolta magát.
S a kerítésen át József beköszönt.

Rozál fogadta hangos szóval.
– Mi szél sodorta erre kenteket?
– Törvénybe mennénk. De beteg az asszony
s pihenni kéne, mert ránk esteledett.

Kerestünk födelt a kocsmában,
de szállást a bérlője nem adott,
Hej, pedig az asszony utolsóban van már.
De hiába! Nincs pénz, mert szegény vagyok!

Egy istálló is elég lenne,
csak tető legyen már fejünk felett... –
Rozál seprűjét a falnak támasztotta.
Bodri a kiskapuig settenkedett.

– Takarodsz vissza, beste lelke!
– Kerüljenek csak kietek bentébb!
– Talán egy ágy az csak akad majd még a háznál...
Hogy elfáradt szegény, eszem a lelkét!

Szélesre tárta a kaput,
Mária arca mint viasz: sápadt.
– Ne ugass már, Bodri! Hát nem látod, hogy vendég?!
Eredj csak, Péterke, s szólj az apádnak!

Jöjjön csak, lelkem, segítek én...
Támaszkodjék rám!... Óvatost lépjen!...
Úgy, úgy, lelkem!... Kend meg csukja csak be a kaput!
De siessen, oszt maga is segítjen!...

János is sebtében előkerült,
kemény keze még a villát fogja.
– Utasok... Nincsen szállásuk... S beteg az asszony...
Behívtam őket!... Már miért ne tetted volna?!...

Az asszonynak vess tiszta ágyat.
Az ember meg a lócán elalhat.
És valami enni is akad tán a háznál...
Péter, egy kis borért, fiam, szaladj csak!

A Bodri is odasündörgött.
Péter a butykossal máris kocog.
S ameddig az asszony megvetette az ágyat,
János kolbászt s egy köcsög tejet hozott.

Máriát már a fájdalom rázta.
A párnák között csöndesen feküdt.
S amíg az asszony terít, megnyugodva látta,
hogy János a szobában éppen befűt.

A kemencében lángolt már a tűz,
Rozál az ágynál csendesén állt ott.
És lelkükre a tiszta ágy párnaszaga,
mint a békesség, szelíden leszállott...

Kint az égen holdfény ragyogott
Házra, tájra ezüst hímport hintett.
S még nem volt éjfél, mikor a meleg szobában,
ím, megszületett, a régen várt kisded,

A szomszédságból akadt bölcső.
Nagy Andráséktól csipkés kis paplan.
S négy-öt asszony zsibongott a szomszéd szobában
a kis teknő körül szépen köralakban

– Jaj, de szép fiú! ... Nézd csak, apjuk! –
ujjongott Rozál, míg óva mosta...
És ígyen született meg az isteni Gyermeke...:
már hogyha nálunk született volna!

ALFÖLDI GÉZA (1908–1991)

Csak a gyökér kitartson!

A Fa névtelen gyökereinek ajánlom

Kint a szőlőnkben, emlékszem rája,
deszka kunyhónk előtt állott
öregapám diófája.

Ha vihar támadt, – szőlőkötözéskor, –
dörgött az ég, csattant a villám,
füstölt az úton a felpaskolt por,
ahogy végigverte a dörgő esőostor,
bebújtunk a kunyhóba. Onnan néztem,
miként robognak a felhők az égen.

Nagyapám a fát leste.

Vajjon, elbír-e a széllel?

Recsegett, ropogott öreg teste,
a szél a galyakat csomósan tépte,
hullott a zöld dió, áldott termése,
mozgott a föld is, ahogy a vihar rázta:
de győzte a vihart öregapám konok,
törzsekopott diófája.

Csak a gyökér kitartson!...

Még ma is hallom, –
motyogott nagyapám,
s nem lesz baj, gyerek!
Dió lehullhat,
új tavasszal terem az ág újat,
ág is nő a letépett helyére,
de ha a gyökér nem bírná tovább,
a diófának, kisunokám, vége!

Most is vihar, szél tépi, rázza,
de állja a vihart ÁRPÁD VEZÉR
EZERÉVES, ÖREG DIÓFÁJA.
Kárpátoktól az Adriáig nyúlnak a gyökerek,
tapadnak a földre, hogy termés legyen
az örök magyar szőlőhegyen,
hogyan éljen: dió, levél, ágak...
...Adj, Uram, elég erőt a harcos diófának!

Lehull ezer dió, millió lesz holnap,
letörhet száz ág, ezer nő helyére,
s ha csupán a csonka törzs marad,
ha új tavasz zsendül, kifakad!
Uram, csak Te lássad,
hogyan ezen e véres, küzdelmes harcon,
a gyökér kitartson!

A GYÖKÉR KITARTSON!

(1943)

WASS ALBERT (1908–1998)

Üzenet haza

Üzenem az otthoni hegyeknek:
a csillagok állása változó.
És törvényei vannak a szeleknek,
Esőnek, hónap, fellegeknek
és nincsen ború, örökkévaló.
A víz szalad, a kő marad,
a kő marad.

Üzenem a földnek: csak teremje,
ha sáska rágja is le a vetést.
Ha vakond túrja is a gyökeret.
A világ fölött öröklik a Rend,
s nem vesz magja a nemes gabonának,
de híre sem lesz egykor a csalánnak;
az idő lemarja a gyomokat.
A víz szalad, a kő marad,
A kő marad.

Üzenem az erdőnek: ne féljen,
ha csattog is a baltások hada,
mert erősebb a baltánál a fa,
s a vérző csonkból virradó tavaszra
új erdő sarjad győzedelmesen.
S még mindig lesznek fák, mikor a rozsda
a gyilkos vasat rég felfalta már,
s a sújtó kéz is – szent, szent jóvátétel –,
hasznos anyaggá vált a föld alatt.
A víz szalad, a kő marad,
A kő marad.

Üzenem a háznak, mely fölnevelt:
ha egyenlővé teszik is a földdel,
nemzedékek őrváltásain
jönnek majd újra boldog építők,
és kiássák a fundamentumot,
s az erkölcs ősi, hófehér kövére
emelnek falat, tetőt, templomot.
Jön ezer új Kőműves Kelemen,
ki nem hamuval és nem embervérrel
köti meg a békesség falát,
de szenteltvízzel és búzakenyérrel,
és épít régi kőből új hazát.

Üzenem a háznak, mely fölnevelt:
a fundamentum Istentől való,
és Istentől való az akarat,
mely újra építi a falakat.
A víz szalad, de a kő marad,
a kő marad.

És üzenem a volt barátainak,
kik megtagadják ma a nevemet:
ha fordul egyet újra a kerék,
én akkor is a barátjok leszek,
és nem lesz bosszú, gyűlölet, harag.
Kezet nyújtunk egymásnak és meggyünk
és leszünk Egy Cél és Egy Akarat:
a víz szalad, de a kő marad,
a kő marad.

És üzenem mindenkinek,
testvérnek, rokonnak, idegennek,
gonosznak, jónak, hűségesnek és alávalónak,
annak, akit a fájás űz és annak,
kinek kezéhez vércseppek tapadnak:
vigyázzatok és imádkozzatok!
Valahol fönt a magos ég alatt
mozdulnak már lassan a csillagok,
s a víz szalad és csak a kő marad,
a kő marad.

Maradnak az igazak és a jók.
a tiszták és a békességesek.
Erdők, hegyek, tanok és emberek.
Jól gondolja meg, ki mit cselekszik!
Likasszák már az égben fönt a rostát,
s a csillagok tengelyét olajozzák
szorgalmas angyalok.
És leszen csillagfordulás megint,
és miként hirdeti a Biblia:
megméretik az embernek fia,
s ki mint vetett, azonképpen arat.
Mert elfut a víz és csak a kő marad,
de a kő marad!

WASS ALBERT (1908–1998)

A láthatatlan lobogó

Konok hűséggel hordozom
az úttalan bozótokon.
Seb a vállam és seb a markom,
de fogom, viszem és megtartom!

S fogcsikorgatva hirdetem:
nem ért véget a küzdelem!
Mert valami még megmaradt.
Görcs zsibbasztja a markomat,

de markomban még itt a Szó:
a láthatatlan lobogó!
Ereklyém, Kincsem. Fegyverem.
Magasra tartom s lengetem!

És védem, foggal és körömmel!
Vad dühvel és örült örömmel!
És mentem, mindenek által,
íntépő, végső akarással!

S utolsó jussomat, a Szót,
ezt a szent, tépett lobogót
kitűzöm fent az ormokon
s a csillagoknak meglobogtatom!

Dúlt otthonom rég összedőlt.
Kifordult alólam a föld.
Társaimat ár elsodorta.
Mögöttem ég a poklok pokla.

Előttem vad sziklák merednek.
De nekivágok a meredeknek!
Mert élek még! Ha törten is,
ha vérben is, ha görcsben is,

még ha utolsó is vagyok,
kit az özönvíz meghagyott,
de harcom végig harcolom
s a lobogót megmarkolom!

Megmarkolom és nem hagyom,
ha le is szakad a két karom,
ha két lábam térdig kopik:
de feljutok a csúcsokig!

TOLLAS TIBOR (1920–1997)

Attila

Jött utak, idők végtelen ködéből,
Hol őse törte be a Nagy-Falat.
S a Jang-cse-kiang iszapos öletől
Indult a had, hol milliókra fény dőlt
A homokba fúlt városok alatt.

Mozdult egyet s az Uralon átlépett,
Egyre Nyugatra, túl az Alpokon.
A fehér ködből már Toscana kéklett,
Olajfák lombja sátort vert a fénynek
S a fénybe szökkent mind a hét halom.

Az Örök-Róma kapuját kitárta
És Európa térdre kényszerült.
Máglyás falvaknak korma hullt a tájra,
S a bukó napnak bíborszínű gyásza
Fölött nyergében, mint a végzet ült.

Lovas szobrát a vén idő bevészte,
S bronzba öntötte ki az alkonyat.
A völgybe dobbant Ázsiának népe,
Kürtök riogtak, s tűzcsóvák elébe
Megkongatták a harangokat.

...S fehér palástban jött felé a csendben
– Lándzsa-erdők közt magányos kereszt –
A kor küszöbén úgy állottak ketten,
Egymásnak feszülön Erő és Szellem,
Múlt és jövődő kapuja felett.

Ki évezredek távlatából nézett,
Átlátott percnyi győzelmek falán.
És látta Rómát boldog vőlegénynek,
Ki holnap a vad Hunnia elé megy,
S keresztet hord a mongol lány: anyám.

Mert vandálok és gótok elpusztultak,
De élsz te Róma, s benned élek én.
Fia az örök jövőnek és múltnak,
Latin apámnak, s anyámnak, a hunnak,
Itt Európa pannon-szögletén.

TOLLAS TIBOR (1920–1997)

Sicambria

Nyugat már alkonyatba fáradt.
Kelet Bizánca vérben ég.
S mint óriás bölcsőt, e század
Ringatja életre hazánkat.
Rögeből nyílnak hun regék:

Elsüllyedt sírok köve dobban
– Tejúton csillagos csapat, –
– Vonulunk lüktető sorokban
S bennünk új versek tüze lobban
Az alkonyodó ég alatt.

Tizenöt század szenvedése
Érlelte itt a bánatunk.
Két tábor közt építünk várat
Romja fölött Sicambiának
S falán új Rómát vállalunk.

Vén Iszter partján nő e város,
Legendát áraszt ez a kor:
Vágyunk a Pamirral határos,
Nyugatra csak portyázni szálldos,
S Rubiconon átlovagol.

De ajkunk farkastej helyett
Hószínű szarvas álmát itta.
Nem a vért, de a végtelen
Dalát hajszoljuk részegen,
S kengyelünkben Ázsia titka.

Készítjük bűvös nyilainkat.
Nomád kovácsok kék hegyét
Kínai szépségekbe mártják,
Így hordozzuk Kelet varázsát,
Min átragyog öt ezredév.

Gerincünk ívén hallgat még a húr,
Feszítik izmos századok
S kipattanunk a kék azúrba,
Izzó csóvaként eget gyújtva,
Mely a korokon átragyog.

S nem gátol Aetius, sem pápa,
Új Attilák meg nem torpanunk.
Fényes szemünk pünkösdi láng ma,
Már gyúl a had Sicambriába,
S nyugatra zúg a holnapunk.

MÓRA LÁSZLÓ (1914–2009)

Könyörgés

Jó Istenünk, esdve kérünk,
Enyhítsd már a szenvedésünk!
Szánd meg ezt a szegény népet,
Hiszen már oly sokat vérzett,
Csak azért, mert élni akar,
Mert a szíve mégis magyar.

Nézd a mezőt, a legelőt;
Nem olyan, mint volt azelőtt.
Kevesebb a virág rajta,
Szirmát az is elhullatja,
Pedig szegény élni akar,
S nem élhet, mert ő is magyar. . .

Nézz hát testünk sok sebére,
Nézz e síró sok szegényre,
Akik hisznek, hívnak, várnak,
Oltárodhoz odaállnak,
S könyörögnek, mert magyarok,
Magyarok, de nem szabadok.

FT. DÖMÖTÖR TIBOR (1929–2000)

A harcnak még nincsen vége!

Trianonnak már hatvan éve,
Azóta sincsen jóvátéve,
Azóta egyre hull a vérünk,
Azóta magunkhoz se térünk,
Azóta minden óra hosszú,
Azóta tart a gyilkos bosszú!

Az ellenség „békére” vágyott,
Hazánk húsába belevágott,
Fegyvertelenségünk láttán
Belülről is támadt a Sátán,
Arcul köptek és meggyaláztak,
Megostoroztak s leigáztak!

Elvettek minden kincset tőlünk,
Hétszer is lenyúzták a bőrünk,
Megszálló sereg ült nyakunkra,
Még a hullát is kirabolva,
Idegen zsoldos lopta bérünk
Itta borunk és szívta vérünk!

„Nyugalom” lett hát, „rend és béke”,
Kihalt temetők csendessége,
Még a sírokra is vigyáznak,
Mert a halottak visszajárnak
Számon kérni az ősi főket,
Ijesztgetni a felejtőket!

Népünket irtja kettős átok:
Kelet és Nyugat jó barátok,
Hirdeti új úr s régi szolga:

„Betelt már a magyarnak dolga,
Nem változnak ma már a határok,
Örök rabszolgasors vár rátok!”

De nincs nyugalom és nincs béke,
És a harcnak még nincsen vége...

Az elárultak, megtagadtak,
A megkínzottak, meggyaláztak,
Az arcukköptek, meggyilkoltak,
Akik mindenért meglakoltak,
Megátkoznak hóhért és bírót,
Országvesztőt és magyarkínzót!

És visszahull a ránk szórt átok,
Százezerszer is: Rátok! Rátok!
Kik megtagadtátok az Esmét,
Okozátok a Nemzet vesztét,
Kiknek hatalma, rangja, pénze
Épült a koponyák hegyére!

...Mi nem felejthetjük tartozásunk!
Bűnösöknek meg nem bocsájtunk,
Árulóknak halál lesz bére,
Gyilkosoknak csordul majd vére,
Besúgóknak nem lesz kímélet,
Zsarnokokra sújt végítélet!

Megfizetünk majd minden főért,
Férfiért, nőért, csecsemőért,
Leromboljuk a bálvány-istent,
Ki vért ivott és felélt mindent,
Teremtünk majd egy új világot:
Magyarságot és szabadságot!

Hálás szemmel nézünk az égre,
Hazánkat visszanyerve – végre,
Kik szétszóródtunk a világon,
Találkozunk Magyarországon,
És mire jogot vérrel szerzett,
Győzelmi tort ül majd a Nemzet!

És lesz nyugalom és lesz béke
És a harcnak majd így lesz vége!

(1980)

SZENTKÚTI FERENC

Hősköltemény a pesti srácról

Te pesti Srác!
Te napköziben nevelkedett apró kamasz,
Te, akinek élte mindössze
Vagy tizenöt sivár tavasz,
Te, kibe már az ABC-vel tömték az ideológiát,
A szovjet tankok vad tüzeiben
Zengted a szabadság dalát.
A tankok acélzáporában
Nem remegett gyenge kezed.
Bátran markoltad meg a géppisztolyt,
És szórtad rájuk a tüzet.
Kicsiny szíved tán összerezzen,
De lábad bátran szaladt,
Kezedből nyugodt, biztos ívben
Repült a benzines palack.
Te pesti Srác, te hősök hőse,
Ontottad drága véredet,
S a kivívott szent szabadságban
Megkaptad érte béredet.
Te kicsiny bajtárs, esküszünk, hogy
Megvédjük ezt a drága bért,
Mert nem lehet, hogy kicsiny szíved
Hiába ontott annyi vért.
Te pesti Srác,
Te napköziben nevelkedett apró kamasz,
Te, akinek élte mindössze
Vagy tizenöt sivár tavasz,
Téged, ki ezt a drága életet
Hazáért így adtad oda,
Amíg magyar él a földön,
Nem feledhetnek el soha!

TAMÁSI LAJOS

Piros a vér a pesti utcán

Megyünk, valami láthatatlan
áramlás szívünket befutja,
akadozva száll még az ének,
de már mienk a pesti utca.

Nincs már teendő: ez maradt,
csak ez maradt már menedékül,
valami szálló ragyogás kél,
valami szent lobogás készül.

Zászlóink föl, ujjongva csapnak,
kiborulnak a széles útra,
selyem-színei kidagadnak:
ismét mienk a pesti utca!

Ismét mienk a bátor ének,
parancsolatlan tiszta szívvel,
s a fegyverek szemünkbe néznek:
kire lövetsz, belügyminiszter?

Piros a vér a pesti utcán,
munkások, ifjak vére ez,
piros a vér a pesti utcán,
belügyminiszter, kit lövetsz?

Kire lövettek összebújva ti,
megbukott miniszterek?
Sem az ÁVH, sem a tankok
titeket meg nem mentenek.

S a nép nevében, aki fegyvert
vertél szívünkre, merre futsz,
véres volt a kezéd már régen
Gerő Ernő csak ölni tudsz,

...Piros a vér a pesti utcán.
Esz esik, s elveri
mossa a vért, de megmaradnak
a pesti utca kövein.

Piros a vér a pesti utcán,
munkások-ifjak vére folyt,
– a háromszín-lobogók mellé
– tegyetek ki gyászlobogót.

A háromszín-lobogó mellé
tegyetek három esküvést:
sírásból egynek tiszta könnyet,
s a zsarnokság gyűlöletét,

s fogadalmat: te kicsi ország,
el ne felejtse, aki él,
hogy úgy született a szabadság,
hogy pesti utcán hullt a vér.

*(Irodalmi Újság, 1956. november 2.,
Ausztria)*

MARSCHALKÓ LAJOS (1903–1968)

Új Bibliát

(1956. november 5.)

Szentírás lett itt Nyugaton a csekkönyv,
Szakállas Marxok írtak Bibliát,
De Sináj hegyén csipkebokor gyúlt ki,
S szólította az embernek fiát:

“Össze kell törni mind a kőtáblákat,
Át kell írni az öreg Bibliát,
Különbet írt, mint Máté, az apostol,
Vérével annyi sok magyar diák.

Az Új Heródes hiába parancsolt,
Hiába küldött gyilkos sereget,
Béggő báránként nem akartak halni
E csillag-lelkű magyar gyerekek.

Itt Nyugaton csak tehetetlen álltak
A katonák s a sápadt férfiak...
Harcolni, halni senki sem akart itt
E vérző, árva gyerekek miatt!

Bábel mocsarán lángolt a neon-fény,
Kamasz-lányt ölelt a kölyök kamasz,
S túl hős-halált halt egy kis iskoláslány,
Hogy fénybe gyúljon a magyar tavasz.

Itt elvet árult a néptribun, s a kalmár
A templom előtt mérte aranyát...
S ott szabadságért szent halálba küldték
Fiaikat az édesanyák.

És meghaltak a tízéves kis hősök,
Niobé mégse siratta fiát.
Itt szét kell zúzni mind a kőtáblákat,
Át kell írni az öreg Bibliát.

Hősi temető van-e a világon,
Hol együtt nyugszik kétszáz kisgyerek?
S a hant alól is azt sikoltja vérük:
Segítsetek, ti népek, emberek!

Fáklyát gyújtott a kislány en-testéből,
Jézus! Az égből Te láttad magad,
Száz kis Szent György és ezer kis Jeanne d’Arc
Halt ott érted a romfalak alatt.

Nyugat-Pilátus hókezeit mosta,
A farizeus rádión beszélt,
S kétszáz gyerek-hős szállt a temetőbe,
Szabadság ura... mert csak érted élt.

Szabadságot! így üvöltött a börze,
Míg kavargott a véres vad tusa,
De szabadságért egyedül veszett el,
Magyarország, a népek Krisztusa.

Ám föld alól és a temetők árkából,
Felsírnak halott magyar gyerekek,
Kis csontkezüik az égre dörömböl,
Áruló Nyugat, százszor jaj neked!

Kialszik fényed, szabadság Júdása,
Összedölsz, gyáva nyomorult világ,
S szét fogjuk zúzni minden kőtábládat,
Át fogjuk írni minden Bibliád.”

SZŐKE ISTVÁN ATTILA (1962–)

Fohász

(Dallam: Megkötöm lovamat...)

Fölséges Istenünk, tisztelettel kérünk,
Éljen még sokáig, jó szittya-hun népünk.
Ez a nép a múltját őrzi, óvja, védi,
Származása szerint rendkívüli s régi.

Büszke szemmel nézzük Nimrud király fényét,
Az égen győzi le örök ellenségét.
Csodaszarvasunknak követjük futását,
Hunort s Magyart hívó égi vágatását.

Atilla kardjáról csodákat mesélünk,
Ha e kard kezünkben, senkitől se félünk.
Csaba ifjú király meghajlunk előtted,
Fényes csillagösvényt az égre te szőtted.

Esztergomi falra festett oroszlánok,
Mint apáink régen törjük szét a láncot.
Figyeljük a Turul madár érkezését,
A Tudás népének újjászületését.

Szeretett hazánkat körbeveszi Kárpát,
Ide tértek vissza Álmos s fia Árpád.
Áhítjuk óvó Szent Magyar Koronánkat,
Ha ősfényben ragyog, ránk senki sem támad.

Örök Magyarország, sosem maradsz árva,
Mindig szívünkben élsz szeretetbe zárva,
Aranyat szór a Nap atyáink földjére,
Világít, erőt ad, népünk örömére.

Mindannyian vagyunk fiai a Napnak,
Kik velünk tartanak, magyar erőt kapnak.
Ilyen csodás erő nincs több a világon,
Magyarok Istene, ne hagyd hűlni lángom!

Pilis rejtekéből jöjjetek regősök,
Gyűljünk ide össze, régi ismerősök,
Pálos lelkekkel, mely tiszta és áldott,
Mentsük meg együtt e szép Magyarországot!

SZABÓ LÁSZLÓ DEZSŐ (1937–)

A határon túl

Ott minden más, mert más az otthon,
más zászló lobog a hegyormon,
másképpen zeng az ének este,
arcokra könnybarázdát festve.
Otthon vagyok, vagy idegenben?
Hazám! Ezt érzem minden idegemben!
Mint az anyjától eltépett gyermek,
kit a mostohák űznek, vernek,
így valljuk magunkat magyarnak,
és nem számít, hogy mások mit akarnak!
Még fáj a seb, de gyógyul lassan,
mit anyakézből szívembe kaptam...
Lassacskán gyógyul, s most, mint anyára,
úgy tekinthetünk Magyarországra.
Egyek vagyunk! Le sem lehet tagadni!
Az egységet tudjuk egymásnak adni,
és ez erő! Felnyúl az égbe,
onnan kegyelmet hoz le végre!
Itt minden más, és más az érték,
bár határ nincsen, más a térkép...
Másképpen látjuk a világot,
másképpen álmodjuk az álmot.
Testvérek vagyunk, nem jobbak, szebbek,
de gyökereink talán mélyebbek.
Együtt vagyunk, csak együtt – nemzet,
amely örül, és együtt szenved.
Küzdjünk okosan és keményen,
mert egy nagy nemzet mitől féljen?
Magyarnak lenni és megmaradni,
egymásnak mindig reményt adni,

kapaszkodni a nyelvbe, imába,
így haladni a tegnapból mába!
Harcolni együtt önmagunkért,
megszületendő magzatunkért,
mert ősi jogon élünk e földön,
a világ sora bárhova dőljön!

(2013. 08. 05.)

Székely himnusz

Ki tudja merre, merre visz a végzet,
Göröngyös úton, sötét éjjelen.
Vezesd még egyszer győzelemre néped,
Csaba királyfi csillagösvényen.

Maroknyi székely porlik, mint a szikla,
Népek harcának zajló tengerén.
Fejünk az ár, jaj, százszor elborítja,
Ne hagyd elveszni Erdélyt, Istenünk!

Ameddig élünk magyar ajkú népek,
Megtörni lelkünk nem lehet soha.
Szülessünk bárhol, Földünk bármely pontján,
Legyen a sorsunk jó, vagy mostoha.

Keserves múltunk évezredes balsors,
Tatár-török dúlt, labanc rabigált.
Jussunk e honban, székely magyar földön,
Szabad hazában élni boldogan.

Édes Szűzanyánk, könyörögve kérünk,
Mentsd meg e népet, vérző nemzetet!
Jussunk e honban, székely magyar földön,
Szabad hazában élni boldogan.

Ki tudja, innen merre visz a végzet,
Országhatáron, óceánon át.
Jöjj hát, királyunk, itt vár a Te néped,
Székely nemzedet Kárpát-bérceken.

Ős szabadságát elveszti Segesvár,
Madéfalvára fájón kell tekints.
Földed dús kincsét népek élük s dúlják,
Fiadnak sokszor még kenyere sincs.

Már másfélezer év óta Csaba népe,
Sok vihart élt át, sorsa mostoha.
Külső ellenség, jaj de, gyakran tépte,
Nem értett egyet otthon sem soha.

Maroknyi székely porlik, mint a szikla,
Népek harcának zajló tengerén
Fejünk az ár, jaj, százszor elborítja,
Ne hagyd elveszni Erdélyt, Istenünk!

A *Székely himnusz* 1921-ben született, szövegét Csanády György, zenéjét Mihalik Kálmán szerezte. A szerzők szándéka nem az volt, hogy valódi himnuszt alkossanak a székely népnek, művük később sem vált hivatalos himnusszá. Az évtizedeken keresztül tiltott dal azonban hatalmas népszerűségre tett szert Erdélyben és Magyarországon. A tömegrendezvényeken gyakran éneklük együtt a magyar *Himnusszal* és a *Szózattal*.¹

¹ http://hu.wikipedia.org/wiki/Sz%C3%A9kely_himnusz

KÖLCSEY FERENC (1790–1838)

Himnusz

A magyar nép zivataros századaiból

Isten, áldd meg a magyart
 Jó kedvvel, bőséggel,
 Nyújts feléje védő kart,
 Ha küzd ellenséggel;
 Balsors, akit régen tép,
 Hozz rá víg esztendőt,
 Megbűnhődte már e nép
 A múltat s jövőndőt!

Őseinket felhozád
 Kárpát szent bércére,
 Általad nyert szép hazát
 Bendegúznak vére.
 S merre zúgnak habjai
 Tiszának, Dunának,
 Árpád hős magzatjai
 Felvirágozának.

Értünk Kunság mezein
 Ért kalászt lengettél,
 Tokaj szőlővesszein
 Nektárt csepegtettél.
 Zászlónk gyakran plántálád
 Vad török sáncára,
 S nyögte Mátyás bús hadát
 Bécsnek büszke vára.

Hajh, de bűneink miatt
 Gyúlt harag kebledben,
 S elsújtád villámidat
 Dörgő fellegedben,
 Most rabló mongol nyilát
 Zúgattad felettünk,
 Majd töröktől rabigát
 Vállainkra vettünk.

Hányszor zengett ajkain
 Ozman vad népének
 Vert hadunk csonthalmain
 Győzedelmi ének!
 Hányszor támadt tenfiad
 Szép hazám, kebledre,
 S lettél magzatod miatt
 Magzatod hamvvedre!

Bújt az üldözött, s felé
 Kard nyúl barlangjában,
 Szertenézett, s nem lelé
 Honját a hazában,
 Bércre hág és völgybe száll,
 Bú s kétség mellette,
 Vérözön lábainál,
 S lángtenger felette.

Vár állott, most kőhalom,
 Kedv s öröm röpkedtek,
 Halálhörgés, siralom
 Zajlik már helyettek.
 S ah, szabadság nem virul
 A holtnak véréből,
 Kínzó rabság könnye hull
 Árvánk hő szeméből!

Szánd meg Isten a magyart,
Kit vészek hányának,
Nyújts feléje védő kart
Tengerén kínjának.
Balsors, akit régen tép,
Hozz rá víg esztendőt,
Meggúnhódte már e nép
A múltat s jövőndőt!

(Cseke, 1823. január 22.)

A *Himnusz* („Hymnus, a Magyar nép zivataros századaiból”) Kölcsey Ferenc verse, mely egyben Magyarország nemzeti himnusza. A *Himnusz* a költő legnagyobb hatású verse, 1823-ban írta szatmárcsekei magányában. A *Himnusz* zenéjét Erkel Ferenc zeneszerző és karmester szerezte 1844-ben.²

2. A prózai művek

² http://hu.wikipedia.org/wiki/Magyar_himnusz

Ember az országút szélén³

(részlet, 5–14. old.)

A réten még volt egy virág. Egy sárga, jelentéktelen virág, egyike az utolsóknak, azon a régi szomorú őszön. A virág mellett egy ember állt. Kissé föléje hajolt. Különös és szokatlan látvány volt.

A görbe, göröngyös úton lassan döcögött a szomorú szekérsor. Menekülők szekerei voltak. Mindnyájan menekülők voltunk, azon az őszön. A réten túl tarlók heverték, szürkén és színtelenül, akár a holtak. Volt valami baljóslatú abban az élettelen elnyúlásban. Igen, szinte azt lehetne mondani: a halál lapult abban az estében, akkor. Ahogy a szekerek kerekei recsegték, csikorogtak és nyögtek, és ahogy az ősz egyre sötétebbre fakult, a reánk boruló szürkület alatt. Igen, a halál lapult ebben az estében. Hallani lehetett az ágyúkat. És a réten ott állt az ember, kissé a virág fölé hajolva, mozdulatlanul. Mint valaki, aki megakadt egy gondolaton. Nagyon különös volt, ahogy ott állt, az a nagydarab ember, az országút szélén, és nézte a virágot.

Aztán hirtelen, egy gyors, szinte éles mozdulattal, lehajolt és letépte. Utána körülnézett és a szeme megakadt rajtam. Mintha egy pillanatig tűnődött volna. Aztán lassú, fáradt léptekkel megindult felém és a kezében ott volt a virág.

– Ez az utolsó, – mondta az ember, amikor megállt mellettem. Hangja mély volt és nyirkos, mintha megáztatta volna a köd. Valamire emlékeztetett az a hang.

– Igen, – feleltem kissé elfogódottan, és közben olyan volt, mintha egy másik hangot hallottam volna, egy hasonló és mégis más hangot, és éreztem lassan a könnyeket fölforrósodni a szemeim mögött, és akkor már tudtam: Apámnak volt ugyanilyen hangja, amikor búcsút vettünk.

– Igen, – mondotta a virágos ember, és mélyen fölsóhajtott. – Ott lent van már a határ. Az erdőnél. Látja az erdőt? Ott véget ér Erdély.

Arra néztem, amerre nagy, csontos ujjával mutatott. A domb lábánál feketén húzódott az erdő. Arra kanyarodott lefelé a szekérsor is, és az eleje már elveszett benne. Túl az erdőn, nem látszott semmi. Csak az ősz párái, ahogy szürkén alá

³ Wass Albert: Ember az országút szélén. Danubian Press, Toronto, 1977.

lógta az égről. És semmi. Az erdő ott lent sötét volt. De nem úgy sötét, mint az olyan sötét erdő, amelyik zöld. Szürkén, halottan volt sötét.

Lassan haladtunk a szekérsor mellett, lefelé. A kerekek mélyen belevágtak a fölázott agyagba, a sovány, fáradt lovak lógó fejjel feküdtek neki a hámnak. Valahol egy ember káromkodott és egy gyerek sírt. Az út szélén előttünk, egy szomorú, sovány kutya ügetett, ázott szőre tele volt bojtortánnal. A szekereken batyuk púposodtak, dunyhák, zsákok, takarók, ládák. A batyukon lehorgasztott fejű, sápadt asszonyok ültek, ide-oda billentek a szekér döccenése után, s kezük görcsösen markolt valamit: egy vödört, egy batyut, egy gyereket. Olykor távoli dördülés rázta föl a szekérsor egyhangú zaját, és látszott az arcokon, hogy valamennyien tudták: a hidakat robbantották föl mögöttük a katonák. A hidakat, amelyek még talán vissza lehetett volna térni.

– Az én szekerem elől van, – mondotta az ember. – Már bent az erdőben. Talán már... túl.

Tudtam, hogy Erdélyre gondol, és a gondolatát éreztem fájni magamban bent. Szótlatlanul jött mellettem. A virágot a kezében tartotta még mindég, nagy, eseten markában óvatosan fogta, mint ahogy olyasmit fog az ember, ami szent. Megnéztem oldalról. Magas, csontos ember volt, olyan hatvan év körüli. Szögletes arca, borotvátlan, fején vedlett vadászkalap. Durva házi szőtt posztóból készült ruhát viselt, amely nehézkessé és ormótlanná tette. Szerettem volna látni a szemeit, de lehajtott fejjel a földet nézte és csak sörtés, sűrű szemöldökeit láthattam, melyek vöröses szürkék voltak, mint az állán mutatkozó harmadnapos szakáll.

– Csapattal van? – kérdezte hirtelen és rám nézett kutatva.

– Vagy talán...

Ekkor láttam meg a szemét. Kék volt, egészen világos kék, majdnem zöldes kék. És volt benne valami megmagyarázhatatlan.

– Igen. – Feleltem. – A századom ott van fönt a dombtetőn, egy tanyán. Tegnap bevetésen voltunk, ma reggel váltottak le. Holnap talán megint. . .

Az ember sóhajtott.

– Igen, ismerem ezt. Elküldték valahova?

– Nem... csak járni akartam egyet. Megláttam ott lent az erdőt és...

Az ember bólintott.

– Igen, az erdő. Ismerem azt, amikor az ember az erdőt keresi. De ez nem olyan erdő.

Csodálkozva néztem reá és ő megrázta a fejét.

– Nem, ez nem olyan erdő. Meglátja majd.

– Ismeri talán azt az erdőt?

– Nem. De tudom.

Aztán, hogy meglepett arcomat látta, hozzátette még:

– Mert ott végződik Erdély, abban az erdőben. Azért.

Ahogy közeledtünk az erdőhöz, egyre tisztábban éreztem, hogy az embernek igaza van. Az út kanyarogva haladt lefele a dombról, némelyik kanyarnál latyakos kátyúban vergődtek a szekerek és a sárga sárlé messzire szétfröcskölt a lovak lába alatt. A domb lábánál mozdulatlanul őrködött az erdő. Mozdulatlan volt és szürke. Lombtalan tölgyfák borzolt ágai meredtek bele a párás estébe, már messziről érezni lehetett, hogy nyirkosak és mohaszagúak, és érezni lehetett mögöttük valami életteleniséget, valamit, ami olyan volt, mint egy koporsó. Igen, ahogy közeledtünk, egyre tisztábban éreztem: az embernek ott mellettem igaza van. Az erdő ott lent olyan volt, mint egy koporsó, amelyiknek beszögezték már a födelét.

A domb alatt már nem hallatszottak olyan erősen az ágyúk. Valahol magosan, az ég szürke párái fölött gépek brummogtak. Az egyik szekéren egy tízévesforma sovány gyerek szakértelemmel mondta: nehéz bombázók. Csengő, tiszta hangja elszakadt a szavaktól, amiket mondott és emlékeket ébresztett bennem. Pacsirta...! Lepke...! Jegenye...! A magam gyerekhangját hallottam, amikor apámmal ültem a vadászkocsin és a két szürke szorgalmasan futott velünk keresztül az őszön Nagyapámék felé és én mondtam csengő lelkesedéssel mindent, amit láttam: Pacsirta! Lepke! Jegenye! És a szavak mellett ott éreztem számban a borízű alma ízét, ami Nagyapámék kertjében termett... Istenem, gondoltam, milyen nagyot változtak a szavak azóta, milyen nagyot! S mi minden kellett történjék ezen a földön, hogy a pacsirta nehéz bombázóvá változott a gyermekek szájában...!

Aztán megéreztem az erdő szagát. Meg kellett állanom egy pillanatra, hogy lélegzetet vegyek. Kesernyész, őszi avarszag volt, könnyfakasztóan ismerős szag. Sok-sok őszenek az illata együtt, amikor apámmal jártuk kettesben az erdőt, puszkával a vállunkon s körülöttünk vidám vadászkutyák kajtattak a sűrűben...

Az ember is megállt.

– Hát itt vagyunk – mondotta halkán és a hangja rekedt volt és súlyos, mint egyike azoknak az ázott barna leveleknek, amelyek elkésve hullanak alá a fákról, és az embert emlékeztetik valamire.

Benéztem a fák közé. Nyirkos avar, egy-egy bokron fönnakadt sárga levél, sötét fatörzsek, mozdulatlanság. Valahol az emlékeim mélyén kopók csaholtak, nyúl szökkent hajdani avarban s apámat láttam puskával a vállán, régi zöld kalapjában állani az erdő szegélyén és arcán folytak lefele a könnyek, bánatom könnyei.

Mellettünk nyikorogtak a szekerek. Az egyik szekéren, dunyhák és paplanok között egy asszony feküdt, arcát belefúrta a színes rongyokba és sírt. Sírásától megnehezült a szekerek mozgása, a lovak lába, az este és a szürke őszi ég. Egy bajszos sovány férfi káromkodva szidta a lovakat, az utat és az Istent. Aztán ez a szekér is elhaladt és újak jöttek.

– Menjünk beljebb – szólalt meg hirtelen az ember, és választ se várva megindult be a fák közé. Szó nélkül követtem, ma sem tudom miért. Lassan haladt, és ahogy hátulról néztem a vállait, láttam, hogy öregek. És arra kellett gondoljak, hogy olyanok voltak apám vállai is, olyan előreroskadók, amikor utoljára szorítottam meg a kezét ott a házunk előtt, nem is olyan nagyon régen. Akkor is hallatszottak az ágyúk, ugyan-így hallatszottak, messziről, de félelmetesen, mint ami elől nincsen kitérés. Istenem, gondoltam, vajon... és nem mertem továbbgondolni.

Mentünk a fák között. Lábam alatt éreztem az erdő puha földjét. A szekerek zaja elmaradt, már csak a csönd volt és messze valahol az ágyúk. És akkor az ember hirtelen megállt és szembe fordult velem.

Az ember nem szabad gyáva legyen, amikor arról van szó, hogy végig kell gondolni valamit...!

Azt hiszem, elsápadtam. Legalább is úgy éreztem, hogy elsápadok. A kezére néztem. Még mindig ott tartotta a virágot. Köhögnöm kellett előbb, hogy megtaláljam valamiképpen a hangomat.

– Nem – mondtam – nem lenne szabad. De nehéz...

Az ember, a virággal a kezében, bólintott, aztán körülnézett. Kis tisztáson voltunk. Görcsös nagy tölgyfák állottak körülöttünk és meztelen ágaik között didergett a csönd. Odébb egy szürke tönk hevert, esővert volt és vén.

– Ülünk le – mondtotta a virágos ember és sóhajtott.

Odamentünk a rönkhöz és leültünk. Két kezemet összekulcsoltam és föltámasztottam így az államot. Benéztem messzire a fák közé. Nagyon messzire. Az otthoni erdőig. Apámat kerestem a fák közt. Valahol halk csöppek hulltak a fákról. Olyan volt, mintha sírt volna valaki. A köd csöpögött, amit az őszi est alá nyomott az erdőre.

Az ember a virággal mozdulatlanul ült mellettem. Ő is nézett valahova, ő is keresett valamit a fák között. Aztán sóhajtott, belenyúlt lassan a belső zsebébe és elővett egy kopott bőrtárcát. Szétnyitotta és ügyelve beletette a virágot. Fehér papírost és összehajtott pénz sarkát láttam megvillanni egy pillanatra. Aztán a pontos ujjak óvatosan összecsuhták a megvénült bőrt és a virág eltűnt. És én éreztem, hogy valóban az utolsó virág volt az, az utolsó erdélyi virág. És a könnyek megint meggyűltek valahol a szemem mögött és égetni kezdtek.

– Úgy – mondtotta az ember és újra sóhajtott, amikor a bőrtárcát gondosan visszatette a zsebébe – most pedig elmondom magának, hogy miért utolsó ez a virág.

Valahol messze egy gépkocsi dudált. Valaki kiáltott. Az erdő vitte tovább a hangot, fától-fáig, míg valahol elnyelte a csönd. Fölnéztem a fákra, madarat kerestem az ágakon, de nem volt madár. Semmi sem volt, csak a csönd s a fák. És az idegen ember, aki ott ült mellettem az ázott szürke rönkön és beszélni kezdett. És a hangja is olyan ázott volt és szürke, mint az ég fölöttünk, és mint az este, amely egyre mélyebbre borult. Az ember pedig mondta a szavakat, lassan, fáradtan, mint aki messziről jött és most rengeteg sok ideje van beszélni. Mint aki iszonyú régen nem beszélt és most el kell mondjon sok mindent, amihez a szavakat magában már előre elrendezte s most lassan és ügyelve mondja ki őket, hogy el ne feledje a sorrendet, amely szerint következnek. Feje előre hajolt közben és szemei a földet nézték. Ázott levelek heverték a földön és egy-egy szürke fűszál a levelek között. Néztem az ember vállait, ahogy fáradtan és öregesen előrecsuklottak a durva szövet alatt és apámra gondoltam megint. Az ember pedig mondta:

– Higgye el nekem, az a fontos, hogy ne legyünk gyávák. Ha már elérkezett az idő, akkor gondoljuk végig. Akkor ne féljünk kimondani a szavakat. Azt, hogy utolsó, meg az ilyent. Akkor már nem szabad félnünk az ilyen szavaktól. Utolsó. Hát igen uram, ez az utolsó virág, ami ezen a földön az én számomra termett. Ezen a földön, érti? Ezzel legyünk tisztában végre.

– Az ember általában fél a szavaktól. Megszokta, hogy féljen tőlük. Mert egy életen keresztül egyebet sem hallott, csak szavakat és rendesen nem volt semmi a szavak mögött, amiket hallott. Hányszor hallottuk életünkben, hogy „örökké”, „soha”, „utolsó” és hányszor mondtunk ki magunk is őket, és nem éreztünk semmi különösét amellet, mert hiszen tudtuk, hogy az „örökké” mögött nincsen az örökkévalóság és a „soha” mögött nincsen a végső megsemmisülése valaminek.

És most aztán egyszerre úgy jártunk, mint a mesebeli pásztorlegény, aki napon-ta „farkas”-t ordított, és amikor valóban eljött a farkas, ordítani sem mert, mert nem volt több hitele a szavának.

– Itt állunk, látja. Az ott még Erdély. És az ott... és még mindig nem merjük kimondani a szavakat, hogy „soha” és „örökre”. Hogy örökre el kell szakadjunk ettől a földtől, amely a hazánk, és sohasem térhetünk ide többé vissza. Hát mondjuk ki végre, uram. Mondjuk ki. Itt, ahol elválík a két világ egymástól, a mienk és a másik. Itt, ahol még féllábbal otthon vagyunk s féllábbal már... itt mondjuk ki végre. És aztán tegyük pontot egy elrontott mondat után.

Az ember hallgatott egy darabig és maga elé bámult a földre. A köd megsűrűsödött a fák alatt, homályba borult rendre az erdő. Néha hallatszott még az ágyúszó, valahol messze a hátunk mögött. És én tudtam, hogy az ott még Erdély, az ágyúszó. Az még a hazám. Elöttem már csak a csönd volt és a csöndben hallatszottak a cseppek, ahogy aláhulltak a nyirkosodó fákról, halk koppanásokkal, mintha valaki sírt volna.

Az ember reám nézett.

– Maga tiszt – mondotta lassan, azon a halk, rekedtes hangon, ami annyira emlékeztetett valamire, hogy összeszorult tőle a torkom – maga tiszt s korához képest alacsony rangban, tehát tartalékos. Ezt azért mondom – tette hozzá sietve és szinte bocsánatkérőleg – mert azt akarom, hogy megértsen, és ez csak úgy lehetséges, ha maga is abból az úgynevezett úri osztályból való, amelyikből én. Ahonnan a tartalékos tiszteket rángatják elő a katonák, amikor baj van. Én is tartalékos tiszt voltam és nekem sem jutott magasabb rang, mint magának. Pedig az egy másik háború volt, másféle háború.

– Tudja, a háborúk nem ok nélkül vannak. Nem úgy értem, hogy igaz az a sok frázis, amit reklám gyanánt előtte világgá bömbölnek a politika szájasai, nem. Még az sem valódi neve a háborúknak, amit utólag ragasztanak reá a világmagyarázók, mint palackolt borra a címkét, amikor elraktározzák a történelem polcaira. A háború valódi okáról és céljáról nem esik szó sem előtte, sem utána. Pedig minden háborúnak van valami célja. Valamire rá kell mutasson. Valamit meg kell értesen emberekkel és társadalmakkal, valamit, amit másképpen nem akarnak megérteni. Csakhogy rendesen még így sem értik meg, háborúval sem értik meg. Mert nem akarják megérteni. Ez, látja, a legnagyobb baj.

– Mi sem akartuk megérteni abban az első háborúban és még utána sem, a célt, ami benne volt. Pedig benne volt. Annyira, hogy a végén már szinte mutogatta magát: itt vagyok, nézzetek és ismerjete már föl! De mi nem néztük és nem akartuk fölismerni. Mindenfelét néztünk, ami csak volt, alatta, fölötte és körülötte. Nagyítóval vizsgálgtunk a nyomokat, amiket hátra hagyott és a lehetőségeket, amiket talán elmulasztottunk, hogy magunk felé fordítsuk a szerencsét. Mindent néztünk és mindent elbírálgattunk ezerféle szempontból és ezerféle lencsén át. Csak azt nem néztük, ami benne volt. A lényegét nem néztük, a célt. Azt, amire rámutatott. Azért mondom el mindezt magának, mert ez a háború, ami most van, csak folytatása a mienknek. Azért, mert nem ismertük föl azt, amire rámutatott. Vigyázzon, nehogy így járjanak maguk is. Azért mondom most el. Azt, amire rámutatott. Az a mi háborúnk, az első. Mert ha maguk sem ismerik föl, akkor jön majd egy harmadik és akkor vége lesz a világnak.

– Maga tudja, hiszen tartalékos tiszt, úgynevezett úri osztályból való ember: miből állott a mi életünk? Örököltünk valamit az apánktól, meg a nagyapánktól, valami kis vagyont, földet, házat... ha mást nem, hát legalább egy úgynevezett úri magatartást, egy rakás elvet és szokást, meg ilyesmit. Elvégeztük az iskolákat, elsősorban természetesen az érettségit, mert anélkül nem is volt ember az ember. Anélkül nem volt párbajképes és nem nevezhette magát „úr”-nak. Szóval párbajképesek lettünk, apánk pénzén, anélkül, hogy ez különösebb megerőltetésünkbe került volna, áturaskodtunk néhány évet valami főiskolán s aztán beültünk valahova „úr”-nak. Ki egy íróasztal mellé, ki egy családi birtokba, s attól kezdve nem volt fontosabb dolgunk, mint hogy pontosan betartsuk azt a bizonyos három lépés távolságot a magunk személye és a világ nem-párbajképes része között. Sokszor nem is örököltünk egyebet, csak azt a levegőt, íróasztalok, hivatali számárlétrák, párbajkódexek és kopott szalongarnitúrák levegőjét, de ez elég volt ahhoz, hogy elválasszon bennünket attól a másik világtól, amely mindezekon kívül esett s amely az emberiség „nempárbajképes” részét jelentette.

– Gyakornok koromban fakitermeléshez voltam beosztva egy állami erdőbirtokon. Fűrésztelepe volt ott az államnak. A fűrésztelepnek volt egy főgépésze, Csibinek hívták, a keresztnévére nem emlékszem már. Idősebb ember volt. Egy olyan nyugodt, megállapodott, megbízható ember. Egyik fia akkor érettségizett és abból urat akart nevelni. Különös láz volt ez akkoriban. Mindenki urat akart nevelni a fiából. Valami varázslatos káprázata volt ennek a szónak, hogy „úr”.

Üres káprázat volt az egész, mert hiszen ennek a Csibinek például háromszor akkora fizetés járt, mint nekem, kertés háza volt a városban és bankbetétje, amikor én mint kis gyakornok, alig győztem megküzdeni az adósságaimmal. De hiába. Csibi főgépész volt „csak”, én pedig gyakornok „úr”.

– Egy napon szemlére jött az erdőtanácsos. Egy komoly, szemüveges, pirosarcú úr. A telep és az országút között volt a folyó és a hidunkat azon a tavaszon elvitte a víz. Az új híd pedig még nem volt készen, mikor az erdőtanácsos ellátogatott hozzánk. Csónakkal jártunk át a folyón.

– Megjött az erdőtanácsos kocsija, én vártam reá a csónakkal. Jelentkeztem nála. „Szervusz” bólintott az erdőtanácsos és nem is nézett reám többet. A csónak mellett ott várt reánk Csibi is. A faluból jött és várta, hogy átvigyük. Beültünk a csónakba. Én ültem az evezőpadon, közben az erdőtanácsos, a csónak végében a főgépész. „Lökje el a csónakot, Csibi úr”, szóltam oda a főgépésznek. Így: „lökje el a csónakot, Csibi úr.” Csibi ellökte a csónakot, a csónak billent egyet és a vízen voltunk. Meghúztam az evezőket. És akkor megszólalt ott közben, a padon, az erdőtanácsos, szigorúan és keményen és ezt mondta: „Nem Csibi úr, csak Csibi! Tanulja meg, gyakornok úr”.

– Azt hiszem, egy percre megállt az evező a kezemben. Valami összeszorította a torkomat és ez a valami a szégyen volt és a megaláztatás. Nem a magam szégyene és nem a magam megaláztatása, mert hiszen engem ilyesmi nem ért. Az erdőtanácsos szigorú hangon figyelmeztetett ugyan egy mulasztásra, azonban megnyomta a szót, amikor azt mondta: „gyakornok úr”. És mégis szégyent és megaláztatást éreztem, de ez a Csibi szégyene volt, a főgépész megaláztatása, aki idősebb volt sokkal mint én, komoly, megbízható szakember, kertesház és bankbetét tulajdonosa, egy kiegyensúlyozott, alapos, tiszteltetreméltó ember. Olyan volt, mintha arcul csapták volna ott előttem és az arculcsapás nekem fájt volna. Érti ezt? Van néha így. Hogy mást ér az ütés és nekünk fáj mégis...

Bólintottam, de az ember nem nézett reám, nem várt feleletet. Valahol messze vonat sípolt az estében. A hang idegen volt és eltévedt a fák közt. Figyeltem utána, de nem került meg többet.

– Arra lettem figyelmes, hogy a csónakot viszi a víz. Ijedten kapkodtam az evező után és néhány csapással helyrehoztam a hibát. Közben aggódó szemmel és még mindig valami zavart szorítással a torkomban Csibire néztem. Ott ült a

csónak végében, egykedvű arccal és nézte a vizet. Az arca nem volt sem pirosabb, sem sápadtabb, mint máskor. Csak éppen, hogy a vizet nézte.

Az erdőtanácsos belenyúlt a zsebébe és elővette a szivartárcáját. Kivett belőle egy szivart, leharapta a végét és a szájába dugta. Aztán odanyújtotta a tárcát Csibinek. „Köszönöm alássan” mondotta Csibi minden elfogódottság nélkül, és kivett a tárcából egy szivart. Aztán gyújtót kotort elő és odanyújtotta a tüzet az erdőtanácsosnak. „Köszönöm” mondotta az, mintha semmi sem történt volna. Majd beszélgetni kezdtek. A fáról, a gépekről, a telep embereiről. Amíg átértünk a túlsó partra, amíg kiszálltunk a csónakból s amíg fölértünk hármasban a telepre. Engem nem kínált meg szivarral az erdőtanácsos, velem nem beszélgetett, én csak egy taknyos kis gyakornok voltam. Hozzám csak annyit szólt egész ottléte alatt, amennyit a csónakban mondott: „Nem Csibi úr, csak Csibi. Tanulja meg, gyakornok úr”. Hát látja, ezt nem tudtam megtanulni soha. És most mégis itt vagyok.

Elhallgatott és úgy nézett reám, mintha valami kérdést várt volna. Ott éreztem arcomon azokat a különös, zöldeskék, fáradt szemeket. De nem fordultam feléje és nem kérdeztem semmit. Valahol messze újra sípolt az előbbi vonat és a hangja ugyan-úgy veszett el ismét a ködszagú fák között. Kilátástalan, gondoltam, a hangok úgyszólván mindig elvesznek. Az ember még várt egy keveset, aztán sóhajtott.

– Azt hittem, hogy kérdezni fog valamit. Az emberek rendszeren kérdezni szoktak valamit, amikor ezt elmondom nekik. De maga nem kérdez. Valószínűleg oka van reá. Nem tudhatom. De az emberek általában ezt szokták kérdezni ilyenkor: miért volt olyan nehéz ezt megtanulni? Utána pedig: miért mondom azt, hogy mégis itt vagyok? Hát látja, ezt a kettőt kell megmagyarázzam magának ezen az estén. Érti a köd szagát? Fönt nálunk, a Maroson van ilyen szaga a ködnek...

Szótlanul ültünk a rönkön, jó ideig. A fák közt egyre sűrűbb lett a köd, érezni lehetett a szagát. Az embernek igaza volt: fönt a Maroson voltak olyan szagú ködök. Ültünk és belerévedtünk a ködbe, a fák közé, az estébe.

Utóirat

(130–151 old.)

Amikor 1948-ban papírra vettem ezt a különös, útszéli találkozásomat, úgy tűnt, mintha ezzel véget is ért volna a történet. A bajor parasztház szűk kis padlás-szobájából, ahol mint földönfutó tengettem életemet akkor, keletnek nyílt az egyetlen ablak s a bajor hegygerincek hullámain túl fájt bennem embertelen sajjággal az elsüllyedt Haza, a lerombolt otthon, háború mocskában elvérzett ifjúságom soha vissza nem varázsolható tündéerkertje.

Aztán teltek az esztendőik. Előbb lomhán, nyúlósan, mint kiapadt tavak ragacsos iszapja, majd egyre gyorsabban, sebesebben, míg végül is számukat vesztítve belevénültem lassacskán egy idegen világba s a lelkemben fel-felsajgó múltat, mint görcsös fák odvasodó sebét, kéreggel vontatva be rendre az idő.

Az útszéli magányos erdélyi ember története könyvben is megjelent, elfogyott és újra megjelent, majd elfogyott az is, s mindössze egy porosodó példány maradt belőle könyvszekrényem mélyén. Rendre még arról is megfeledeztem. Aztán egyszerre csak, 1977 nyarán, csöngeni kezdett a telefon Bagoly szállás nyers fából összekalapált tornácán, ahol nyugdíjazásom óta a nyarakat töltöm.

– Wass Albert író úr? – kérdezte egy érdes férfihang.

– Hála Istennek – hangzott egy megkönnyebbült sóhaj a vonal másik végén – már azt hittem, soha sem lelem meg. Az egyetem csak a floridai címet tudta, de ott nem volt senki...

– Elárulná, hogy kivel beszélek? – vettem közbe a kérdést. Egy pillanatra csönd volt.

– A név nem fontos – mondta aztán lassan a hang – az ügyem jelentene önnek semmit. Nem ismer engem az író úr. De nagyapámmal találkozott egyszer. Könyvet is írt róla. Ember az országút szélén, ez volt a címe. Ő volt a nagyapám. Az Ő hagyatékából hoztam magammal valamit, amit át kell adnom.

Elhallgatott. Valami megmagyarázhatatlan súlyos érzés nehezedett reám hirtelen. Mintha egy sötét árnyék lépett volna elő a messzi múltból s fölém hajolva eltakarta volna a napsütést. Minden elsötétedett. Fent az öreg tölgyfák koronái felett felhőcáfat siklott a szelíd kék nyári égbolton a nap elé s alattam a patakzúgásos völgy árnyékba borult tőle.

– Honnan beszélsz? – kérdeztem és alig leltem meg a hangomat.

– Itt vagyok a négyszáznegyvenegyesen – felelte a hang – egy benzinkútnál. A telefonkönyvben leltem meg az író úr nevét...

– Melyik benzinkútnál? – tettem föl a kérdést.

Elmagyarázta. Leírta a környezetet is: kis fehér templom a dombon, jobbkézre útszéli vendéglő, balkézre gyümölcsáros bódé... Ráismertem a helyre. Nem volt messze. Aprólékosan elmagyaráztam, hogy miképpen jöhet föl onnan hozzám a hegyre. Elismételte, mint katona a parancsot.

– Fél mérföld északi irányba, majd letérek balra, egy mellékútra. Követtem azt, míg kis kőhídhöz érek. Ott balra térek újra, kavicsútra. Negyed-mérföldnyire postaládát látok az út szélén, melynek száma 1073. Ott föltérek egy meredek hegyi-útra s addig megyek, míg meglátok egy virágzó rózsabokrot.

– Jó emlékező tehetséged van – dicsértem meg.

– Nagyapámtól örököltem – felelte egyszerűen, majd hozzátette – tíz percen belül ott leszek. Nem háborgatom sokáig, csak valamit át kell adjak.

A gépezet kattant, ahogy letette a kagylót.

Nyolc perc se telt bele s már hallani lehetett egy gépkocsi motorját odalent, ahogy kínlódva vesződött a meredek úttal. Kis kopott, fekete Volkswagen jelent meg a kanyarban. A rózsabokornál betért s megállt a kavicsos udvaron. Komondorom köteleességszerűen megugatta, aztán csak állt az idegen kocsni előtt, fölemelt fejjel, várakozva. A kocsiból egy nyírott bajszerű, magas, csontos fiatalember bújott elő, barna-csíkos sportingben, barna nadrágban.

– Nem harap a kutya? – kérdezte óvatosan.

– A komondor ok nélkül soha sem harap – nyugtattam meg, mire elmosolyodott kissé nyírott bajusza alatt.

– Nagyapámtól már hallottam volt ezt – felelte – de nem voltam biztos abban, hogy itt Amerikában is tudják-e ezt a komondorok?

– A magyar komondor mindenütt magyar komondor marad – adtam vissza a szót – csupán az ember változik ország s világ rész szerint...

Bemutatkozott, kezét fogtunk. Komondorom farkcsóválva végigszimatozta, aztán visszatért árnyékos vackába a tornác elé. A vendég körülnézett.

– Mintha csak Erdélyben lennénk – mondta halk sóhajjal – mindössze a vadászkunyhó...

– Amerikai kunyhó – vágtam a szavába – alumíniumból készült, összkomfortos tákolmány és kerekeken vontattuk föl ide. Azonban a tornác meg a félfödél, amit fölébe és elébe építettem, az már gyalultatlan fából való, mint odahaza...

Fölveztem a lépcsőn a födeles tornácra. Odafönt a felhő éppen akkor siklott tova a nap elől s a völgy kigyúlt alattunk, mint egy mosoly. A vendég bólintott.

– Szép – ismerte be – mintha csak Erdélyben lennénk. Tölgyek, bükkök, fenyők... patakzúgás... bizonyára pisztráng is van a patakban...

– Van – bólintottam – ülj le.

Rámutatam az egyik kényelmes kerti székre s magam is aláereszkedtem a másikra. Langyos szél borzolta a tölgyfák lombját s valahol harkály kopogott az erdő mélyén.

De a vendég nem ült le mindjárt. Előbb hátsó zsebébe nyúlt, barna bőrtárcát húzott ki belőle s abból egy gondosan összehajtogatott papírt. Felém nyújtotta.

– Itt van – mondta egyszerűen – nagyapám küldi. Onnan túlról, valahonnan – tette hozzá.

Amíg vigyázva kibontottam az elsárgult, összehajtogatott papírt, ő is leült. Két kis elszíntelenedett préselt virág szomorkodott a papírban. Ránéztem a vendégemre.

– Bizonyára emlékszik még – mondta az, kissé rekedtesen, elfátylasodott szemekkel – nyolcvanhetedik oldal, a könyve végén. Az a két erdélyi virág. Egyik a nagyanyám sírjáról való, másik meg onnan a határszélről, arról a rétről, ahol annak idején találkoztak... nem emlékszik?

– Emlékszem – feleltem halkán, kiszáradt torokkal.

– Nem lökhettem csak el... – magyarázta szinte restelkedve, lehajtott fejjel a nagy csontos fiatalember, aki egyszerre csak, ahogy ült, esett vállakkal, annyira hasonlított valakihez a messzi múltban... valakihez, akivel valamikor együtt ültem egy vizes tönkön, csöpögő őszi erdőben, ágyúk búcsúszavával a hátunk megett, Erdély határán... annyira hasonlított, hogy szinte fájt már...

– Nem lökhettem el – ismételte – hiszen nagyapa valamiféle szimbólumot látott bennök, mintha valósággal szent ereklyék lettek volna a múltból...

– Azok is voltak – bólintottam s igyekeztem úgy tartani kezemben a gyűrött, szennyes papírt a két préselt, színtelen virággal, mintha valami nagyon szépet és törekenyet tartanék ott – mi emberek, amikor sülyyedni érezzük magunk körül a világot, gyakran élettelen tárgyakhoz kötözzük legféltebb kincseinket,

eszményeinket, álmainkat, hogy valamiképpen megmaradjanak a vizek tetején, ha mi el is sülyyedünk, ezeket nevezzük ereklyéknek.

A csönd kinyúlt a napsütötte erdő mélyéből és körénk nehezedett. Tartottam tenyeremen a két szomorú kis préselt virágot, a fiatalember pedig lehajtott fejjel nézte a gyalultatlan padlót. Néhányszor megbillentette a fejét, mintha bólintott volna ahhoz, amit mondtam, aztán sóhajtott.

– Nagyapa ott viselte ezeket a virágokat a zubbonya zsebében, a szíve fölött – mondta nehezen mozduló nyelvvel – hosszú-hosszú éveken keresztül, míg ott hordázkodott a müncheni pályaudvaron s várta, hogy az idő vize elmossa az áradás fölkavart szennyét s a világlomlás pora elüljön. Minden felfordulás elül, minden vihar lecsillapodik, minden szenny eltisztul idővel, mondogatta egyre, s minden fölborult egyensúly helyreáll megint, mert ez az élet rendje... Ezt mondogatta újra meg újra, újra meg újra s hordázkodott türelmesen, cipelte, cipelte a mások holmiját, az élelmese, megalkuvók, mindenben a maguk hasznát keresők poggyászát, szíve fölött ezzel a két elfonnyadt virággal és várta, hogy helyrebillenjen az egyensúly, elüljön a világlomlás pora, megtisztuljon a föld, vagy az emberiség, vagy mit tudom én mi... Mikor aztán megszereztem az érettségit a Burg Kastl-i magyar iskolában, ahol nehezen megkeresett pénzen taníttattott, hogy megmaradjak magyarnak, jóféle magyarnak, ahogy mondta volt, akkor egyszerre csak elhatározta, hogy várt már eleget. Haza mentünk. Nem csak Magyarországra, mint mások, akikkel együtt szorongtunk a kocsifülkében Münchenből Budapestig, hanem tovább. Haza, Erdélybe.

– Éveken keresztül egyebet se hallottam tőle, mint „Erdély, Erdély!” Erdély ilyen, Erdély amolyan. Az erdélyi ember másféle ember, akár magyar, akár román, akár zsidó, akár micsoda. Nincs benne elfogultság másokkal szemben, csak türelem. Türelem és emberszeretet. A korszellem ragályos betegségei megfertőzhetik talán olykor-olykor néhány rövid esztendőre, de fölépül ezekből hamar, megjózanodik, emberré válik újra. Még a kommunizmus is más kell legyen Erdélyben, mint bárhol a világon, mondogatta nagyapa. Le kellett tisztuljon, emberségesedjen, mert hiszen az erdélyi lélek szűrője bizonyára régen kiszedett belőle minden salakot és eszményi testvériségbe emelte a marxi tanokat... Addig mondta mindezt, amíg maga is elhitte. Aztán hazamentünk...

Elhallgatott s maga elé bámult hosszasan. Lent a völgy útján súlyos teherkocsi zakatolt tova s a zaj elnyelte néhány hosszú pillanatra a patak szavát. Aztán a völgy

fordulója megett az erdők fölszívták az idegen zajt s lábujjhegyen visszatért a csönd. Gerle bűgött egy közeli fenyőn s a rododendronok között cinkék kutattak.

– Maga nem tudhatja azt, hogy mit jelent hazamenni valahova, ahol az ember soha sem volt otthon – folytatta a vendégem s hangja tele volt mély keserűséggel – hazamenni oda, ahol senki se vár reánk.

Németországban nem is kaptunk Romániába szóló vízumot s így Budapestig egy Magyarországra hazatérő kis csoporttal utaztunk együtt. Budapesten aztán megmondta nagyapám, hogy ő Erdélyből való és oda kíván hazamenni. A hivatalnokok vállat vontak, markunkba nyomtak egy kettőnk számára szóló vasúti jegyet a biharpüspöki határállomásig s azzal elengedtek. Mikor a románok kérték a beutazási engedélyt, nagyapám azt felelte, hogy nekünk olyasmire nincsen szükségünk, mert mi odavalók vagyunk, Erdélybe.

– Néhány napig hurcoltak bennünket a rendőrök ide-oda. Faggattak, hogy hol voltunk, mit műveltünk, miért voltunk ott, ahol voltunk, miért hagytuk el az országot s miért nem tértünk vissza nyomban a háború után. Megtöltöttek feleleteinkkel egy rakás papirost s végül is vonatra tettek megint s elküldtek előbb Kolozsvárra, majd Marosvásárhelyre, onnan meg Csíkszeredára. Nagyanyámnak éltek még valami rokonai ott a közelben, azokat beidézték a rendőrségre s azok aztán, megszeppenve és vállvonogatva beismerték, hogy emlékeznek nagyapámra, fűrészmalma volt, meg asztaloskodott is a régi világban, leányát pedig valami román orvos vette el feleségül. Arra is emlékeztek, hogy egyik fia a háborúban esett el s attól volt egy unokája, akit magával vitt, amikor elmenekült a háború elől. Mikor aztán a rendőrtiszt nagy szigorúan megkérdezte nagyapámat, hogy miért hagyta el az országot, egyszerűen ezt felelte: „Hogy megmentsem az unokám életét. Amint látják vissza is hoztam, emberré érve!” Végül is befogadtak mindkettőnket. Nagyapámnak szállást utaltak ki az egyik hegyen élő rokonnál, s mert meghaladta már a hetvenet, munkába se kellett járnia. Magával hozott kis pénzén összevásárolt innen-onnan néhány szerszámot s ott fent a hegyen, a rokon csűrjében, asztalosműhelyt nyitott. Nem is háborgatta senki. Engem azonban két héttel hazatértünk után elvittek katonának.

Nyelt egyet, mint aki emlékek ízetől kíván mentődni. Arca elborult, szürkének látszott szinte. Borús tekintetét felém fordította.

– Tudja maga, hogy mit jelent az „kinye ungur”? Azt jelenti, hogy kutya magyar. Azt jelenti, hogy a magyarnak kuss Romániában. Hogy a magyar nem is

ember a románok földjén, hanem betolakodott csellengő kutya, akinek hasán kell csúsznia, ha meg akar élni a románok hazájában. S a románok hazája egész Erdély, mindegy, hogy magyarok éltek ott ezer éven át vagy nem, románoké minden, tova a Tiszáig s még azon is túl!

Néhány pillanatig fojtott haragtól izzottak a szemei. Aztán lehajtotta a fejét.

– Ott fent a hegyen, ahova nagyapámat küldték, még tűrhetőbb volt – folytatta csöndesen, de mélyen a fegyelmezett hang alatt érezni lehetett még mindég a keserű indulatot – mert románok ritkán tévedtek oda s a fakitermeléséknél is csak a hivatalosak voltak románok, a nehéz munkát székelyek végezték. De lent a faluban már más volt a helyzet. A községi irodában csak románul volt szabad szólni s a vasútállomáson még pofon is verték azt, aki magyarul merete kinyitni a száját. A bútorgyárba pedig, amit alig egy évvel hazatértünk előtt építettek volt oda, magyart föl se vettek. A hegyeken túlról, Románországból telepítettek oda munkásokat. Gyermekes családokat, mind. Ők miattuk aztán a magyarnyelvű iskolát is átváltoztatták románnyelvűre s a székelyek gyermekeinek még az iskola udvarán, játék közben sem volt szabad magyar szót ejteniök. Amit azonban velem elkövettek a katonaságnál, azt maguk idekint el se hiszik.

Borús tekintete elkalandozott a napsütötte völgy felett, valahova a párás meszeségbe. A csönd mélyén tovább kopogtatta odvas fáját egy láthatatlan harkály s valahogy olyan volt, mintha valaki hosszú, rozsdás szögeket vert volna bele egy óriási koporsóba.

– Vonaton küldtek át Ó-Romániába – folytatta a fiatalember tompa, élettelen hangon – Jasiba, amit nagyon régen valamikor Jászvárosnak neveztek nagyapám szerint a magyarok, akik várost építettek ott maguknak. Tizennégyen voltunk újoncok a faluból. A másik tizenhárom jól beszélt románul, én azonban egy szót se tudtam még akkor. Burg Kastlban nem tanítottak meg arra, hogy Erdélyben legyek magyar. Emiatt aztán ott Jasiban, a kaszárnyában, majdnem megöltek az altisztek. Alig érkeztünk oda, még egyenruha se volt rajtunk s már is lekinyeunguroztak bennünket s úgy ordítottak reánk, mintha barmok lettünk volna. Mikor aztán anyaszült meztelen oda kellett járuljunk sorra egy őrmester asztala elé és tollba mondjuk az adatainkat és én egy szót se értettem abból, amit kérdeztek tőlem, az egész világ reám szakadt. Alig dadogtam ki nagy nehezen, hogy „nyustyurumunyesty”, nem tudok románul, amikor a román őrmester már föl is szökött az asztal mögül, elkékölt ábrázattal s úgy vágott arcon az

öklével, hogy nekiestem a falnak. De ez csak a bevezető volt. Ami utána következett... azt el se hinné. Jobb tehát, ha nem is beszélek róla. Már maga a verés is egyike a legsúlyosabb megaláztatásoknak, ami embert érhet. De ruha nélkül, mint egy állat, fetrengeni a padlón, túrni a rúgásokat, mindent...

Elakadt a hangja. Nyelt egy nagyot. Valahol a fák között erdei pinty hívta a párját. Békés füttye szelíden ívelt tova a hegyoldal fölött. A fiatalember néhány pillanatig mintha a hang után figyelt volna, aztán sóhajtott megint.

– Leszolgáltam az éveket, mert nem volt más választásom. Sokszor gondoltam szökésre, de tudtam, hogy hiábavaló lett volna. Egy rendőrállamban, mint Románia, nincs lehetősége annak, hogy valaki faluról-falura bujkálva eljusson a határig. Mindenki gyanús, akinek nem ismerős az arca s mindenki fél szóba állni azzal, aki gyanús. Leszolgáltam hát az éveket. Nyolc fogamat vesztettem el, két bordám meghasadt, vesevérzést kaptam a rúgásoktól, de leszolgáltam az éveket. Kinye ungur volt a nevem, elejétől végéig. Hiába tanultam meg közben románul, rajtam maradt. Én voltam a század rugdosnivalója, árnyékszék súrolója, kinye ungurja. S azóta nem ítélek el senkit, aki megváltoztatja a nevét, letagadja anyanyelvét, származását, csak azért, mert ott kell élnie. Én is megtettem volna, bizonyára, ha lehetőséget nyújtanak hozzá. De az én számomra még ez se jutott. Alighanem megakartak tartani század csúfjának, kinye ungurnak, hogy legyen kit rugdossanak, legyen kin haragjukat töltsék, legyen kinek a megaláztatásán röhögjenek. Mikor leszereltek végre s civilruhába öltözhettem megint, kezembe nyomtak egy papirost és azt mondták: „itt utalt ki számodra munkát a román állam. Vigyázz magadra, kinye ungur s becsüld meg a románok jóságát!” A kiutalt állás Bukarestre szólt. A városi egészségügyi hivatalhoz, mint takarító személyzet. A papiros szerint két héten belül jelentkeznem kellett munkára. Elhatároztam, hogy előbb hazamegyek és megpróbálok valamiféle munkát szerezni nagyapa közelében.

Rám nézett. Szája körül félszeg mosoly bujkált, de a tekintete szomorú volt.

– Hallotta mit mondtam? Hazamegyek... Micsoda elfacsarodott értelme van ma már ennek a szónak! Bármelyik ezek közül inkább számíthatott volna otthonomnak, mint az a székel falu, ahova nagyapám magával hozott. Mégis, ez volt az egyetlen hely, ahova hazamehettem. Miért? Mert ott élt az egyetlen ember ezen a földön, aki hozzám tartozott. A nagyapám.

– Amióta katonának vittek, nem sokat tudhattunk egymásról. Büntetés alatt voltam folytonosan, így aztán szabadságot nem kaphattam, mint mások. Levelet

írni csak románul volt szabad, s a századirodás szakaszvezetők minden sort elolvastak. Panaszkodásról tehát szó se lehetett. Nekünk is csak románul írhattak. Magyar nyelvű levelet egyszerűen papírkosárba löktek az irodában. Kaptam tehát nagyapámtól néhány sort minden két-három hónapban, amiben egyéb se volt, mint hogy esik az eső, vagy havazik, vagy süt a nap fent a hegyen, Én is küldtem néhány sort minden két-három hónapban arról, hogy jól vagyok, szép az idő, vagy rossz az idő és semmi több.

– Mikor fölértem a hegybe, jó két óra járásra a kis állomástól, ott leltem nagyapát a félszer alatt, az esztergapadnál. Asztallábon dolgozott. Mikor meglátott el-könnyesedett a szeme. „Hát haza jöttél” mondta. „Haza” feleltem „de csak kis időre, ha igaz.” Azzal elmondtam a munkaparancs dolgát. Nagyapám homloka közepén megjelent újra az a kemény, függőleges ránc, ami annyira jellemezte. „Hát azt még meglássuk” mondta, azzal bevitt a házba, a rokonhoz.

– Másnap reggel lementünk a községi irodába. „Itt az unokám” mondta nagyapa „elvégezze becsülettel a katonaságot. Adjatok neki valami munkát!” Románul beszélt, hibátlanul. A községi írnok, egy besszarábiai fickó, rám nézett. „Hol a katonaság papírja?” Megmutattam neki a leszerelési papíromat, de nem arra volt kíváncsi, „Hol a munkapapír?” kérdezte szigorúan „A román kormány mindenkinek munkát ad, aki leszolgálja a katonaságot!” Mikor nagyapám elmondta neki, hogy miről volt szó, hogy mint egyetlen unokáját szeretne öregségére maga mellett tudni, az írnok megcsóválta a fejét. „A parancs, parancs” mondta „aki Bukarestiben kap munkát, annak oda kell mennie! Örvendjen az unokád, hogy ilyen szerencse érte! Az ország szépséges fővárosában élhet! Én magam is örömmel cserélnék vele helyet, érted? Neked pedig nincs szükséged senkire, mi elgondozzuk az öregeket. A szocialista Románia egyformán gondoskodik minden polgáráról, nem szorulsz hát az unokád segítségére.” Nagyapám még próbált szót érteni az írnokkal, de az elzavart bennünket. „Nincs időm felesleges dolgokról fecsegni, öreg,” mondta türelmetlenül „Unokád majd meglátogathat, amikor szabadságot kap. Eridj.”

A sikertelenség bosszantotta nagyapámat. A községi irodáról egyenesen átvitt az erdészeti hivatalba. „Itt az unokám” taszított oda az íróasztalnál ülő hivatalos személy elé „mint erdészember unokája azt akarom, hogy megtanulja a fadöntés mesterségét. Adjatok neki valami munkát fent a kitermelésnél, kemény, emberhez illő munkát, hadd fejlődjenek az izmai, bővüljön a tüdeje a jó hegyi levegőn!”

De hiába volt a hangos, vidám föllépés, a savanyúképű írnok nem vidult fel tőle. „Ha munkát akar, ne hozzám jöjjön” mondta fagyosan, „menjen föl a kitermelési irodába, a munkavezetőhöz.” „Gondoltam, hogy ha a főerdész úr küldene vele egy kis cédulát” próbálkozott tovább a nagyapám „elvégre erdészember unokájáról van szó...” De az írnok hangja lefagyasztotta arcáról az odaerőszakolt mosolyt. „A főerdész úr nincs a hivatalban. De különben sem adna ajánlást senki unokájának. Azok az idők elteltek, öreg. Ha unokád fadöntő munkát keres, menjen föl a munkavezetőhöz.”

– Szegény nagyapa. Élete végéig se mondott le arról a század első feléből magával hozott joviális rábeszélési módszerről, ami úgy látszik, jellemző lehetett úgy a régi Magyarország, mint a régi Románia társadalmi életére. Németországban még ment vele valamire olykor-olykor. De az új Románia urait nem melegeztette föl, inkább bosszantotta. Bizonyára a régi polgári osztály idejétmúlt hagyatékát látták benne s ahelyett, hogy használt volna nagyapámnak ez a joviális, derűs és barátságos fellépés, határozottan ártott. Élete végéig sem tudta ezt megérteni. A barátságos, derűs fellépés annyira hozzátartozott, egyszerűen emberi tulajdonság volt ez nála, teljesen független minden politikai irányzattól... de a mai világban ezt bizonyára nehéz megérteni. Ma minden kiejtett szó mögött, minden arcmozdulat mögött valamilyen eltitkolt politikai állásfoglalást keresnek az emberek...

Szavai elvesztek az erdők mély csöndjében, mely úgy nehezedett körénk, mint egy súlyos, aranyportól izzó üvegbúra. A langyos délutáni napfény csillant a fák levelén s megszikrázott az ég gyönyörű sötétkék selymén. Valahol messze, az országút irányában, motorkerékpár pattogott, mintha valaki forró tepsiben török-búzákat pattogatott volna.

– A kitermelési iroda az Ivópatak torkában volt – folytatta a fiatalember kis szünet után s a hangja hűvös volt, szinte erőltetetten hűvös, mint az olyané, aki igyekszik megőrizni tárgyilagosságát bár minden idegszála sikoltani szeretne – nem messzire attól a helytől, ahol valamikor nagyapám háza állt s ahova annak idején nagyanyámat temették volt. A ház helyét már csak egy nagy csúnya csalánfolt jelezte a patak és a fiatalos sűrűje között, de a sír, az már el is tűnt egészen. Felfalta a bozót. „Mindegy” mondta nagyapám, ahogy tovahaladtunk a csalánfolt mellett „a lelke azért itt van valahol. Érzem. Azzal nem bír semmiféle rendszer. A lélekkel.” Megkönnyesedett a szeme, ahogy a bozótot kutatta s több szót nem is ejtett, míg a kitermelés aljába nem értünk. Az iroda egy odavontatott kis

bádogépületben volt. Mögötte munkások számára emelt hosszú födelek húzódtak el messzire a patak mentében s a födelek alatt penész szagú szalmán pokrócok heverték, batyuk, és zsákok. Az iroda előtt néhány ember állt. Borotvátlan, komor nézésű, napszitta fadöntők. „Adjon Isten” szólt oda felénk a nagyapám. Egy-kettő szótlanul megbólintotta a fejét, a többi még annyira se méltatta a köszöntést. Nagyapám kopogott a bádogajton, aztán benyitott. Rozoga, piszkos asztal megett ingujjas, szőrös nagydarab ember terpeszkedett. „Há?” mordult reánk, barátságtalanul. Nagyapám előadta, hogy miben járunk. Elmondta ugyanazt, szinte szóról-szóra, amit a faluban is elmondott. Hogy erdészember unokája meg kell tanulja a fadöntést, meg mindezt. „Te erdész vagy?” meredt reá a szőrös. „Az,” bólintott nagyapám önérzetesen. „Hol?” „Itt.” „Itt? Mikor?” „Régen. Még az első nagy háború előtt.” A nagy szőrös román úgy bámult nagyapámra, mint aki bolondot lát, „Az első háború előtt?” ismételte a szót. „A nagyurak idejében, mi?” „Utána szénégető lettem” fordított egyet nagyapám a társadalmi helyzeten „majd fűrész. Ma asztalos vagyok.” A szőrös megcsóválta a fejét, aztán felém bökött. „S ez az unokád, he?” „Igen.” „Hol volt eddig?” „Most tért haza a katonaságtól.” A szőrös rám nézett. „Hol a munkapapírod?” „Éppen erről van szó” próbálta nagyapám elmagyarázni a dolgot, „a papír Bukurestre szól, de ő itt szeretne fadöntést tanulni...” „Szeretne, mi?” mordult föl a munkavezető, majd súlyos nagy öklével az asztalra ütött és üvölni kezdett reánk „régí úr unokája nem szeretne ezt, vagy szeretne azt, hanem teszi, amit parancsolnak neki! A régi urak világa eltelt, öreg! Itt szocialista Nagyromániában vagy, érted?”

– Nagyapámnak elsötétedett az arca. Szája széle is megrándult a sűrű fehér bajusz alatt. De csak annyit mondott: „meg is látszik!” Azzal már fordult is a sarkán, az ajtó felé. De tovább már nem jutott. A szőrös kirúgta maga alól a rozoga széket s akkorát bömbölt, hogy megrázkódtak bele a bádogiroda vékony falai. „Mit mondtál, kinye ungur? Nem jó neked a szocialista román köztársaság, mi? Királyság kell? Magyar grófok világa kell? Hogy a szuka anyádnak azt a...” S már neki is rontott nagyapámnak az öklével. Nagyapám megtántorodott ugyan az ütéstől, de nem esett el. Hiába volt már közel a nyolcvanhoz, az ereje még megvolt. Úgy ütötte vissza a szőröset, hogy az feldöntötte az írásokkal megrakott asztalt s elnyúlt a földön, mint egy nagy varasbéka. „Gyere” mondta nagyapám nehezen szuszogva s már lépett is az ajtó felé. A kint ácsorgók mind felénk fordultak, amikor kiléptünk az irodából. Senki se szólt, csak néztek minket némán,

ahogy kiléptünk az iroda ajtaján, elől nagyapám, mögöttem én, ahogy kilincsre csuktam a bádogajtót s ahogy megindultunk fölfele a hegyen. „Ebből baj lesz” mondtam nagyapámnak, amikor fentebb, a szálaserdő szélén, szusszanni megálltunk. Esteledett már. Szépek és békések voltak köröskörül a hegyek, akárcsak itt. „Tudom” felelte tompán s többet nem mondott.

– Sötét volt már mire fölértünk. Útközben szedtünk néhány jóféle gombát a szálásban, azt megfőzte nagyapám, paprikásan s megettük puliszkával. Alig fejeztük be az evést, ugatni kezdett a kutya odakint. Amál néném kilesett az ajtón a csillagos éjszakába s az arca megszürkült. „Katonák jönnek” mondta. Gergő bátyám lejjebb húzta a lámpa kanócat s odasúgott nagyapámhoz. „A hátulsó ablakon még kimászhat, ejssen. Én majd szóval tartom őket egy ideig...” De nagyapám megrázta a fejét. „Nem loptam, nem raboltam, még csak meg se gyilkoltam senkit. Mindössze visszaütöttem azt, aki ok nélkül megütött.” Azzal ülve maradt a széken. Még akkor se kelt lábra, amikor a milícia tányérsapkásai berúgták az ajtót. Gergő bátyám és Amál néném egymás mellett állottak a kemence előtt. Én ott álltam az ablaknál, nagyapám pedig csak ült a konyhaszoba közepén és nézte a betolakodókat. Négyen voltak. Egy szakaszvezető, két közlegény s megettük az egyik bozontos fadöntő, akit ott láttunk volt ácsorogni a többi között, az iroda előtt. „Melyik az a bűdös reakciós kinyeungur amelyiknek Magyarország kell ide!” üvöltött reánk a hegymászástól kiveresedett ábrázatú szakaszvezető s öklével a pisztolytáskájára csapott, mintha ott nyomban le akart volna mészárolni valamennyiünket. „Az ott, az asztal mellett, a széken” szólalt meg háta megett a fadöntő. A szakaszvezető rávicsorgott nagyapámra és lépett egy nagyot feléje. Nagyapám csak ült ott békésen. „Hát te vagy az, kinye ungur, mi?” ordított reá a szakaszvezető: „állj lábra, amikor hozzád beszélek, vén reakciós forradalmár disznó! Vagy arra vársz, hogy én emeljelek lábra, mi?” Azzal megmarkolta nagyapám nyakán az inget és fölrántotta a székből. „Verekedni szeretsz, mi? Hát adok én neked verekedést, vén disznó!” Azzal ütötte, verte nagyapámat, ahol csak érte. Arcát, fejét s amikor összeesett, tovább rugdosta a döngölt agyagpadlón. Elkaptam a karját. „Domnu szakaszvezető” mondtam neki „öregember már ő, ne bánts!” Dühösen lökött el magától és újra a pisztolytáskájára csapott. „Forradalmat akartok itt, mi?” tajtékozott reánk gonoszul. „Mind agyonlőlek benneteket, kutyák, mind egy szál! Majd megtanítalak én fellázadni a román nép ellen! Térlejtétek össze ezt a csürhét!” riadt az embereire „Majd lent az őrsön kiverem

belőlük az igazat!” De erre már nem került sor. Alig tértünk le a főgerinc birka-csapásáról a falu felé lefutó ösvényre, amikor nagyapám csak megtántorodott és nekidőlt egy bükkfának. „Szedd a lábad, kinye ungur!” förmedt reá az egyik milícia-legény és oldalba ütötte a puska tusával. Nagyapám megfogódzott a fában és lassan összeesüklött mellette. Odaugrottam és lehajoltam hozzá, de az éjszaka sötétjében nem láthattam az arcát. Csak a hörgését hallottam. „Hé, mi történik ott!?” szólt hátra a szakaszvezető. „Az öreg összeesett”, magyarázta a közlegény. „Majd életet rúgok beléje” mordult a szakaszvezető. Villanylámpa kattant. A vakító fénycsóva végigtáncolt a körülállókon, majd meglelte nagyapámat a földön és megállt az arcán. Rá se ismertem volna. Szürke volt az arca, mint a kiszáradt, kilúgozott hamu, amit régi pászortütőzek helyén talál az ember. Kiegett tüzek helyén. Kiütköztek bőre alól a csontok. Szeme nyitva volt, rettenetesen nyitva és fölmeredt az ösvényre hajló fák sötét koronáira s azokon is túl, iszonyú magosban, a csillagos égbolt kicsike foltjára. A szakaszvezető keze lenyúlt és megérintette nagyapám szemét. A szem meg se rebbent az érintéstől. Mereven, makacsul nézett föl arra a néhány sápadt kis csillagra, ami a csillagos égbolt végtelenségéből búcsúzó tekintete számára maradt. A szakaszvezető kiegyenesedett s a villanylámpa újra kattant egyet a csöndben. Mélységes sötétség hullt reánk ott az erdőben. „Murit” mondta a szakaszvezető egyszerűen: „meghalt. Rokonai vagytok?” fordult felénk. „Unokája vagyok” feleltem, „Vigyétek haza” felelte a szakaszvezető, „temessétek el. A ti dolgotok. Hájdi” mordult oda az embereihez s már ment is velük lefele az ösvényen, a falu felé. Mi pedig ott maradtunk hárman, az erdő sötétjében, nagyapám mellett...

A lassan aláhajló nap szelíd fénye arannyal fröcskölte be alattunk a szálaserdő szürke fatörzseit. Az aljbozótban rigók matattak. Mélyen lent, a sziklák odvaiban valahol, megszólalt egy bagoly. Mély, bánatos hangja végigborzongott az erdő csöndjén.

Ismeri-e azt az érzést, amikor az ember egyszerre csak rádöbben, hogy egyedül van? – szólalt meg mellettem a fiatalember hangja, fojtottan – Teljesen egyedül? Olyan egyedül, mint egy darab kő az éjszakában, amit egy kéz meggondolatlanul alátaszít egy feneketlen, feketevízű tóba? Azon az éjszakán, ott a néma, sötét erdőben, ahogy Gergő bátyámmal surgyéfából készült hordágyra kötözve vittük nagyapám élettelen testét vissza a házhoz, egyszerre csak rádöbbsentem arra, hogy egyedül maradtam. Se családom nem volt többé, se rokonom, se otthonom. Még

csak hazám sem. Érti? Nagyanyám rokonai megtűrték ugyan, de nem fogadtak be, mint ahogy nagyapámat se fogadták be soha. Idegenek voltunk számukra, úri népek. Ami pedig a hazát illeti: nagyapám szerint Erdély volt a hazám s a nemzetiségem magyar. Ezt tanították az iskolában is, Burg Kastlban, németföldön, magyar menekült tanítók, magyar menekült gyermekeknek. Viszont amit ettől a hazától kaptam az ott töltött esztendőik során, azt halálos ellenségem számára se kívánom. Mert ellenkezik minden törvénnyel, amit mint az emberi létezés alapját nagyapám belém nevelt. Emberszeretet. Jóindulat. Igazságosság. Tisztesség. Olyan fogalmak voltak ezek, melyeknek lényege teljesen ismeretlennek tűnt abban az országban, amit hazámnak kellett volna nevezzek.

– Érdekes – folytatta kis idő múlva – ahogy itt ülök és hallgatom az erdő békés neszeit, eszembe jutnak újra azok a hegyek, ahova nagyapám vitt magával, hogy otthont s hazát leljek közöttük. Ott is ilyen szép volt a csend. Mielőtt katonának vittek, volt néhány szép napunk. Amikor ott ülhettünk kettesben nagyapával a félszer előtti kispadon s nézhettük az estébe süllyedő hegyeket. Vagy ültünk gombaszedés közben egy kidőlt fatörzsön valahol a szálásban és őrbakot figyeltünk, vagy a mókusok játékát. A világ valóban szépségesnek látszott onnan, jónak és békességesnek. Mint ahogy jónak és békességesnek tűnik innen is, igaz? A rosszat mindig emberek okozzák. A törtető emberek. A hatalmaskodó, uralmukkal kérkedő emberek. A szánszalmasan megalázkodók, a megfélemlítettek, akik rá se mernek nézni arra, aki valamiképpen más, mint ők, mert úgy érzik, hogy ezzel baj és veszedelem árnyékát hordozza magával. És mert úgy érzik, ezáltal úgy is van, hiszen ember és nép önmagából vetíti elő a sorsot, amit viselnie kell...

Elakadt a szava. Valahol a szemközti hegyoldalon magányos kopó csaholt, lustán, hosszú időközökben, mint aki elvesző nyomot követ. Panaszos hangja föl-fölhasogatta az alkonyodó csöndet, mint életlen fakés a rosszul dagasztott tésztát, mely nyúlósan bezárul újra a vágás nyomán.

– Nem tudom megérti-e, amit mondok – sóhajtott mellettem a fiatalember – hiszen úgy tudom, maga soha sem volt „otthon”, ahogy mondják, mióta ez az otthon rablók, rabtartók és rabok tanyája lett. Azok a rokonok, akik között szállást utalt ki számunkra a fegyveres hatalom, szívesebben vették volna, ha másféle megyünk, mert úgy is mint hazatérő menekültek, úgy is mint volt úri népek, megbélyegzettek voltunk a hatalom szemében. Gergő bátyám és Amál néném valószínűleg megkönnyebbültek, amikor nagyapámat eltemettük ott, az erdőszélén s

én megmondtam nekik, hogy Bukarestbe kell mennem, mert ott utaltak ki számomra munkát. Pedig nem rossz emberek. Csak félnek. Előre félnek, érti? Amikor az a szakaszvezető meg az emberei ránk törtek azon az estén, Amál néném megijedt kissé az elején, de hamarosan elmúlt az ijedtsége, amikor a baj rajtunk volt már. Gergő bátyámon pedig nyoma se látszott ijedtségnek. Úgy viselte a ránk szakadt bajt egykedvűen, mintha csak egy zsák pityókát cipelt volna a vállán. Azok, akik ott élnek, már nem ijednek meg semmitől. Azonban félnek. Állandóan, folytonosan, szünet nélkül félnek. Nem tudom megérti-e a különbséget a kettő között: ijedtség és félelem. Az egyik pillanatnyi, bénító idegállapot. A másik egy szellemi álláspont a világgal szemben. Világfelfogás. Világnézet. A rabszolgaság egyetemes világnézete, amit durva és kegyetlen erőszak termel ki rendre a leigázottak lelkében és agysejtjeiben s mely korlátlan hatalmat biztosít a leigázók számára, még akkor is, ha a rabszolgák létszámával szemben az ostort suhogtatók száma nevetségesen csekély. A félelem az emberiség legnagyobb ellensége, nem az ilyen, vagy amolyan diktátorok. A félelem maga, amit a diktátorok mesterségesen állítanak elő, mint valami idegbénító, agysejtekre nehezedő, szemmel nem is látható szert, aminek gázával megfertőzik és megbénítják a népeket. Tudja-e azt, hogy még Oroszországban is mindössze négy és fél százalék a lakosságnak kommunista? És ezeknek is nagy része csak azért vallja magát annak, hogy jobban fizetett állásra tehessen szert? A többit a félelem tartja gúzsba kötve! Ha nem lenne olyan szörnyűségesen tragikus, nevetni lehetne ezen!

– Az a fadöntő, aki a milícia embereit fölvezette a hegyre s rámutatott nagyapámra ott a ház félhomályában, mint annak idején Júdás az Úr Jézusra, magyar volt, akárcsak mi. De a nagy szőrös román, aki a fadöntők felett uralkodva az államhatalmat képviselte, rangot adott neki. Banda-felelőssé tette meg. Emiatt aztán ez a magyar úgy érezte, hogy ezzel ő már kiemelkedett a rabszolgák közül a rabtartók közé s ennél fogva az ökolcsapások dolgában jogosnak fogadta el azt, amit a román adott nagyapámnak és jogtalannak, amit nagyapám adott a románnak. Nagyapám úgy nevezte ezt, hogy „rabszolga-mentalitás” és nagyon elkeserítette, hogy magyarok között is elterjedt, mint valami ragályos betegség s nemzetből néppé alacsonyította le őket idegen járomban.

– Ott, nagyapám temetésén döbbsentem reá valóban először, hogy nem tartozom sehova. Sem az uralkodókhoz, sem a rabszolgákhoz, Akkor még nem értettem meg ennek az okát, csupán egy zavaros, jéghideg érzés volt bennem, mely

egyszerre megcsapott ott a nyitott sír előtt, melybe Gergő bátyámmal kettesben eresztettük alá nagyapám koporsóját. Rajtunk kívül csak Amál néném állt ott, szipogva, ahogy illett, meg egy vénember, akinek a nevét se tudom, s aki valamelyik közeli birka karámból jött át, hogy elmondja nagyapám felett az imádságot a pap helyett, akinek egyéb dolga volt lent a faluban.

– A koporsót is én kalapáltam össze egymagamban néhány szál deszkából, amit ott leltem nagyapám műhelyében. Mikor belefektettük nagyapát abba a koporsóba és Gergő bátyámmal kettesben kicipeltük az erdőszélre, ahol már jó előre megástuk volt a sírt, sírás fojtogatta a torkomat. A sírgödörhöz érve azonban belém fagytak a könnyek. Tudja mire emlékeztetett nagyapám temetése? Mielőtt Münchenbe költözhattünk volna, kint éltünk egy kis bajor falu fölött az erdőszélén, egy mogorva parasztnál, akitől nagyapám szobát bérelt munka ellenében. Egy kis kutyára tettünk szert ott. Kajlafülű, korcs állat volt, de hozzánk tartozott. Amikor néhány év múlva Münchenbe költözhattunk, magunkkal vittük. Alig két hétre rá elütötte egy teherkocsi az utcán. Összetört, véres kicsi testét papírdobozba tettük s este villamosra ülve kivittük a végállomásig. Senki se tudhatta, hogy mi volt a dobozban. A végállomáson szálltunk vele és besétáltunk az erdőbe, jó messzire, ahonnan már a házakat se lehetett látni. Ott nagyapám elővette az összehajtogatható cserkész-ásót és gödröt ásott vele. Majd betettük a dobozt a gödörbe és nagyapám összetette a kezeit és így mondta: „Uramisten, itt megyen föl Hozzád egy hűséges kis lélek. Kutya volt szegényke mindössze idelent, de több szeretet volt benne, mint nagyon sok emberben. Fogadd Uram szeretettel s adj neki odafönt is valami hozzáillő munkát, elvégzi becsülettel és hűséggel, tudom. Jó utat, Pajtás, legyen veled az Úristen. Ámen.” Csorogtak a könnyeim s a zokogást se tudtam visszafojtani. Ostoba kis szertartás volt, tudom. A világ nagy problémáihoz mérten nevetséges is. De az emléke örökre megmaradt bennem, pedig hat éves is alig lehettem akkor. Aztán ott, Nagyapám sírjánál, egyszerre csak eszembe jutott megint. S a könnyek belém fagytak. Mert annak a kis korcs kutyának, lássa, szebb és emberibb temetése volt, mint nagyapámnak. Miért? Mert nagyapám szívében több érzés volt egy kutya számára, mint őiránta azoknak, akiket rokonainak tudott. Akiknek jövődjét annyira a lelkén viselte, hogy meg akarta őrizni számukra mindazokat az emberi értékeket, melyeket minden egyébnél fontosabbnak tartott. Az emberszeretetet, igazságérzetet, tisztességet, jóságot, hűséget, becsületet... mindazt, aminek szimbólumaként ott hordozta

szíve fölött azt a két színehagyott szomorú kis virágot, melyek most ott vannak a maga kezében. Nagyapa jó ember volt. Okos ember is volt, valamit azonban nem tudott. Azt, hogy ezeket az értékeket nem lehet mások számára megőrizni. Mindenki saját maga kell végezze az őrizés munkáját, saját lelkében, saját maga számára. Ezt a munkát mások helyett elvégezni nem lehet, igaz? Mások helyett nem lehetünk emberségesek, igazságosak, hűségesek. Ezt mindenki önmaga kell elvégezze önmagában – ez volt nagyapám egyetlen nagy tévedése...

Elakadt a hangja. Szeme elnézett be a fák közé, Isten tudja hová. Odaát a szemközi oldalon elhallgatott közben a magányos kopó is, s a csöndet csak a patak zenéje borzolta meg lentről.

– Azt mondtam az elébb – szólalt meg újra a fiatalember kis idő múlva – hogy ott döbbsentem rá először, nagyapám sírja mellett, hogy nem tartozom sehova. Se a rabszolgatartókhoz, se a rabszolgákhoz. Akkor még nem értettem ennek az okát, de ma már tudom. Nagyapám jóvoltából kint nevelkedtem föl, szabad földön. Szabad földön: vagyis olyan körülmények között, melyek lehetővé tették nagyapám számára azt, hogy becsületes munkával megkeresse a kenyerét anélkül, hogy elveit, belső meggyőződését fel kellett volna áldozza miatta. Az én számomra pedig lehetővé tette azt, hogy nagyapám becsületes munkájának az árán olyan iskolába járjak, mely egy idegen ország közepén is megőrzött magyarnak és ellátott mindazokkal a szellemi fegyverekkel, melyek a megélhetéshez szükségesek. Tehát, nem jutott alkalmam arra, hogy valamely erőszakos rendszer nyomása alatt akár rabszolgatartóvá, akár rabszolgává változhassak át. Megmaradtam a kettő között, aminek nagyapám szánt: embernek és magyarnak. Ezért nem tartozhattam otthon sehova. És attól a perctől kezdve, hogy ott a hegyen, nagyapám sírgödre mellett rádöbbsentem erre, egyetlen törekvésem az volt, hogy kiszabaduljak valamiképpen abból a földre vetített pokolból.

– De tudja, valami történt ott, mégis. Ahogy Gergő bátyámmal lapátoltuk nagyapám koporsójára a göröngyöket, koppantak a göröngyök a deszkán s minden koppanás mintha valami titokzatos nyelven egy szót jelentett volna. Nagyapám szavait. Emberszeretet. Megértés. Hűség. Tisztesség. Becsület. Jóság. Olyan volt, mintha ezeket a szavakat és mindazt, amit ezek a szavak jelentenek, oda tettük volna nagyapám mellé. Egyiket a másik után. Míg egyetlen egy se maradt belőlük többé ezen a világon. Úgy tűnt akkor. Mikor a sírhalom feldommodott, letettem a lapátot, hátat fordítottam Gergő bátyámnak, Amál nénémnek,

szót se szóltam hozzájuk, csak elindultam a gerinc mentén le a vasútállomáshoz. Még csak vissza se néztem. Négy évig dolgoztam Bukarestben, ahova rabtartóim beosztottak. Az ötödik évben kijöttem. Hogy miképpen, az már nem is fontos. Van azonban valami, ami mindennél fontosabb s ezt el kell még mondanom. Ezért vagyok itt. Ezekről a virágokról van szó, amiket a kezében tart s mindarról, amit nagyapám számára jelentettek. Azokról a szavakról van szó, amiket a koporsó deszkája visszakopogott reám, ahogy a göröngyöket lapátoltam a sírgödörbe. Melyekről azt hittem, hogy együtt temettem el őket nagyapámmal. Ma már tudom, hogy nagyapámnak igaza volt. Nem lehet ezeket eltemetni, mert ezek az igazi, maradandó emberi értékek. Ezt üzentek nekem akkor nagyapám a koporsóból, mint utolsó üzenetet, csak én nem értettem még meg. Ma már megértem.

Rám nézett, egyenesen a szemembe. Nézése egyenes volt, kemény és meleg. Emlékeztetett egy régi szempárra, mely ugyanilyen mélységgel nézett volt reám sok esztendővel ezelőtt egy ázott erdő mélyén, Erdély határán.

– Hisz Istenben?

A kérdés váratlansága megdöbbenett s ez a döbbenet kiülhetett az arcomra is, mert vendégem elmosolyodott.

– Nem arról az elskatulyázott Istenről beszélek, akiről a papok szólnak vásárnaponként a templomokban, különböző nyelveken, különböző formulák alapján, hanem arról, aki az ember lelkében él és ugyanakkor betölti a mindenséget is. Aki egy személyben az élet zenéjének szerzője, a világ összhangjának egyetlen vezénylő karmestere és valamennyi hangszernek gyártója. Minden egy személyben. S akinek mindazok az „emberi értékek”, melyekről nagyapám szólott volt, örökkévaló tulajdonságai, mely tulajdonságokat minden alkotásába beleépít, tehát az emberbe is. Mint ahogy a Szentírás mondja: „saját képére alkotja”. Ez a „saját kép” mindezeknek a tulajdonságoknak az összességét jelenti. Erről az Istenről beszélek, az élet Istenéről.

– Amint mondtam már, négy esztendeig dolgoztam, mint városi szeméthyordó, rabszolgatartóim parancsa szerint. Ez alatt a négy esztendő alatt sokat láttam és sokat tanultam. Megismertem a rabszolgaság minden megaláztatását, minden gyötrelmét, de megismertem a rabszolgaság erejét is: azt a felmérhetetlen türelmet, amit Isten a rabszolgáknak adott, hogy ennek segítségével és ezen keresztül dolgozni tudjanak a maguk megváltásán. S megtanultam azt, hogy mindezek a tulajdonságok, melyek egyedül alkalmasak arra, hogy egy igaz világot

fölepíthessünk belőlük, a valóságban ott vannak minden emberi lélek mélyén. Mélyen, lent, minden emberi lélek jó, igazságszerető, tisztességes. Mélyen lent, ahogy mondom, a rátelepedett iszap, szennyvíz, fertőző gáz és mesterséges elméletek felszíne alatt, a félelem kőfalába zárva, minden ember lelke egyformán Istent tükrözi. Csak meg kell találjuk a módját annak, hogy először is kiszabadítsuk a félelem börtönéből, letakarítsuk róla a szennyet, a mérges gázokat, fertőző nyavalyák elméleteit és visszaváltottassuk emberré az embert. A rabszolgaság eltörlésének ez az egyetlen módja, író úr. S mi, fiatalok ezt az utat kívánjuk követni. Előbb idekint szervezkedve és dolgozva, majd hazasugározva a mustármag hegyeket mozgó erejét. Bizonyára ismeri a mustármagról szóló példázatot?

Rám nézett és elnevette magát.

– Ne gondolja azt, hogy bolond vagyok, ki más megoldás híján Istenről papolok. Ott Bukarestben megismertem valakit. Mondhatnám azt, hogy véletlenül. Egy délután kimentem a Balcescu-parkba. Kis térség, néhány fával meg bokorral, ahol a dolgozó rabszolgák szabad délutánjukon zöld füvet is láthatnak a köröngtetegben. Nos, az egyik padon ott ült egy alacsony kis szakállas ember és valami kis fekete könyvet olvasott. Mikor leültem melléje, láttam, hogy a Biblia volt. Magyar Biblia. „Minek olvassa a zsidók történelmét?” kérdeztem tőle. Gúnyos lehetett a hangom, de nem bántódott meg tőle. „A törvényt tanulom belőle” felelte komolyan. „Minek a törvényét?” „A megmaradását.” Rám nézett. Komoly, szürke szemei voltak. „Érdekl?” kérdezte. „A megmaradás igen”, feleltem. „Jöjjön”, mondta. Utcák sorozatán keresztül elvezetett egy szennyes kis sikátorba. Úgynevezett „munkás-lakások” voltak ott. Rabszolgák számára épült tömegszállás. A házba, ahova bevitt, mind magyarok éltek, áttelepített magyarok. Maga még olyat nem látott, ahogy azok ott éltek! „Egymás terhét hordozzatok” tanítja a Biblia. Valamennyien hallottuk már ezt papok szájából. De ott mindez nem csak szó volt, hanem cselekedet. Törvény. Akik ott éltek, abban a modern szocialista nyomorúságban, valóban egymás terhét hordozták. S mert ezáltal betartották a legelemibb emberi törvényt, vidámak voltak, kedvesek és barátságosak, és nevetve túrték a rabszolgasorsot, mert tudták, hogy minden, ami rossz, elmúlik, s csak az marad meg, ami jó.

– Hát ezt tanultam ott, látja, ezt az újféle magyar tudást. S ezt hoztam vissza magammal ide, a kint élő magyarok közé, mint otthonról szóló üzenetet, mint iránymutatást, mint minden rossznak egyetlen megoldási lehetőségét. Azt

az újféle lelki és szellemi formulát, mely valójában a világ legősibb formulája, a gyakorlat számára azonban elveszett valamikor évmilliókkal ezelőtt, mit tudom én mikor és hogyan. Csak azt tudom, hogy világlátnak kellett jönnie, a szenvedések tüzes poklának kellett jönnie ahhoz, hogy rátaláljunk. „Szeressétek egymást, mint ahogy én szerettelek benneteket...” Ismerős szavak? Ez az a forrás, melyhez vissza kell térnünk. Ahonnan a valódi értékek erednek, melyeket minden embernek önmagából kell kibányásznia ahhoz, hogy valóban szép és marandó világot építhessünk belőlük. Köszönöm a türelmét, író úr.

Fölkelt a kerti székből s rám mosolygott.

– Áldja meg a Jóisten!

Kezet fogtunk, aztán szó nélkül lelépett a tornácról, visszatért a kis fekete gépkocsához, beleült és megindította a motort. Még egyszer visszamosolygott reám, aztán elnyelte az erdőbe aláereszkedő meredek út. Lentről még hallani lehetett kis ideig a motor távolodó zaját, aztán elült az is. Csak a csönd maradt s a tenyere-men, gyűrött, sárguló papíron, két porladó virág. Egy ember ereklyéi, melyeken keresztül valami szépnek, nagynak és igaznak a gondolata átmentődött a jövődbe, hogy ott csírába szökkenve új élet rügyeivel takarja el a romokat.

Legyen veletek a Jóisten, fiatal magyarok!

WASS ALBERT

Örökségünk: Hagyaték⁴

(részlet, 289–313. old.)

Évente egyszer, rügyfakadáskor, amikor a Fekete Gödörből át kellett költözni a Radnai-hegyekbe, az öreg, akárcsak elődjei tették, bement tanítványaival a barlang rejtekébe, az Úr erejével elmozdította a nagy követ, s kivett a nyitott tetejű ládából két telt marokra való ezüstpénzt. Ennyi kellett az élethez egy esztendőre. Ebben az évben azonban többre volt szükség. Érne kezdett az idő, ahogy az öreg mondta, megnövekedett a tanítványok száma, s az Úr áldását meg kellett toldani valamiképp a Nagyságos Fejedelem hagyatékából, az ősi magyar lelki hagyaték erejének növelésére.

Volt ugyanannak a barlangnak egy másik kivezető útja is, mely egy zárt kis sziklakatlanba nyílt, amit csak a barlangon át lehetett megközelíteni. A katlan alján forrás buzogott s el is tűnt nyomban egy sziklaüregben. Ez a katlan, s az ezt körülvevő apróbb barlangok sora volt az öreg nyári szállása. Innen ment le időnként bajban lévőket látogatni, odvas fákat döngetni falvak feletti gerinceken s gyógyítani, ápolni, oktatni azokat, akik gyógyítást, ápolást vagy oktatást kerestek.

Ennek az 1957-es esztendőnek a nyarán vált ez a rejtett sziklakatlan először iskolává. Istentudó magyarok iskolájává. Harminchatan voltak ott együtt, meggyötört, otthontalanná vált erdélyi magyarok, kik előtt bezárult az emberi élet minden ajtaja s nem maradt más, csak Isten. De azt is keresniök kellett, mert ahonnan jöttek, ott nem tanították meg nekik az Istenhez vezető út titkait.

Ezt tanította nekik az öreg abban a katlanban, reggeltől estig. Volt, aki megértette hamar az Úr dolgainak egyszerű nyitját, volt, aki nem. Az ilyen csak lassan tapogatódzva haladt előre, de haladt mégis. Az Úr lelke ott lebegett a katlan fölött, érezte mindenki.

Volt olyan, aki mindjárt az elején, mihelyt felgyógyult a sebeiből, arról beszélt, hogy talán okosabb lenne kiszökni az országból, világgá menni, s olyan helyen telepedni le, ahol nem üldözik azt, aki magyar, s ahol becsületes munkával megkeresheti mindenki a maga kenyerét, békeességben.

⁴ Wass Albert: Örökségünk : Hagyaték. III. Kiadás. Tri kolor Kft. Budapest.

Ilyenkor rámutatott az öreg a kis forrás mellett álló magos nyírfára s azt mondta:

– Nézd ezt a fát. Látod a sok kis falevelet rajta? Mindegyiknek, még a legkisebbeknek is van mélyen lent a földben egy kis hajsza gyökerecskéje, mely élettel látja el. Ősszel lehull a levél, az igaz. Minden ősszel lehull. De annak a kis hajsza gyökerecskének a jóvoltából visszatér újra minden tavasszal. Ha azonban a gyökérszál pusztul el ott a föld alatt, a levelecske nem tér vissza többé, s idő múltával elpusztul a fa is. Mert a gyökérben van az élet, érted? Aki pedig elmegy, az nem viheti magával a gyökeret. S akinek nincsen gyökere, az elvész. Sok magyar veszett el így, nagyon is sok. Gondolj a gyökérre. Isten ültette a magyar gyökeret ebbe a földbe s Isten gondját is viseli, ha hagyod. Bízod gondodat az Úrra, Ő a te gondviselőd...

Lássátok az Úr dicsőségét – dorgálta a kishitűeket. Lássátok a jövőndőbe! Az Úristen rendelte nekünk ezt a hazát! Az Úristen népe és nemzete vagyunk! Elhagyta-e az Úr valaha is azokat, akik őbenne bíztak, akik az Ő törvényei szerint éltek, akik az Ő parancsolatait követték? Soha! Az Úr nem hagyta el az ő magyarjait! A magyarok hagyták el az Urat! Térjete vissza hozzá s ő megvédelmez benneteket, magosra emel, de tudjátok is ezt, lássátok magatok előtt a boldogságos szép jövőndőt, amit az Úr számotokra készített, lássátok magyarok, mert ahol nincs látomás, ott elpusztul a lélek, s a lélekkel együtt elpusztul a nép!

– Tiszteld a te Uradat, Istenedet és Rajta kívül más isteneid ne legyenek – oktatta tanítványait –, minden bajodnak Ő az orvosa és minden harcodbán az Ő pajzsa védelmez és az Ő ereje győzedelmeskedik benned!

Az Úr erejében, szeretetében és védelmében sohase kételkedj. Minden erő Tőle való és minden cselekedeted őt kell szolgálja.

– Tiszteld őseidet, mert rajtok keresztül nyertél életet és örököltél Istent és hazát.

– Légy hűséges hazádhoz és nemzedettedhez, mert csak a hűségeseket védelmezi az Úr.

– Szeress minden magyart, akárcsak önmagadat, és légy jóindulattal másokkal szemben is.

– Légy becsületes, tisztességes és igaz, mert csak így nyered el az Úr szeretetét.

– Soha el ne feledd, egy pillanatra sem, hogy saját képére alkotott az Úr. Ameddig Őt tükrözöd tettedben és gondolataidban, az Ő ereje lakozik tebenned. Ha elhagyod Őt, Ő is elhagy téged.

– Ha nemcsak hiszed, de tudod is az Istent, az Isten ereje benned van és hegyeket tudsz mozdítani vele...! Fegyvernek nem lesz hatalma rajtad s elkárhozik,

ki veled perbe száll. Ez az Úr népének hagyatéka, kiknek igazsága, erénye és tudása őtőle való...!

Múltni kezdett már lassacskán a nyár, s a nyírfákön kigyúltak az első aransárga levelek, amikor hírvívő érkezett föl a sziklák közé. Kékszemű, hirtelenszöke legény volt, Imre nevezetű. Déda felett, az Istenszékéről jött.

Az öreg ott ült tanítványával a csörgedező kis forrás mellett, s Gergelyt figyelte éppen, aki az Úr erejével kiemelte a vízzel teli vödört a forrás gübőjéből anélkül, hogy hozzányúlt volna. Csak állt ott, csillogó szemekkel, furcsa kis mosollyal a szája körül és mereven nézte a vödört. Míg az lassan megmozdult, emelkedni kezdett, aztán lezuppant egy lapos kőre s kilocsantotta a vizet, egyenesen a János kezére.

Mormogás ment végig a tanítványokon. Volt, aki kuncogott.

– Szájába kellett volna parancsolni a vizet, nem a kezére – jegyezte meg valaki.

– Tudja az Úr, hogy kézmosásra nagyobb szüksége volt, mint ivóvízre – toldotta meg a tréfát egy másik.

Gergely csillogó szemeivel az öregre nézett s az öreg bólintott.

– Tudtam, hogy megértetted a titkot – mondta elégedetten –, Isten ereje dolgozik benned, Gergely. De még sokat kell tanulnod...

– Tudom én azt, öregapám – felelte Gergely s ahogy fordult, a szeme sarkából megpillantotta a legényt, ahogy kilépett odafönt a barlang nyílásából.

– Üzenet jött valahonnan – mondta elkomolyodva. Az öreg is odanézett.

– Imre ez, az Apó legénye, Istenszékéről.

A szöke legény odajött, megállt az öreg előtt és tiszta, kemény hangon mondta:

– Apó elvárja kegyelmedet, holdtöltére!

Az öreg arca elkomorodott a szakáll megett.

– Istenszékire?

– Oda.

– S holdtöltére?

A legény bólintott szó nélkül.

– Legyen meg az Úr akaratja – mondta mély sóhajjal az öreg –, te pedig Imre, egyél, igyál, pihenj s holnap hajnalban útra kelünk együtt. Azzal bement a barlangba, leült a fekvőhelyére s csak ült ott, maga elé nézve. Aki látta, tudta, hogy imádkozik. Mikor kijött, egyik tanítványa megkérdezte:

– Mi készül az Istenszéken?

– Mennybemenetel – felelte az öreg, s nem mondott többet.

Később odaintette magához Gergelyt.

– Magam helyébe hagylak itt – mondta hangosan, hogy mások is hallják –, végezz jó munkát míg oda vagyok.

Bevitte magával a barlangba, hogy magukra lehessenek:

– Bármilyen történne is, ne engedd ezeket szétszaladni. Nincs még hitük ahhoz, hogy magukra legyenek. Ha baj szakadna rátok, vidd be valamennyit a felső barlangba. Próbáld rámozdítani a nyílásra a hegyet, ahogy tanítottam néked. Ne csak higgy az Úr erejében, tudd az Úr erejét! Tudd az Úr védelmező szeretetét! Érted?

– Érttem.

– Ha mégsem lenne elég a tudásod, ne veszítsd el a fejedet, bármilyen történne is. Kövesd a barlang csatornáját, míg hármasság elágazáshoz érsz. Ott válaszd a középsőt. Vezesd az embereket a középső likba, melynek végén víz zúgását hallod. Mikor odaérsz, úgy tűnik majd, hogy a barlang végébe jutottál. Vízesést látsz, egyebet semmit. Erős, haragos vízesést. Ne rettenj meg tőle. Rendeld el nekik, hogy fogják meg egymás kezét szorosan, s el ne eresszék egymást semmiképpen. Te pedig markold meg az élen álló kezét, hunyd be a szemed és lépj bele az alázuhogó vízbe. Húzd magad után a többi. Csak gázolj keresztül a vízen, nincs mitől félned. Veled az Úr. Végy mély lélegzetet, érted? Parancsolt rá a többire is, hogy ezt tegye. Aztán csak menj keresztül a vízesésen. Tízet, ha lépsz, s nem érzed többé fejedet a víz csapását. Nyisd ki a szemedet: biztonságban vagy. Ott várjátok meg, míg értetek megyek. Ha hirtelen szakadna rátok a baj, ne is kapkodjatok élelem meg egyéb holmi után. Ott bent a vízesés megett életben tart az Úr.

Mikor kijöttek a barlangból, magához intette Jánost, a volt gyéresi papot.

– Készülj János, te velem jössz holnap.

A gyéresinek megcsillant a szeme.

– Az Istenszékire? Apóhoz?

– Oda – felelte az öreg és komolyan nézett reá –, nem látogatásról van szó. Nagyobb dologról. Azt akarom, hogy szemeddel lásd, ami ott történik.

Másnap, kora hajnalban útra keltek. János, Ferkő, az öreg és Imre. Szürkület ülte még a hegyet. Megkerülték a nagy sziklát s hátul ereszkedtek alá az erdőbe, hogy ne lássák őket a legelőn. Mire följött a nap, már kiértek a borókásból is és fenyveserdőben voltak. Egyszerre csak őzbak riasztott alattuk s pillanattal később lövés dördült.

– Vadászok járnak az erdőt – súgta Ferkő.

Alig haladtak néhány száz lépést lefelé a csapáson, Imre ott elől fölemelte a kezét. Megálltak. Két ember jött szembe velük, puskával. Imre ajkai megmozdultak, de hang nem jött ki a száján. Kezével különös mozdulatot tett a vadászok felé s a következő pillanatban a két puskás ember hökkenve torpant meg. Az egyik el-káromkodta magát románul.

– Mi a... honnan került ide ez a szikla?

S nézett maga elé a semmibe, föl és alá, mintha sziklafal magosságát mérlegelte volna.

– Esküdtem volna, hogy nem volt itt tegnap! — acsarkodott.

– Nem hát – morgott reá a társa –, most hengerítették oda az erdei manók. Nem látsz a szemedtől? Ott tér el az ösvény, ni, bal felé. Megkerüli a sziklát.

S már indult is balra, a fák közé. Társa dohogva követte. Pillanatok alatt elnyelte őket a fenyves sűrűje.

– Mehetünk – mondta Imre ott elől s indultak tovább.

János pap az öregre bámolt.

– Micsoda bolondság ez? – kérdezte halkan. Én nem láttam ott semmiféle sziklát...

– Elég ha a románok látták – felelte az öreg –, meglátszik ezen az Imrén, hogy Apó tanítványa. De hát Jézus is megmondta, hogy a gyerek lelke közelebb van Istenhez, mint az érett emberé, ki sok rosszat látott. Így aztán a jót és igazat gyorsabban tanulja. Ez az Imre ötéves korától vele volt a hegyen.

Előre is szólt Imréhez, amikor már elhaladtak annyira, hogy nem kellett aggódni a vadászok miatt.

– Imre, az Úr veled vagyon!

– Mért ne lenne? – nézett hátra a legény –, vele vagyok én is!

Az öreg belemosolygott a szakállába, János pap megcsóválta a fejét. De senki se szólt, csak mentek tovább, lefele a völgyeknek. Baj nélkül jutottak át a fenyvesből a bükkösbe, ahol már könnyebb volt a járás. Még aznap megkerülték Naszódot, másnap Besztercét s harmadnap délutánján fönt voltak a Kelemen északi gerincén, ahonnan már látni lehetett az Istenszékét is, tova Galonya felett.

– Isten bizony úgy néz ki, mint egy óriási zsámoly – csodálkozott János pap –, óriás számára készült, kinek lába aláér a völgybe.

– Isten számára készült – javította ki az öreg –, az Úr ül ott maga, s onnan nézi mit művel az ember-bogár az ő világával.

Holdtölte előtti nap kora délutánján ott voltak az Istenszéke forrásánál. Leterítették pokrócaikat egy szép lombú bükkfa alá, elheverték rajta s vártak. Csönd volt körülöttük, szép, istentudó csönd. A tisztás térdig érő fűvét virágok díszítették, piros, fehér, sárga és kék virágok, mint drágakövekből készített gombok az Úr zöldbársony kacagányán. Később, ahogy vénült a délután, őzek jöttek a vízre.

A nap már aláhajolt a dédai gerincre, amikor ember lépte zörrent a fák alatt. Hatan jöttek: Öreg Bence a Hargitáról, a maga tanítványával, Kicsi Bence Déva mellől, a magáéval s Ábris mester egy szép szál legénnyel, az Alsó-Marosról. Alig hullt alá a nap, vére még ott mázolta az ég alját, amikor Öreg Sándor is megérkezett Nagybánya mellől, tanítványával a háta megett.

– Tizenketten vagyunk, akárcsak az apostolok – jegyezte meg később Ábris mester, ahogy ott gunnyasztottak a kicsi tűz körül, csillagos ég alatt. – Igaz, Kárujjal meg Bakk Balázssal s az ők neveltjeikkel tizenhatan leszünk. Hányan vannak már Apóval, nem tudhassuk...

– Adná az Úr, hogy legyünk huszonegyen – jegyezte meg Öreg Bence –, mesteremtől hallám kislegény koromban Nagybotos Baláztól, hogy huszonegyen voltak mindég a régi magyarok szentjei: táltosok hárman, sámánok tizennyolcan. Hej, nevelő szent apám, Nagybotos Balázs, micsoda ember volt őkelme – vitte vissza az emlékezés hargitai Öreg Bencét a múltba –, a nagy szabadságharc végén negyvenkilencben, mikor a muszka-kozák rázúdultak az országra, hány ezer derék magyar hazafi életét menté, köztük Bem apót is, a szabadságharcosok tábornokát, ki születésénél fogva lengyel volt ugyan, de tetteiben micsoda nagy magyar! Úgy látom még ma is, mintha csak tegnap történt volna: jött a sok muszka fölfele a völgyön, lóháton mind. Tüszős olájok kétoldalt gyalogosan a kozák lova mellett, baltákkal, vasvillával, pálinkától ittasan, magyarölésre készen. S magosan fölöttük, kiugró lapos kövön úgy állt ott az én tanítómesterem, Nagybotos Balázs, akárcsak az őrt álló magyar Isten. Hoszszú szép szakállát lengette a szél. Mert nagy szelet küldött az Úr abban az órában, nagy szelet s zivatart. Dörgött az ég, csapkodott a villám, szakadt a zápor. S állt az én tanítómesterem ott fönt a lapos sziklán, magosra emelt fővel, lengő fehér hajjal és szakállal, egyik kezében rovásos botját tartotta, másik kezét föl emelte magosra a völgy fölé... S bár délidő lehetett, egyszerre csak olyan sötétség támadt, hogy alig láttam benne az orrom hegyét. Aztán dübörögni kezdett valami, szörnyűségesen dübörgött, rengett lábam alatt a szikla köve, s egyszerre

csak megmozdult odalent az egész hegyoldal, s alázúdult a völgybe. Betemetett az mindent odalent: muszkát, oláhot, császári zsoldost, ami csak volt. S mielőtt még megszólalhattam volna nagy ijedtemben, mert hiszen gyerek voltam még, alig két éve szolgáltam őkelmét, s ilyesmit még életemben nem láttam, mondom, mielőtt elnyafoghattam volna magam, csak kiderült fölöttünk az ég, elállt a szél, tűzött alá a nap s akkora csöndesség volt körülöttünk, mintha csak maga az Úr járt volna arra. S gazdám szava úgy szólt, mint a templomi orgona, amikor mondta: Bence fiam, adjunk hálát az Úrnak, s nézzünk azok után, akik segítségre szorulnak ebben a szerencsétlen hazában... Így mondta bizony, éppen így...

Ültek a tűznél tizenketten, s szó nem esett sokáig. Lassan megsápadt a Galonya felett az ég csillagdíszítette sötét bársonya. Emelkedett a hold. Majdnem egészen kerek volt már. Csak egy kicsike hiányzott belőle. Egy éjszakára való.

– Adjunk hálát az Úrnak, s térjünk aludni – adta ki a szót Öreg Bence, s néhány percnyi mélységes csönd után rendre lábra keltek mind, s bevonultak a fák alá, ki ahova fekhelyét készítette.

– Valami nincs rendjén – súgta oda János pap az öreghez, elnyújtózva a pokrócon –, ez az Öreg Bence... nem lehet száztizenöt éves... lehet-e?

– Mért nem? – suttogetta vissza az öreg a kérdést –, az Úristen nem esztendőken méri az életet, csak az ember teszi ezt, maga kárára... mit gondolsz, én hány esztendőt értem már meg? He?

– Hatvanat.

Az öreg elnevette magát halkan.

– Hetvenet?

– Imádkozz, János, lelkeddel imádkozz, hogy megértsd az Urat. Sokat kell még tanulnod, János...

Harmat borította hajnalra a fűvet, csillogó harmat. Őzek kergetőztek a tisztáson. A sápadtkék ég magosában sas keringett. Napkeltekor balta csattogása űzte el a csöndet. Két szép szál legény fát hasogatott. Ölnél hosszabbra hasogatták, bükköt is, fenyőt is.

– Kinek dolgoznak ezek? – kérdezte az öreg, amikor fölébredt.

– Nekünk – felelte Imre. – Sok fára lesz szükség ma éjszaka, odafönt. Ferkő meg János jönnek velem – tette hozzá –, maguk pedig, kik tanítómesterek, meg-lelik Apót odafönt ama csúcsos szikla alatt, látják? Várákozik már kelmeketre.

Úgy is volt, ahogy mondta. Mikor fölértek oda, a csúcsos szikla alatti kicsike tisztáson, lapos kövön üldögélve, ott várt rájuk Apó. Magas, szikár, hosszú fehér hajú, hosszú szakállú, szép vénember volt. Méltósággal ült ott a kövön, jóság és bölcs szeretet áradt belőle. Egymás után köszöntötte az érkezőket, mindenkihez volt néhány jó szava, aztán leültette őket maga körül a gyepre.

– Tudjátok, hogy miért hívatlak benneteket ide, szent magyar hagyatékunk őrizőit, tanítómestereit? Szólt hozzám az Úr. Ma éjszaka, holdtölte éjszakáján, ahogy illő, máglya tüzénél búcsúszom tőletek. Ősi szokás szerint, valamelyikteknek átadom majd a máglya tüzénél nemzetünk hagyatékának gyarló emberi jelvényeit, az írásos botot és a szent rovást. A hagyatékot magát, már lelketekben őrzitek mindannyian, s tanítjátok azoknak, kik érdemesek rá.

– Az Úr, aki mindentudó, tudja már hogy melyiktek veszi át tőlem a szent ereklyéket, s válik a nemzet táltosává. De őseink törvénye szerint nektek is tudnotok kell, egy akarattal. Ezért hát vonuljon most félre mindegyiktek az elmélkedés magányába, hogy fületek meghallhassa az úr szavát. Azt a csendes halk szót, ami belülről való, s amelyikről a próféta így véste kőbe a maga tapasztalatát annak idején, Úr városában: először jött egy roppant szélvihar s porlasztotta a hegyet..., de az Úr nem volt a szélviharban. Aztán földrengés jött, rengette a hegyet..., de az Úr nem volt a földrengésben. Aztán jött a tűzvész..., de az Úr nem volt a tűzben. S mindezek után megszólalt egy halk, szelíd hang:

– Ezt a hangot hallgassátok meg, testvéreim, s napnyugtára legyetek itt az Úr rendelkezésével!

A tanítómesterek széthúzódtak egyenként a vadonba, s Jánost odaültették a forrás mellé, hogy ott várjon a késve érkezőkre, s adja át nekik Apó parancsát. Valamennyien tudták a törvényt: enniök, inniök nem volt szabad azon a napon, mert imádkozás és böjtölés együtt teszik alkalmassá a lelket az Úr szavának hallására.

Begyűltek rendre a többiek is, a távolabbról valók. János szájából megkapták Apó szavát, s szertehúzódtak ők is az erdőbe, legényeiket pedig küldték Imre keze alá fát hasogatni, s hordani föl a csúcsos szikla alá.

Tova délre már elég fa gyűlt össze ahhoz, hogy Imre elkezdhesse a máglyarakást. Látszott a keze munkáján, hogy jól megtanulta valakitől az ősi mesterséget. Élre állítani a hasábokat kúposan, belül a száraz fenyőt, kívül a bükköt, s mikor a kúp teteje elég széles hozzá, egy második kúpot emelni az első fölé, hasonló

módon: belül a fenyő, kívül a bükk. S legalul kicsi kemencenyílást hagyni, be az alsó kúp közepe alá, s kitölteni azt száraz szurkos rőzsével, apró gallyal.

Figyelték is a legények mind Imre keze munkáját s már a második kúp is majdnem hogy készen volt, egyikök elrikkantotta magát:

– Nicsak! Még mindég érkezik valaki!

Lenéztek mind a Déda felől fölfutó gerincre, ahova a legény mutatott, s lám csak, valóban jött ott valaki fölfelé az ösvényen. Hátizsákos, idegen gúnyás embernek látszott távolból is.

– Valami külszági turista megint – dohogott Imre –, minden nyáron téved belőlük erre egynehány. Sátrat vernek, fényképezik az erdőt, lustálkodnak egy-két napig a forrás körül, aztán elmennek és soha senki nem látja őket többé. Hadd menjek elibe. Elterelem másfelé. Ti ne nyúljatok a máglyához egy ujjal se – tette hozzá –, de hozzatok még fát, s főképpen gyűjtőnek valót.

Nagy léptekkel indult lefelé, s el is érte az idegent, még jóval a forrás tisztása alatt. Fiatalember volt, idegen beszédű, de törte a magyart.

– Egy vénember keresem, kinek neve Apó – mondta az idegen –, hoztam neki üzenet. Apámtól hoztam üzenet, ki meghalt a télben. Ő ismerte Apó, még régen... most Németország meghal...

Imre levezette az idegent az ösvényről a Galonya oldalába, s a nagy irtás szélén megmutatta neki az Istenszéke déli sziklalejtőjét.

– Látja azt a kiugró sziklakövet ott messze?

– Látja.

– Annak az aljában van egy forrás. Ott megleli, akit keres. Az idegen legény megköszönte az útbaigazítást, és indult is a bozótos, málnabokros irtáson keresztül, a megjelölt irányba. Míg ő a széltöréseken, bozótokon törte magát keresztül, Imre fölszaladt a kurta ösvényen a barlangszálláshoz.

– Valami külszágából való magyart irányítottam a beszédes kúthoz – jelentette Apónak. – Üzenetet hozott, azt mondta apjától, aki meghalt s ősmerte kelmedet.

– Hadd jöjjön – felelte a vénember, te csak eredj vissza s végezd, amit végezned kell.

Beszédes kútnak nevezték azt a kis forrásos tisztást a sziklafal tövén, ahova időnként feljöttek azok, akiket betegség vagy baj gyötört. Alig volt kurjantásnyira a barlangszállástól, mindössze úgy látszott, hogy megmászhatatlan sziklafal választotta el a két helyet egymástól. Volt azonban egy rejtett sziklacsapás,

vadkecskének való ugyan, de alkalmas arra, hogy gyorsan érjen oda, aki igyekszik. Így aztán, amikor a pantallós, hátizsákos idegen öltözetű legény meglelte végre a forrást, Apó már ott ült egy fatönkön, s várt reá.

Kiveresedett ábrázattal, izzadtan lépett ki a fiatalember a málnabozótból a kicsi tisztásra. Meglátta a forrás mellett a vénembert és megállt.

– Maga vagy az kit neveznek Apó? – kérdezte lihegve. A vénember bólintott.

– Üzenetet hoztál, úgy hallom.

Az idegen odavánszorgott a fatönkhöz, melynek egyik végén az öregember ült, lefejtette magáról a hátizsákot, s valósággal leroskad a tönk másik végére.

– Nagyon magos hegy – szakadt föl belőle –, nem élném itt ha nekem adnák!

– Nem kell félni – nyugtatta meg Apó –, nem adja senki. Az idegen megvárta, míg lecsöndesedett benne valamiskét a lélegzet, aztán belekezdett:

– Az enyim név Martin Keszeru – így mondta, Keszeru, a szó közepére téve a hangsúlyt –, jöttem Stuttgartból, Németország. Ígértem apámnak, hogy jövök, mikor lehet, s adom át levelet, meg ami maradt...

Belebotort a hátizsákjába, s előszedett onnan egy összegyűrt papírost, meg egy kis, fekete zacskót. A vénember átvette mind a kettőt. Egyiket az egyik térdére tette, másikat a másikra, s csak ült ott. Szeme elnézett messzire az irtás felett.

– A levélben azt ír... – szólalt meg a fiatalember egy idő múlva, de a vénember a szavába vágott.

– Tudom mit ír – mondta –, jó ember volt apád, szép lelkű ember. Szerette az erdőt. Erdőmérnök volt odalent Ratosnyán. Derék magyar volt, nagy szeretet lakozott benne. De élet s halál dolgát nem értette soha.

Sóhajtott; s rátette kezét a kicsike zacskóra.

– Azt kívánja, hogy hintsem bele testének hamvát idefönt a szélbe, hogy itt nyugodjék, ahol otthona s hazája volt. Megteszem, meg hát. De édesapád nincs már ebben a maréknyi hamuban. Hamu ez, semmi más. Édesapád, fiam, itthon van már jó ideje. Attól a perctől kezdve, hogy lehunyta ott messze, német földön a szemét. Amit ott lehunyta a teste, azt itt felnyitotta a lelke, ennyi az egész. De ha már így kívánta, tegyük meg neki.

Fölkelt a fatörzsről, s kezébe vette a kicsi zacskót. Megindult vele egy kiugró sziklakő felé, mely előrenyúlt a meredek hegyoldal fölé. Föllépett a sziklára, s megoldotta a kis zacskó zsinórját. Magosra emelte.

– Szél, galonyai szél, magyar hegyek szele – mondta s mély, erős hangja tovaszállt a völgy fölött, akár a harangszó –, vidd magaddal, ami Keserű Mártonból hátramaradt, hintsed széjjel erdőkön, mezőkön, kaszálóréteken, legelő lankákon, patakok partján, mindenütt, ahol valamikor Keserű Márton, bujdosó magyar járt és élt és örvendezett a világnak rövid élete során; bujdosásának ideje előtt. Vigyed Isten szele, vigyed...

S egyszerre csak, mintha parancsszóra várt volna csupán, valahonnan a sziklák közül előlebbent egy virágszagú, hűvös kezű, gyors szárnyú szellő, elkapta a zacskóból kiszórt szürke hamut, s vitte, vitte lefele a hegyoldal irtásán, lefele a völgyön, tovavitte szempillantás alatt.

– Keserű Márton, az Úr békessége legyen teveled... Néhány pillanatig még állt ott a vénember mozdulatlanul a kiugró sziklán, aztán lassan megfordult, lejött, s visszaült a fatönkre.

– Édesapád kívánsága megtörtént – mondta halkan –, legalábbis ez a kívánsága. De van egy másik kívánsága is, tudom. Nagyobb és fontosabb ennél. Arról akarok most beszélni veled, Márton fia, Márton.

A fiatalember megbabonázva, kimeredő szemmel bámult reá. Megrázta a fejét.

– Nem értem – habogta –, nem értem!

– Mit nem értesz?

– Semmit nem értem! Honnan maga tudja, mi volt levélben? Mit akart nekem apám? Meg se nézte? Meg se olvasta levél?

A vénember rámosolygott szelíden a megzavarodott fiatalemberre.

– Nem papírra vetett bötűkből ered a tudás, fiam, hanem lélekből s értelemből, ami az úrtól való. Most pedig hadd mondjak neked valamit – komolyodott el a hangja –, aminek az íze keserű lesz a szádban. De ha megemészti az elméd, édessé változik a lelkedben. Keserű Márton fia, németföldi Márton, magyarnak teremtett téged az Úristen. Ott születted lent a völgyben, s a hegyek, ezek a hegyek itt, benéztek hozzád az ablakon, mikor még anyád ölében voltál, s láthatatlan írást véstek a homlokodra, magyar írást, mellyel magukénak jelöltek meg, s magyarnak.

– Miattad bujdosott világgá az édesapád, hogy ne rabság és gyötrődés legyen életed, hanem szabad magyarként érhesz meg emberré, hogy idők múltával visszatérhesz ide, ahol a gyökeredet őrzik ezek a hegyek, s ahol magyar dalt muzsikáltak lelkedbe a patakok, amikor megszületted. Na most, Márton fia, Márton,

ezt mondom tenéked: úgy áld meg téged az Isten, ahogy apád örökségét megörököd a lelkedben, tovább adod azt fiadnak, unokáidnak. Mert aki magyarnak született, akit magyarnak teremtett az úr, az csak mint magyar lehet boldog és megelégedett ezen a földön, s még ezután is! Mindegy, hogy hova vet a sors: gyökered itt van! S ha megtagadod ezt a gyökeret, ha megtagadod a magyar szót, ha megtagadod őseidet, szent magyar származásodat, az Úristen is megtagad téged, Márton fia, Márton, s nem lesz békességre sehol a világon. Jól jegyezd meg minden szavamat s égesse a lelkedet egy életen keresztül, ha hűtlenné válsz édesapádhoz! Most pedig pihend ki magad, mert fáradt lehetsz, Keserű Márton. S ha kipihented magad, és eljő az este és azt mondja benned egy kicsi hang, hogy magyar akarsz maradni, s nem németté válni, hogy hűségben kívánsz élni édesapád emlékezetével, akkor kerüld meg ezeket a sziklákat itt, jöjj föl a tetőre, ahol hold keltével a nagy tüzet látod, s ne szólj senkihez, közel se jöjj, csak hallgass és figyelj... De ha nem érzel hűséget magadban, akkor fordulj meg gyorsan, s eridj vissza ahonnan jöttél, mert amit ott látsz és hallasz, nem lesz neked való. Irgalmazzon tenéked az örökkévaló Isten.

Azzal fölkelt a tönkről, megfordult s vissza se nézett többé a megdöbben fiatalemberre. Csak ment fölfelé a keskeny vadkecske-csapáson, s eltűnt a sziklák között.

Azon az estén különösen mély volt a csönd az erdők fölött. Még a román állam vadőre is megérezte, hogy valami készül odafönt az Istenszéke körül. Ahogy megszokott hivatalbeli körútját járta a dédai gerincen, valami fadöntők, kik az alsó írtásban dolgoztak, említették neki, hogy hátizsákos idegent láttak fölfelé menni. Lehetett ártatlan turista, de lehetett vadász is, és így a vadőr elhatározta, hogy ha már ott van, utána néz az idegennek is. Így aztán ahelyett, hogy a felső írtás szélén letért volna a gerincről a galonyai völgybe, ahogy tenni szokta, ment tovább fölfelé az istenszéki nagy tisztáshoz, ahol időnként turisták is, vadászok is megfordultak.

Talált is a forrásnál valami baltás legényeket, akiknél azonban semmiféle fegyver nem volt, viszont étellel-itallal kínálták meg a román állam emberét, aki meg is örvendett ennek. Evett a sajtjukból, szalonnájukból, rozskenyérükből, s amikor evés után húzott egy jót a korsójukból is, bizony elámult az ábrázata. Oka is volt reá, hiszen tulajdon szemével látta, ahogy az egyik legény a forrás csorgója alá tartotta a korsót, alig fél perccel azelőtt, s megvárta, amíg megtelt.

Aztán anélkül, hogy bármerre elkalandozott volna, hozta a teli korsót egyenesen vissza, s letette melléje a fűbe. Márpedig amikor szájához emelte azt a korsót, Isten biza bor volt abban, nem víz s méghozzá micsoda bor! Jóízű, erős, emberbe való, nem csak afféle olcsó löre, szegény ember bora. Meg is örvendett ennek a csodának a derék vadőr olyannyira, hogy fél óra se telt bele, s már elnyúlva horkolt a fűben. Jók voltak hozzá a legények, még pokróccal is betakarták s párnát tettek a feje alá, zsákba gyömszőlt illatos fűből.

Le is ment már addigra a nap, s az erdőből kezdtek előjönni komoly ábrázattal a tanítómesterek. Megnézték az alvó románt, csóválták a fejüket, aztán összeszedték ami holmijuk volt, terűbe kötözték, s fölballagtak vele egyenként a csúcsos szikla alatti kicsi tisztásra. Állt ott már a máglya megrakva, magasan. A tisztás alsó szegélyén távol a máglyától leültek félkörbe, s csak ültek ott szó nélkül, néma csöndben, tanítómesterek és tanítványaik, míg lassan-lassan elsötétedett körülöttük a világ, s kigyúltak egyenként a csillagok is.

Különös este volt. Szellő se mozdult, bagoly se szólt, még csak lappantyúmadár se sikkantott sehol. Semmi se mozdult. A csönd ránehezedett a világra. Múlt az idő a csönd fekete palástja alatt. Míg a csillagos ég alja sápadozni kezdett, túl a Galonyán, a Nagy-Disznós bükkösének borzolt gerincén megjelent lassú méltósággal a telehold. Ezüstös fénye szétömlött a hegyeken.

– Imre – szólalt meg egy mély hang a tisztás feletti szikla felől. A csönd bele-reszketett. Apó állt ott. Magos, szikár alakja kirajzolódott a hold korongja fölött az ezüstsínű égen. Hosszú fehér köntösben állt ott.

– Imre fiam – mondta onnan fentről mély, parancsoló hangon – gyűjtsd meg az Úr tüzeit!

Imre felpattant a félkörben ülők közül s a máglyához lépve leguggolt előtte. Tűzszerszámot vett elő a zsebéből. Csattant az acél, szikrázott a kovakő s fölizzott a legény ujjai között a tapló. Előrenyújtotta a taplót a száraz gaz közé és fűjni kezdte. Az első kicsike láng belekapott a gazba, megnövekedett, elérte a szurkos rőzsét és sercegve csapott föl a gúla közepén feltámasztott fenyőfába. Pattergott a fenyő, emelkedett a tűz vörösen. Elérte a bükköt. A láng megnőtt, megfehéredett és a magosba csapott.

– Áldott legyen az Úr, magyarok Istene és védelmezője! – dörrent föl a vénember hangja magosan a tűz fölött. A félkörben ülők lábra keltek s levették fejükről a kalapot.

– Áldottak legyenek, akik az Urat szolgálják!
 – Áldottak legyenek az istentudók!
 – Áldottak legyenek az igazak és a hűségesek!
 – Áldottak legyenek, akik az Úr erejében bíznak, akik az Úr erejét hordozzák magukban!

– Áldottak legyenek, akik az igazságot keresik!
 – Áldottak legyenek, akik az Úr hatalmát, erejét és dicsőségét hirdetik, tanítják és gyakorolják, és áldottak legyenek mindazok, akikben megfogam a tanítás, mert az ő kezükbe helyezte a magyarok Ura nemzetünk jövőjét!

– Áldott legyen az Úr, magyarok Istene, áldott legyen az Úr!

Szavai úgy gördültek tova a hegyek fölött, mint az orgona hangja. A máglya tüze nőtt, a hold emelkedett. Minden szem a fehérbe öltözött szent embert nézte, ahogy ott állt magosan a tűz fölött, a sziklán. Senki se vette észre azt az idegen öltözetű fiatalembert, aki a sziklaösvény irányából bújt elő, s babonázottan állt meg a tisztás alatti borókák között.

– Áldott legyen, aki megérti és követi az Úr tanítását – zengett odafönt a vén táltos hangja.

– Áldottak legyenek a hűségesek, mert ők a jövő őrizői!

– Az Úr megtartja azokat, akik a nemzet szolgálatában az ő útját járják!

– Bízatok és hirdessétek az Úr szeretetét! Mert eljő az idő, s már itt is van, csak a szemünkkel nem láthatjuk még, amikor az igazaké és az igazságosaké, a valóság tudóié és a jószág gyakorlóié, a békeességeké és az istenszeretőké lesz ez a világ és nem leszen több sírás, pusztulás, nyomorúság, rettegés és üldöztetés, mert a gonoszokat és gyűlölködőket eltörli az Úr e földnek színéről!

– Minden hatalom megdől, ami nem Istentől való s minden fegyvert, mely ellenetek fordul, ítélettel sújtja az Úr! Ez az Úr szolgálóinak hagyatéka s az ők igazságuk éntőlem való, mondá az Úr! Nap fainak, magyaroknak teremtettt Ő beneteket s törvényt adott néktek, ami életet és szabadságot biztosít számotokra, ha betartjátok azt!

– Íme, itt van a törvény, tölgyfába rótt ősi hagyatéktok, amit keserves századokon át őriztek számotokra istentudóitok – dörrent odafönt a vénember hangja, s bal kezével magosra emelt egy sötét színű, kurta oszlopot –, tiszteljétek és becsüljétek és véssétek a lelketekbe minden szavát, mert Isten szól hozzátok az Ő törvénye által és semmiféle más törvény nem biztosít számotokra életet, csupán az Úr törvénye!

– Szeresd a te Uradat, Istenedet és rajta kívül más istened ne legyen!

– Tiszteld őseidet, hogy hosszú és jó életed legyen azon a földön, amit ők hagytak reád!

– Szeresd magyar testvéreidet, mint önmagadat! Fegyvert reájok ne emelj, s nyelveddel se vétkezz ellenük! Tartsatok össze, segítsétek egymást és az Úr szeretete, az Úr védelme és az Úr ereje veletek léssen!

– Tudjátok az Urat, tartsátok az Ő törvényét és semmi sem lesz lehetetlen számotokra. Az Úr ereje hegyeket mozdít és tengereket tüntet el azok védelmében, akik atyjoknak nevezik őt, s a szerint is élnek!

– Ez a ti hagyatéktok, magyarok, véssétek lelketekbe!

– Most pedig istentudók népe, búcsúszom tőletek, mert szólít az Úr. Szent örökségtek jelvényeit, ezen írásos pásztorbotot, mely a tudás tisztességét őrzi, s a tölgyfába rótt törvényt, ami vele jár, átadom annak, aki helyembe lép. Az Úr kijelölte már, s szabad nemzetünk ősi törvénye szerint ti kell kimondjátok a nevét, egy közös akarattal. Szóljatok hát, s nevezzétek meg azt, akit méltóvá tett az Úr arra, hogy e szent hagyatéktok őrizője legyen!

Egy hosszú percig csönd volt a szavai után, mélységes csönd. Csak a máglya tüzenek pattogása hallatszott. A lángok emelkedtek, nyelveikkel az ég ezüstös bársonyát nyalдостák s mögöttük, a szikla csúcsán álló, fehér köntösű vénember vállán ott ült a telehold roppant korongja, mintha csak varázslatos fényével átragyogta volna.

Aztán a félkörben állók szájából egyszerre, mintha láthatatlan karmester irányította volna őket, felhangzott a kiáltás:

– Radnai Botos Boldizsár, az öreg!

Utána mintha kővé vált volna a csönd. Tanítómesterek, tanítványok megilletődött döbbenettel néztek egymásra. Legtöbbjük nem is hallotta soha a radnai öreg emberi nevét, s most mégis egy hanggal és egy akarattal belekiáltottak az éjszakába.

– Áldott legyen az Úr akarata, szakította meg a csöndet a vén táltos hangja a sziklacsúcs magosából –, s az Ő választásánál fogva szólítlak téged, istentudó Radnai Botos Boldizsár, lépj elő s jöjj ide hozzám!

Legtöbben csak a hangot hallották, a vénember alakját odafönt már eltakarta szemük elől a lángok fénye, meg a telehold ragyogása. Az öreg előlépett a többiek közül, magosra emelt fővel, egyenes tartással s megkerülve a lángoló máglyát eltűnt mögötte. Néhány pillanat telével elmosódó alakja megjelent a tűz mögötti sziklán.

– Istentudó Radnai Botos Boldizsár – zengett elő a vén táltos hangja valahonnan a lángok mögül vagy a hold fényéből – az Úr akarata folytán, s mindnyájunk szándéka szerint, én, Tordafia Csanád, az Úr tizenhatodik száműzött táltosa, átadom tenéked szent hagyatékunk jelvényeit, magyarok istenrendelte törvényét s az istentudók írásos pásztorbotját, s kinevezlek téged minden magyarok tizenhetedik száműzött táltosának! Az Úr ereje, hatalma és dicsősége legyen tevéled! Eridj s munkálkodj az Úr nevében, magyarok jövődjén!

Még magosabbra csaptak föl a lángok, s mögöttük mintha a telehold elnyelte volna már a búcsúzkodó vénember alakját teljesen. Csak a hangja zengett még elő a fényből, lassan távolodva.

– Nap fiai, magyarok, áldjon meg benneteket az Úr és őrizzen meg benneteket! Fordítsa az Úr az Ő orcáját tifeletek és adjon tinéktek tudást, erőt, győzedelmet és hatalmat a gonoszság fölött! Szeressétek egymást, hogy méltók legyetek az Úr szeretetére! Segítsétek egymást és az Úr is megsegít benneteket... védelmezzétek egymást és az Úr is megvédelmez benneteket... ne féljete, magyarok... és ne csüggedjete... mert veletek van az Úr... aki megerősít... megsegít... és igazságának jobbjával támogat benneteket... minden küzdelmekben...

– Bízatok Őbenne... s istentudó hitetek... hegyeket mozdít... országot szabaddít... Magyar... országot... Isten országát... az Ő dicsőségére... istentudó magyarok... jövődjére...

Utolsó szavai már belevesztek a tűz sistergésébe. A máglya összeroskadott. Pattogtak a száraz bükkhasábok. Lángtenger nyelte el a sziklát, tűznyelvek csapkodtak a holdfényes égbolt felé. Az öreg lassú léptekkel visszatért a többiek közé, egyik kezében az írásos pásztorbot, másikban a tölgyfába rótt törvény.

Az istentudók utat nyitottak neki, s ő lassan megindult lefelé, háttal a roskadó tűznek, s valamivel lentebb megállt egy borókabokor mellett, ahol egy idegen gúnys fiatalember sápadt arccal, izzó szemekkel bámult a tűzbe.

– Keserű Márton fia, Márton – szólott hozzá halkan –, eredj vissza ahonnan jöttél, s ahol csak magyarral találkozol odakint, mondd el mindegyiknek, amit itt láttál és hallottál. Ne bántson, ha kinevetnek. Az se, ha gúnyt űznek veled. Ha csak egy mustármagra való is megragad néhányban, bizony mondom, hegyek mozdulnak hamarosan... áldjon meg téged az úr és őrizzen meg téged... és minden magyart, odakint is, szerte a világban...

Reggel, amikor a román állam vadőre fölébredt odalent a forrás mellett, a nagy tisztás üres volt. Csak a letaposott fű tanúskodott arról, hogy emberek tanyáztak ott. Meg az idegen pokróc, amit maga köré csavarodva talált ott és a fűpárna a feje alatt. Tűnődött egy keveset, aztán szép rendjén összehajtogatta az idegen pokrócot s a párna-zsákkal együtt rátette az egyik fatönkre, hogy aki érte találjon, meglehesse.

Vállára lökte puskáját, s már indulni készült lefelé, amikor erős füstszag ütötte meg az orrát. Friss, hajnali szellő hozta fentről, a sziklák felől. Kötelességtudó ember volt a románok vadőre, s nyár dereka lévén lehetségesnek tűnt, hogy valami városi turisták táborozhattak ott fent, márpedig elhanyagolt táborotűz veszedelmet okozhatott. Így aztán irányt változtatott s fölfelé indult, a füstszagon.

Elámult, amikor fölért a sziklacsúcs alatti kicsi tisztáshoz. Tűz helyére bukkant ott valóban, mégpedig akkora tűz helyére, hogy akik ott táboroztak, ökröt is süthettek volna rajta. De bármiféle turisták is voltak, akik ott táboroztak, nem hagytak veszedelmet maguk mögött. Ásott földdel takarták le a megmaradt parazsat, akkora nagy helyen, hogy kunyhót is lehetett volna építeni föléje. S nem régen tehették, mert meleg volt még a földhalmozott föld.

A vadőr megjárta a kis tisztás környékét, de a tűz helyén kívül egyebet nem talált. Mindössze fent az égbe kiugró sziklacsúcs alatt látott meg valami fehéret, egy tüskebokor ágába akadva. Kis darab szakadt lenvászon volt, amilyenből jómódú parasztagazdák asszonyai valamikor a régi időkben, ingnek valót szőttek a férfínép számára. Úgy csüngött ott, a meredek sziklakatlan szélébe kapaszkodó tüskebokor ágába akadva, mintha valakinek az ingéből szakadt volna ki, aki alávetette magát azon a helyen a halálos mélységbe.

Még azt is megtette a derék román, hogy hasra feküdt a sziklaperemen, s úgy vizsgálódott alá, hátha valaki mégis ott fekszik valahol, roncsolt testtel, a szakadék alján. De hiába meresztette a szemét, nem volt ott semmi látnivaló. Szemben, a Nagy-Disznós gerincén akkor jött föl a nap, s vakító fénye úgy elkápráztatta, hogy már csak amiatt is abba kellett hagyja a nézdelődést.

Föltápáskodva a sziklaperemről, egy pillanatig tűnődött, hogy letépje-e a tüskebokorról az odaakadt fehér rongydarabot, vagy ne. Végül is úgy döntött, hogy mégis csak felelősséggel tartozik az erdők rendjéért és tisztaságáért és így kinyúlt a tüskebokor felé, s letépte róla a kis rongyot. Ujjai között volt már, amikor egyszerre csak elvesztette egyensúlyát, s ahogy támasz után kapkodott, kicsúszott

ujjai közül a rongyocska. Ugyanabban a pillanatban egy kis csintalan szélroham lebbent át a sziklaperem fölött, alighanem a kelő nap hirtelen melege okozta, elkapta a lebegve aláhulló kis fehér holmit, megforgatta néhányszor, aztán magosba emelte s eltűnt vele valahol a szemkápráztató napsugarak között.

(1985)

Hagyaték

Búcsúszó az olvasóhoz

Ennél a pontnál a krónikás búcsúzik. Eltelt fölötté az idő. Mielőtt azonban újtára indítaná ezt a könyvet, még mondani kíván valamit.

Az isteni lábnyom, amit a krónikás – ha hiányosan is, de igaz hűséggel – idáig követett, nem vész el ezután sem. A hagyaték megmarad, mert Istentől való, s ezáltal elpusztíthatatlan. Eljő az idő – s alighanem már itt is van –, amikor fiatal, erős izmú és tisztára mosott lelkű krónikások fölkapják az elejtett szálát, s viszik tovább a beteljesedés felé, míg csak be nem következik a krisztusi ígért: „...és az igazság szabadokká téssen!”

Örvendezetek hát magyarok, bármit is lát szemetek a ma sötétjében: a szabadulás perce közeledik! Ne várjátok azonban, s ne keressétek se ágyúk dörgésében, se hangzatos politikai jelszavakban: az Úr igazsága halkán jár és békesség kíséri. Az Ő akarata rendelkezett már minden dolgokban, s az Ő rendelkezését nem idő méri, hanem tudás, lelki tudás. Gondozzátok csak a mustármagvakat s egyébbel ne törődjete.

„Nem sokaság, de lélek végez csoda-dolgokat!” Ősi tanítás ez, amit a Kárpát-medence nagy horvát-magyar költője és hadvezére vetett papírra számotokra, évszázadokkal ezelőtt. Tartsátok észben magyarok. S ti is, Kárpát-medencénk testvér-népei. Nem nyelv teszi az embert. Az ember lelke emeli rangra a nyelvet, vagy taszítja azt útszéli árokba, a használat erkölcsi mércéje szerint. Ne féljete. A magyar lélek él. Teremtő Istenünk működik benne és általa. Ne csüggedjete. Gondozzátok csak hűséggel a mustármagvakat.

Ha részeg magyarok káromkodásától sajdul fületek, ha szemetek a hitványak győzelmét véli látni úton-útfélen: ne döbbenjete meg. Az Úr nem számokban méri az igazság győzelmét, hanem az igazak cselekedeteiben. Ne keserítsen el a gyöngék hűtlensége se. Sajnáljátok a nyelvét vesztett magyart, mert önmagát rövidíti csupán, nem nemzetét. A nemzet nem számokban él, de lélekben. Egy az

Úr oldalán százezreknél is többet számít a jövődő mérlegén. A gyöngeségében románná változott magyar nem a magyar jövődőt gyöngíti, hanem a románt. Akárcsak a számtanban a pozitív és negatív előjelek: a lélek isteni pozitívumában működő ember előbbre viszi a világot meg a nemzetet, melyhez tartozik, míg a negatív selejt mélységbe húzza alá, amihez rátapad. Az igazak jövődjét lélek és szellem ereje formálja, s az úr ereje emeli magosba.

Bízzatok, magyarok! A rabság és szenvedés napjai megszámláltattak. A szabadság hajnala dereng. Vigyázzátok a mustármagvakat!

Hontalanság hitvallása

Hontalan vagyok
mert vallom, hogy a gondolat szabad,
mert hazám ott van a Kárpátok alatt
és népem a magyar.

Hontalan vagyok
mert hirdetem, hogy testvér minden ember
s hogy egymásra kell, leljen végre egyszer
mindenki, aki jót akar.

Hontalan vagyok
mert hiszek jóban, igazban, szépben.
Minden vallásban és minden népben
és Istenben, kié a diadal.

Hontalan vagyok
de vallom rendületlenül, hogy Ő az út s az élet
és maradok ez úton, míg csak élek
töretlen hittel ember és magyar.

(1947)

ARANY JÁNOS

Önéletrajz⁵

Nagyszalontán, Biharban születtem 1817-ben. Apám kevés földdel s egy kis házzal bíró földműves volt. Szüleim már mindketten öregek, mikor születtem, s én egyetlen fiok, amennyiben legidősb leányuk már régóta férjnél vala, többi számos testvérim pedig, kik közül én egyet sem ismerék, előttem mind elhaltak. Így hát én valék öreg szüleim egyetlen reménye, vigasza; szerettek is az öregség minden vonzalmával, mindig körökben tartottak, és rendkívül vallásosak lévén, e hajlam rám is elragadt: az ének és szentírás vonzóbb helyei lettek első tápja gyöngye lelkemnek, s a bogárhátú kis viskó szentegyház vala, hol fülem soha egy trágár szót sem hallott. Azt hiszem, a kora komolyság ettől van kedélyemben. Testvéreim nem voltak, más gyermekekkel ritkábban volt alkalmam játszani: természetes, hogy a lélek komolyabb irányt vőn. E mellett tanulékonyaságom a szalontai „nagy” világban némileg szokatlan jelenség gyanánt tűnt fel. A zsoltárokat, a biblia vonzóbb részeit – emlékezetemet meghaladó idő előtt – hallásból már elsajátítottam. Alig 3-4 éves koromban apám, ki értelmes, írástudó parasztember volt, hamuba írt betűkön megtanított olvasni, úgy, hogy mire iskolába adtak, hová mód nélkül vágytam, s ami nem-erős testalkatom s a szülők féltékenysége miatt csak hatodik esztendőskoromban történt, már nemcsak tökéletesen olvastam, de némi olvasottsággal is bírtam, természetesen oly könyvekben, melyek kezem ügyébe kerültek, s melyekhez inkább vonzódtam: mint bibliai történetek, énekek, a ponyvairódalom termékei.

A tanító megpróbálván, rögtön, amint felvettek, elsőnek tett osztályában, s e helyet folyvást megtartottam. Az iskolázás kitűnő sikerrel haladt előre, de a mellett minden könyvet, ami kezem ügyébe került, mohó vággyal emésztettem föl. Még a grammatikai osztályba alig érve, már nem tartottam nagyobb embert, mint a könyv-, főleg versíró, – meg is próbáltam a rímélést, melynek tárgyát iskolai s játszás közbeni kalandok képezték. Valahára eljött a költészeti osztály, s én halomra írtam verseimet. Emlékszem, mielőtt a nagyobb világ tudná, a szalontai kis világ s a környék akkor már ismert, mint afféle poétát, s ez nem kevésbé

hízelgett hiúságomnak. A honi költészet új iskolája már akkor teljes virágzásban volt, de én azt még nem ismertem. Tanítóim, Debrecenben beszítt hajlamuk szerint, Csokonait tűzték elém példányul, kit igen szerettem. De a római klasszikusokat is nemcsak örömmel tanultam, hanem igyekeztem az iskolában nem olvasott helyeket is átbúvárlani, valamint egyéb, az iskolában nem tanítottakat is. Verseket is írogattam e nyelven az akkori divat szerint.

Így folyt le a szalontai tanpálya, melynek pár utolsó éve már nem a jó szülők közvetlen felügyelete alatt telt le, mert, – hogy őket további költségtől megkíméljem s a kollégiumi tartózkodás első pár évét lehetővé tegyem, a tanulás mellett tanítottam is, s mint ilyen az iskolában laktam. De anyagi reményem, amiért a préceptorságot felvállaltam, igen szerényen ütött ki. Debrecenbe alig vittem anynyit, hogy a beöltöztetés költségeit fedezzem; hazulról nem vártam, nem is kértem. E helyzet iszonyú volt reám nézve. Hány kiússza így a kollégiumot? Nekem nem volt erőm küzdeni. Kedvem a tanulástól elment, s márciusban Kis-ujszállásra mentem, ideiglenes tanítónak egy évre, hogy eszközt szerezzek tanulmányom folytatására. De ez év mégsem veszett el egészen; ha keveset tanultam, annál többet olvastam. Megtörtem a német grammatikát, sőt egy nagyobb diák francia nyelvtana kezembe esvén, a francia nyelv elemeivel is megbarátkoztam.

Új erővel és buzgalommal, de szinte sovány erszénnyel visszamenék Debrecenbe, oly jó ajánlatok kíséretében, hogy professzoraim azonnal különösebben figyeltek rám, s őszig a grádus elejére vergődtem. Anyagilag is segítve lőn rajtam, egyik tanár kis leányát bízta tanításom alá, egyéb jelei sem hiányoztak a figyelemnek tanáraink részéről. De én kalandos életpályáról ábrándozva, unni kezdtem az iskolai egyhangúságot, hosszallani a pályát, majd festő, majd szobrász vágytam lenni; végre 1836 februárjában önként, minden anyagi vagy erkölcsi kényszerítés nélkül, odahagytam a kollégiumot, soha vissza nem térendő. Fánicsics László jeles színtársaságot tartván akkor Debrecenben, én – ha már szobrász nem leheték – könnyebbnek találtam Thália zászlaja alá esküdni. De a debreceni társaságot egy színészi intrika felbontotta, a nélkül, hogy sorsomról valaki intézkedett volna; kivéve, hogy Hubay néhány ujoncot néhány más vidéki kóborokkal együvé verbuválván, az indulás percében engem is megszólítottak, hogy kövessem sorsukat. Nekem nem volt mit tennem. Haza öreg szüleimhez, kik belőlem papot vártak? Vissza a kollégiumba, honnan oly magas reményekkel távoztam? Ez mindkettő lehetetlennek tetszett előttem, s így Hubayhoz csatlakoztam. Nagykároly, majd

⁵ Horváth Ferenc: Az Irodalom Világa. A Magyar Iskolaegyesület kiadása. München, 1975. 234. old.

Szatmár, végre Máramarossziget lőn vándorlásunk eldorádója. Képzeld a nyomort! Padon háltni, kabáttal takarózni s kölcsön kérni ruhát, míg az ember mosat! És ez rajtam történik, kit szegény öreg szüleim, minden vagyontalanság mellett, kissé mégis elkényeztettek. Rajtam, ki ú. n. élelmes ember sohasem voltam; rajtam, kit életemben minden legkisebb csekélység végtelenül lesújtott. Ha volt is kedvem a színészethez, az végkép elment e lumpok közt; a mellett az öntudat kígyói, szegény apám sanyarú nyugtalansága, martak éjjel-nappal. Magányosan bolyongék Sziget hegyein, az Iza partján, elmélkedtem, vezekeltem. Egy nap hasonló gyötrelmek közt álom ért reám, – s jó édesanyámat halva láttam. A benyomás oly erős volt, hogy többé nem vethetém ki fejemből, ellenállhatatlan ösztönt érezek haza menni. De mikép? Sziget Szalontához körülbelül ötven mérföld. A direktorhoz fordulék, egy huszast kértem tőle, lehető díjamból, de fölöslegesnek láttam vele közölni szándékomat. Egy zsebkendőbe kötém egész vagyonomat, s egy kevés szalonnát vettem, azzal megindultam, egyedül, gyalog. Első éjt az erdőben töltém oláh fuvarosok tüze mellett, a többbit kocsmapadokon. Így végre hét napi gyaloglás után haza értem, nem nagy öröme szegény szüleimnek.

Alig pár héttel hazaérkeztem után szegény jó anyám meghalt, kolerában, hirtelen.

Apám az én kóborlásaim ideje alatt szemevilágát teljesen elveszté (mi néhány év múlva ismét, orvoslás nélkül, megjött) –, s most nézni a galambősz embert, jó társát, egyedüli támaszát siratva, mint gyermek! Ha eddigi viszontagságom meg nem tanított volna is, hogy belőlem sohasem lesz nagy ember, most föl kelle ébredni a kötelességérzetnek s meggyőzni engem, hogy ősz atyámat nem lehet, nem szabad többé elhagynom. Elhatározám vele lakni a kis házikóban. A város és egyház előjárói részvétellel tekinték sorsomat; még az ősszel megválasztának korrektornak, rangban a rector alatt álló tanítónak.

Egy darabig atyámmal laktam, majd őt néném magához vévén, az iskolaépületbe költöztem át...

*Rácz Sándor (1933–2013),
az 1956-os Nagy-Budapesti Központi Munkástanács elnöke,
a Magyarok Világszövetségének tiszteletbeli elnöke*

RÁCZ SÁNDOR

Parázsló szándék Emlékek és tények 1956-ból

(részlet)⁶

Október 22–23. A forradalom kitörése

Október ötödikétől folyamatosan a Péterffy Sándor utcai kórházban feküdtem. Huszonharmadika még ott bent is hozott egy-két meglepetést. Olyan emberek, barátok látogattak meg ezen a napon, akikre nem is számítottam. A legtöbben persze nem látogatni jöttek, hanem tájékoztatni arról, hogy mi is történik odakint a városban. A rádiót hallgatva nagy vonalakban ismertem a történéseket.

Október huszonkettedikéről huszonharmadikára virradó éjszakája egy fontos értekezlet zajlott a Budapesti Műszaki Egyetemen. Ezen az értekezleten arról vitatkoztak, hogyan kezeljék azokat a politikai kérdéseket, melyeket az egyetemista ifjúság mind hangosabban követelt. Azt tudni kell, hogy ebben az időben

⁶ Rácz Sándor: *Parázsló szándék: Emlékek és tények 1956-ból*. Budapest. 2005. 21-35. old.)

politikailag válogatott fiatalok voltak a magyar felsőoktatásban, mégis félt tőlük az a rendszer, mely kiválogatta őket.

Ezen az értekezleten jelen volt Apró Antalné, a XI. kerület párttitkára, Vásárhelyi Miklós, Marján István és még sokan mások, de sehogy sem találtak megoldást a helyzetre. Éjfél körül arra az elhatározásra jutottak, hogy odahívják Nagy Imrét, majd ő segít. Nagy Vásárhelyi hívására sem ment el az egyetemre, nem akart kapcsolódni ebbe a folyamatba.

Az egyetemista fiatalok az éjszaka folyamán elkészítették tizenhat pontos követelésüket, amelyet reggel mindenki vitt szét a városban és az egész országban. A budapesti egyetemisták elvitték tizenhat pontos követelésüket a budapesti gyárakba, és kérték a munkásokat, de főleg a munkásfiatalkat, hogy támogassák követelésüket, és hívtak mindenkit, hogy vegyenek részt az aznapra tervezett, a lengyel nép melletti szolidaritást kifejező felvonuláson.

Amikor a Belügyminisztérium tudomást szerzett a tervezett felvonulásról, rögtön betiltotta, majd egy-két óra múlva engedélyezte, aztán újra betiltotta és újra engedélyezte. A felvonulásra készülő fiatalok felismerték a rendszer gyengeségét és hitványságát. Ezután már senkit sem érdekelt, hogy a belügy mit engedélyez és mit nem. A délutáni órákban az emberek gyülekezni kezdtek az utcákon és a felvonulásra kijelölt útvonalon. Amikor az egyetemről megindult a menet, még csak pár ezer emberből állt, de mire a Bem-szoborhoz értek, már százezer ember volt a téren, és vállalt közösséget az egyetemisták 16 pontból álló követelésével és a lengyel néppel. Gyönyörű pillanata ez a magyar történelemnek! Senki nem vitatkozik, csak követi az eseményeket. Senki nem fél, mindenki boldog, és mindenki bízik a másokban, akkor is, ha most látja életében először.

Hallgattam a rádiót, szorítottam a fiataloknak, hogy merjenek tenni, hogy ilyen velejéig rothadt rendszertől ne féljenek, és nagyon szerettem volna én is az utcán lenni, ott, ahol a legnagyobb szükség van rám. Ma már tudom, hogy óvatosabban kell bánni egy ilyen lehetőséggel, de most hetvenkét éves vagyok, akkor csak huszonhárom voltam.

Este nyolckor elhangzott Gerő Ernő, a kommunista párt főtitkárának beszéde a Kossuth rádióban. Ezután már nem tudtam magamnak parancsolni. Felöltöttem civil ruhámba, és kiszöktem a kórházból. Az utcán láttam, hogy mindenki a Városliget felé megy. Hát elindultam én is arra.

A Sztálin-szobor ledöntése

Amikor este kilenc körül kiértem a Felvonulási térre, láttam, hogy a Sztálin-szobor nyakán drótkötelek vannak, a kötelek másik végén pedig csörlős autók, de a csörlők nem mozogtak.

A tér tele volt emberekkel. A tömeg viszonylag nyugodtan várta az eseményeket, valahogy úgy viselkedtek, mintha tudták volna, hogy az fog történni, amit ők akarnak. Gyönyörű pillanatok következtek!

Mivel a kötelek nem bírták leszakítani a szobrot talapzatáról, a magyar munkások pillanatok alatt kitalálták, hogy autogén vágó berendezést kell hozni, és azzal a szobor belsejében lévő merevítőt kell elvágni. De ahhoz a merevítő vasához csak úgy lehetett hozzáférni, ha előbb a csizma szárát kézi hidegvágóval elvágják, majd a vastag bronzot elhajlították, hogy a vágó pisztoly beférjen. Amikor a munkások elvágják a huszonöt milliméter vastag és százhuszonöt milliméter széles merevítő vasat, a csörlők megindultak, és a nyolcméteres Sztálin szobor a földre omlott.

A szobor dőlésének pillanatában a téren néma csönd lett. Az emberek lélegzet visszafojtva várták a pillanatot, majd amikor a szobor földet ért, fellélegeztek. Az egész tér egy nagy lélegzetvételében kiszállt belőlünk a félelem és többé már nem tudtunk félni. Elénekeltek a Himnuszt. Az emberek egymást lökdösve megindultak, hogy a szoborba belerúgjanak vagy leköpjék. Ekkor lehetett látni micsoda gyűlölet élt szívekben. A szobrot 1953-ban a magyar munkások nevében állították fel... Jóllehet mindenki tudta, aki normális volt, hogy a Mária Regnum-templom – amelyet a Tanácsköztársaság diktatúrájától való megszabadulás emlékére építettek – helyére a magyar nép akarata ellenében, éppen a magyarság meggyalázására állították. A közelben laktam, s amikor a szobrot láttam, sokszor gondoltam, hogy jön majd valami földöntúli erő, s eltakarítja ezt a szörnyűséget a föld színéről. De hiába vártam a földöntúli erőre, nem jött el. Eljött viszont a magyar nép, és pusztá kézzel nekiállt ledönteni a bálványt! Ez volt a magyar forradalom egyik csodája. Az én életemnek is egyik meghatározó élménye lett ez az esemény.

A rádiónál

A szobor ledöntése után egy férfi jelent meg a „maradék” szobor talpzatán. (Azért írom, hogy maradék szobor, mert a két csizma ott maradt a talpzaton, hiszen a me-révített térdmagasságban vágta el. S ez a két csizma még hosszú hónapokig hirdette a téren a magyar nép győzelmét.) A férfi arról tájékoztatta a jelenlévőket, hogy a Rádiónál lövik a tüntetőket, akik azt követelik, hogy olvassák be az előző éjszaka a Műszaki Egyetemen megszövegezett politikai követeléseket. A – szigorúan a kommunista párt „tulajdonában” levő – Rádió vezetőinek, mind ezerszázalékosan megbízható kommunista, félelme egyre jobban nőtt, ahogy a tömeg egyre duzadt. A Rádió elnöke kiadta az utasítást az őrségnek, hogy használják fegyverüket. Az első lövéseket huszonkét óra körül adták le a fegyvertelen tüntetőkre.

A férfi kérte, hogy aki teheti, menjen a Rádióhoz. Tőlem nem messze egy platós teherautóra kapaszkodtak az emberek, többnyire velem egykorú fiatalok. Én is felkapaszkodtam. Amikor a teherautó megtelt emberekkel, elindult a Rádió épülete felé végig a Dózsa György úton, a Rákóczi úton át, majd a Körútra kanyarodott, és onnan mellékutcákon át jutottunk el a Szabó Ervin Könyvtár épülete elé. Lekászálódunk a platóról, és mindenki elindult belátása szerint.

Útközben hangosan kiabáltunk mindenféle, a helyzethez illő jelszavakat. Ezek között a jelszavak között elhangzott az is, hogy Nagy Imrét a kormányba.

A téren éreztük, hogy valami szúrós szagú gáz van a levegőben, és néhány lélegzetvétel után szemünkből, orrunkból folyni kezdett a váladék. Igyekeztem minél hamarabb kijutni onnan. Gondoltam, a Kálvin téren jobban mozog a levegő, s valóban, ott nem volt olyan erős a gáz.

A Kálvin téren a Kecskeméti utca sarkánál álltak annak az ezrednek az autói, melyben én is szolgáltam két évig. Ennél az egységnél fegyvermester voltam, tehát akár fegyvert is kérhettem volna a bajtársaimtól. De nem mentem oda, hanem elindultam a Nemzeti Múzeum előtt a Bródy Sándor utca felé.

Amikor a sarokra értem, a Bródy Sándor utcába már nem lehetett bemenni, annyi ember volt ott. Velem egy időben érkezett a sarokhoz négy magyar tank, de a tömeg nem engedte őket bejutni az utcába. Az első tank befordult, de megállt. A parancsnok kinyitotta a tank tetején lévő fedelet, és kérlelni kezdte az embereket, hogy álljanak félre, mert neki parancsot kell végrehajtania, be kell jutnia a Rádióhoz. Az emberek nem mozdultak a tank elől, sőt még többen álltak elébe.

Közben beszélgetés alakult ki a katonatiszt és az emberek között. Olyanokat kérdeztek a katonatisztól, hogy „kinek a pénzén lettél te tanítatva, kinek a pénzből kapod most is a fizetésedet, hogy mersz te ellenünk jönni tankokkal?” Ez a beszélgetés úgy fejeződött be, hogy a katonatiszt becsukta a tank ajtaját, kitolt a Bródy Sándor utcából, és a négy tank visszaindult az Astoria felé.

Szerettem volna beszélni, de alig tudtam a mandulaműtét miatt. A mellettem álló kislányt Máriának hívták, tanítónő volt, az édesapja vasutas. Szóval ez a kislány észrevette, hogy nem tudok beszélni, és érdeklődni kezdett, hogy mi a bajom. Elmondtam, hogy a Péterffy Sándor utcai kórházból szöktem ki. Mária aztán jól összeszidott, hogy mit gondolok én, az orvos hogy fog velem elszámolni, az nem lehet, hogy egy beteg megszökik! Beszéd közben belém karolt, és már meg is indult velem a Rákóczi út felé és vitt-vitt végig a Rákóczi úton, egészen a kórházig. Közben persze beszélgettünk, és figyeltük, mi történik a városban.

A Rákóczi úton

Az utcán a megszokottnál több volt az ember, mindenki ott akart lenni, ahol a csoda történik. Budapesten ezen az estén négy csodálatos helyszín volt. Az első a Bem-szobor környéke, a második a Parlament előtti tér, harmadik a Sztálin-szobor környéke, a negyedik a Bródy Sándor utca. A négy helyen kialakult tüntető csoportok ebben az időben nagyon keveset tudnak egymás tetteiről. A híreket futárok vitték egyik csoporttól a másikig.

Ahogy a Rákóczi úton mentünk, láttuk, hogy a Rádió épületéből belőhető utcák üresek voltak. A fegyvertűz olyan erős volt, hogy a mentők sem tudtak behajtani. Tizenegy óra körül járt az idő.

Tovább haladva láttuk, hogy a tüntetők – még mindig fegyvertelenül – megtámadják a Szabad Nép-székházat, és az üvegfalat összetörve behatolnak az épületbe. Azt csak később, a börtönben tudtam meg Donáth Ferenctől, hogy ekkor ő is a megtámadott épületben volt, Révai Józseffel, a kommunista párt fő ideológusával együtt. Révai nagyon megijedt és a folyosón futkosva kiabálta, hogy „lőni kell, lőni kell”. Hát ide torkollott a Révai-féle ideológia...

A Rákóczi út végénél talákoztunk egy csoport iskoláskorú gyerekekkel. A Keleti pályaudvar felől jöttek kezükben fapuskával. Mondtam nekik: „fiaim, ezek a

puskák nem alkalmasak harcra, ezek csak gyakorló eszközök az iskolákban”. Közölték velem, hogy „nem ért ehhez a bácsi”, és tovább mentek. Vitte őket a hitük, és be kell látnom, hogy fegyvermesteri tudásom csődöt mondott, mert bizony azok a fapuskák is képesek a csodára, a megfelelő kezekben. Ezek a tizenéves fiatalok hittek abban, amit tesznek, hittek az igazukban, és az a hit győzte le a valódi fegyvereket. A hit más dimenziót nyit meg az ember életében, boldog lehet az az ember, aki csak egyszer is megtapasztalja a hit erejét! Mindenkinek tudni kell, hogy ezektől a fegyvertelen, hitükben és igazukban megerősödött fiataloktól a következő napokban háromszor kért tüzszünetet a világ legerősebb katonai erejével rendelkező nagyhatalma. Azt is jó volt látni, hogy a magyar fiatalok milyen könnyűszerrel beszéltek le a szovjet katonákat a harci tevékenységről. A következő napokban sok helyen láttam átállni a szovjet tankokat a forradalom oldalára. A szovjet katonák is tudták, hogy a kommunizmus egy gyilkos és embertelen rendszer.

A Péterffy utcai kórházban

A kórházhoz érve elbúcsúztam a kislánytól, és felmentem az osztályra, ahol hivatalosan feküdtem. Az orvosok és a betegek nagy figyelemmel kísérték, ahogy elmeséltem az átélt történeteket.

Éjfél körül járt az idő. Ekkor arra kértek bennünket az orvosok, hogy menjünk át egy másik osztályra, amely felújítás alatt állt, és segítsük berendezni a termeket, mert ekkor már hozták a sebesülteket. Az újonnan berendezett kórterem hamar megtelt. A kórházban a következő napokban nagyon megsaporodtak a sebesültek, az összes orvos ott volt lekötve, mindenki dolgozott éjjel-nappal.

Egy fiatalemberre emlékszem, akinek fejsérülése volt. Vérátömlesztéssel pótolták azt a sok vért, amit veszített, mert hosszú ideig nem tudták leállítani a vérzést. Hogy túlélte-e szegény a sebesülését, nem tudom, más munkára kellett mennem. Arra is emlékszem, hogy két szovjet katonát hoztak be az osztályra, ahol én is feküdtem. Könnyű sebesültek voltak, láblövéllel. Hogy bekötözzék a sebeket, levetkőztették őket. Ahogy húzták le a nadrágjukat, kiderült, hogy valami drogériában jártak, mert minden zsebük meg volt rakva parfümmel és a borotválkozáshoz szükséges kellékekkel. A magyar orvosok a sebesült orosz katonákat ugyanolyan gondossággal látták el, mint a magyar sérülteket.

Eközben a Kossuth téren

Október 23-án este 8-9 óra körül nagyon fontos dolgok történtek a Parlament előtt. Nem voltam jelen, csak elmondásokból, főként Vásárhelyi Miklós elbeszéléséből ismerem az eseményeket.

Mintegy négyszázezer ember gyűlt össze a téren Nagy Imrét követelve. Az emberek bíztak Nagy Imrében, emlékezve arra, hogy 1953-ban néhány hónapos miniszterelnöksége alatt, ő volt az, aki megszüntette az internálótáborokat, a mezőgazdasági beszolgáltatást és kiszabadította a politikai elítélteket – köztük Kádár Jánost – a kommunisták börtöneiből. Mindenki őt akarta hallani. Nagy Imre azonban nem volt a Parlamentben. A hozzá közel álló elvtársak közül sokan ott voltak, míg a kommunista párt legfelső vezetői ebben az időben nem a Parlamentben tartózkodtak, hanem az Akadémia utcai pártközpontban tárgyaltak zárt ajtók mögött.

Egyszer csak a Parlament elé érkezik egy autó, kiszáll belőle Nagy Imre, akit elvtársai hoztak ide a lakásáról. Néhány percig beszélget a tüntetőkkel, azonban odabent már türelmetlenül várják.

Nagy hamarosan megjelenik a Parlament erkélyén, két elvtárs lökdösi ki. Megszólal: „Elvtársak!” „Nincs többé elvtárs!” – harsogja egy emberként a négyszázezer tüntető. Nagy döbbenetben fordul vissza a szobába. De másodszor is kilökdösi a Parlament erkélyére. „Barátaim!” – kezdi most, és ez már jobban tetszik az embereknek. Majd mond még néhány megnyugtató mondatot, és kéri az embereket, menjenek haza, és másnap másként fogják látni a világot.

Azok az emberek ott a téren már akkor másként látták a világot, csak attól a világtól az elvtársak nagyon féltek. Minden okuk megvolt a félelemre, mert az eltelt tíz év alatt, mint a magyarság gyilkosai voltak jelen a magyar társadalomban.

A téren lévő tüntetők türelmesen meghallgatták Nagy Imrét, de eszük ágában sem volt hazamenni. Az idő este kilenc óra körül járhatott. Egy részük elindult a Rádióhoz, másik részük pedig a Sztálin-szoborhoz. Kisebb csoportok folytatták az utcai tüntetést.

A forradalom harcok napjai

Másnap, október huszonegyedikén hajnalban, ismét kiszöktem a kórházból. Látni akartam, mit szól Budapest népe a történetekhez, hogyan ébred a forradalom kitörése után a város, miként viselkednek az emberek, és katonailag mit jelent az, hogy a szovjet hadsereg az éjszaka folyamán beavatkozott a harcokba a forradalom leverése érdekében.

A szovjet páncélosok éjfél után egy és két óra között értek be Budapest utcáira. Különböző irányból jöttek, de minden egységnek legalább negyven-ötven kilométert meg kellett tennie. Ki lehet számolni, hogy mikor riaszthatták őket, hogy mennyi idő kell ahhoz, hogy egy húsz-harminc páncélosból álló egység menetkész állapotba kerüljön, és milyen sebességgel kellett haladni ahhoz, hogy ekkorra Budapestre érjenek. Ez azért fontos, mert hosszú évekig folyt a vita, hogy vajon a szovjetek hívásra jöttek-e Budapestre ezen az éjszakán vagy önszorgalomból.

Huszonegyedikén hajnalban a következőket láttam: a szovjet tankok a Petőfi híd felől jöttek a Nagykörúton, nagyon sokat lőttek, és igen hangosan dübörögtek. De a nagy fegyverzajnak nem láttam a hatását, mármint, hogy a falak leomlottak volna. Úgy éreztem, mintha vaktölténnyel lőttek volna, csupán azzal a szándékkal, hogy megfélemlítsék a várost.

A Nagykörút és a Rákóczi út kereszteződésébe érve láttam, hogy a villamos-sínekre helyezték a Sztálin-szobrot, pontosabban annak maradványait, hiszen a feje ekkor már külön volt, az EMKE kávéház előtti véce lejárójánál hevert a járdán. A villamosközlekedés már előző nap, az esti órákban megszűnt, mert a tüntetők felborogattak néhány szerelvényt, és a vezeték is sok helyen leszakadozott. A buszközlekedés is leállt, illetve ezen a reggelen nem indult el.

A nagy lövöldözés miatt az EMKE kávéház főbejáratához álltam, amely akkoriiban úgy volt kiképezve, hogy az épület sarka hiányzott, és ha az ember beállt abba a hiányzó részbe, akkor egyik irányból sem lehetett látni, illetve lelőni.

Az emberek viszonylag nyugodtak voltak, mintha tudomásul vették volna a történeteket. Amikor a fegyverek zaja el-elcsitult, sokan elindultak munkahelyükre a szokott időben. Biztosan sokan voltak olyanok is, akik csak kíváncsiságból jöttek ki az utcára. Így elég nagy volt a forgalom.

A kávéház ajtajában állva, bár nagyon nehezen ment, elkezdtem hangosan beszélni. Arról, hogy mi történt az éjszaka Budapesten, és megtoldottam a saját

véleményemmel: ha a magyar egyetemisták és a fiatal munkások képesek voltak az életük kockáztatásával is szembefordulni a kommunista hatalommal, akkor a magyar munkásoknak is az a kötelességük, hogy a forradalom mellé álljanak és vigyék győzelemre azt. Arról is beszéltem, hogy a békekölcsönből fegyvert állítottak elő, és most, mikor a magyar nép a jogait követeli, akkor ezeket a fegyvereket fordítják a kommunisták a nép ellen. A hallgatóim között voltak „öntudatosak”, akik azt kiáltották felém, le kell az ilyen embert tartóztatni, de olyanok is akadtak, akik egyetértettek velem, és ők szerelték le az öntudatos elvtársakat. Így folytattam az agitálásomat addig, amíg a torkom bírta. Amikor elfogyott a hangom, visszamentem a kórházba pihenni. Amikor újra tudtam beszélni, újra az utcára mentem, és agitáltam a forradalom mellett.

A nap nagy részét a Rákóczi úton töltöttem, és ott figyeltem az eseményeket. Láttam, ahogyan szovjet katonák átadták a tankjukat a felkelőknek. Mivel az iskolákban kötelező volt az orosz nyelv tanulása, a magyar forradalmárok és a szovjet katonák könnyen szót értettek.

Budapest utcáin a harcok egész nap folytak, különböző irányokból lehetett hallani a fegyverropogást. Huszonegyedikén reggelre a forradalmárok elfoglalták a Rádió épületét, de továbbra is lövöldözés hallatszott. A város különböző pontjain forradalmi gócok alakultak: ilyen volt a Kilián laktanya környéke, a Corvin mozi, a Práter utca, a Keleti pályaudvar környéke, majd a Péterffy Sándor utcai kórház. Budán a Móricz Zsigmond körtér, a Széna tér, a Schmidt-kastély.

A harcok úgy folytak, hogy kisebb-nagyobb portyázó csoportok indultak ki az adott helyről, és próbálták kifürkészni, hogy a kommunisták mellett milyen fegyveres erők vannak jelen, és ha a helyzet engedte, akkor megütköztek. Ezekről a harci eseményekről csak később értesültem, hiszen ilyen csoportokkal ekkor még nem voltam kapcsolatban.

Ahogy valószínűleg mindenki tudja, akkor építik Budapesten a földalatti vasutat, és a város különböző pontjain, a föld színén vannak ennek a munkának az ellátásához szükséges telepek. Ezek a telepek jó harcálláspontnak minősültek, és a forradalmárok ezeket használták is. A leghíresebb ilyen harcállás a Széna téri földalatti építéséhez szolgáló terület volt, itt alakult ki a Szabó János által irányított fegyveres csoport. Szabó Jánosról keveset tudunk, mert őt nagyon hamar kivégezték, Dudás Józseffel együtt. Dudás a Szabad Nép székházában ültette fel a tanyáját, onnan járt különféle tárgyalásokra. Fegyveres harci cselekményeiről nem

tudok, még a börtönben sem találkoztam olyan rabtárssal, aki a Dudás-féle csoporttal harcolt volna.

Az Astoria szállodával szemben is állt egy földalatti munkaterület, de ez egy csendes hely volt. Mégis, egy alkalommal mikor itt jártam, a Rákóczi úton láttam holtan feküdni egy ápolónőt, úgy emlékszem Kövér Lajosnénak hívták. Molett, középkorú asszony volt, valószínűleg mentési munka közben lőtték le.

Egy alkalommal szovjet civileket láttam a Duna-parton, amint hajóra vártak, hogy minél hamarabb elhagyhassák Magyarországot. Az így várakozó szovjet nőket és gyerekeket senki sem bántotta. Örömmel vettük tudomásul, hogy hazamennek, hisz ezt kérte tőlük a forradalom.

Huszonnegyedikén a Rádió már a Parlament épületéből sugározta adását, és a nap folyamán sokszor elhangzott a felhívás, hogy „tegyétek le fegyvereiteket és semmi bántódásotok nem lesz!” Statáriumot hirdettek az utcán harcolókra és azokra, akiknél fegyvert találnak, majd elrendelték a kijárási tilalmat. A statáriumot Nagy Imre nevében adták ki, valószínűleg azzal a szándékkal, hogy hívei kiábránduljanak belőle.

A forradalom a statáriumot éppen úgy figyelmen kívül hagyta, mint azt, hogy a szovjet fegyverek itt vannak Budapest utcáin és néha még lőnek is. Pontosabban tudomásul vette a szovjet beavatkozást, és ahol lehetett el is bánt velük. A szovjetek nagy árat fizettek azért, hogy az alkalmazott haderő nem volt felkészítve utcai harcokra. A keskeny budapesti utcák valóságos csapdák voltak, mert ha az utca két végén mozgásképtelenné vált egy-egy harckocsi, akkor az utcában beragadt a többi is.

Az emberek többsége nem ijedt meg. Elment a közértbe, röplapot ragasztott a fákra, töltötte a benzint az üvegekbe, volt, aki csak teát hozott a forradalmároknak, volt, aki zsíros kenyeret. Olyat is láttam, hogy a szovjet katonákat is megkínálták zsíros kenyérral.

A forradalom nekem teljesen emberinek tűnt, pedig a halottak ott feküdtek az utca kövén, mégsem éreztem riasztónak a látványt, inkább természetesnek, a forradalom velejárójának. Sok volt a halott, de kevés embert láttam sírni. Az emberekben valami szokatlan boldogságot láttam, ragyogott a szemük, és mosolyogtak egymásra az utcán is, szerették egymást, és szolidárisak voltak egymással. Egyszerűen csoda volt, amit láttam. Még most is jó érzés visszaemlékezni azokra a napokra és azokra az emberekre.

Huszonnegyedikén még egy fontos dolog történik. A párt és a kormány nevében hivatalosan felkérlik a magyar munkásokat, hogy a munkahelyeiken szervezzék meg a munkástanácsokat. De Budapesten ekkor már kezdetét veszi az a spontán sztrájk, amely aztán kiterjed az egész országra, és tart egész november tizenkilencedikéig.

Az 1956-os „vérvörös csütörtök”

Október huszonötödikén tíz-tizenegy óra körül ismét a Rákóczi úton voltam, a nyolcas számú ház előtt. Általam ismeretlen emberek ekkor kezdtek szervezni tüntetést a Parlament elé. Engem is hívtak. Én ugyan egyetértettem a forradalommal, mégsem álltam be a sorba. Akik beálltak, azok a járdáról az útestre lépve megindultak a Nagykörút felé. A Nagykörúton a Nyugati felé kanyarodtak. Egyre többen csatlakoztak a fegyvertelen tüntetőkhöz.

Amikor ezek a tüntetők a Parlament elé értek, már több ezer fős volt a menet. A Parlamentet ebben az időben szovjet tankok őrizték, de ők hagyták, hogy az utcákból a térre áradjanak.

Amikor aztán elég sűrűnek ítélték meg a tömeget, akkor több irányból, főleg a tere körülvevő házak tetejéről nehézfegyverekből tüzet nyitottak a téren lévő fegyvertelen emberekre. Nem lehetett semerre sem menekülni, mert minden felől lőttek.

Olyan vérengzés folyt, hogy még az orosz páncélosok is megsokallták, és engedték, hogy az emberek a tankok védelmébe húzódnak, sőt volt olyan tank, amelyik viszonzta a tüzet! Több száz halott és nagyon sok sebesült maradt a téren pillanatok alatt. Az emberek vére patakokban folyt a tér kövezetén. Majd jöttek a mentők és a hullaszállítók. A holttesteket teherautókkal vitték el. Hétszáz halottat tudtak azonosítani.

Ez volt az 1956-os vérvörös csütörtök. Amiért a mai napig még senki sem vállalt felelősséget! Ha a történelemet percről percre megvizsgáljuk, azt látjuk, hogy ez a népgyilkolás jó előre meg volt szervezve. Ugyanis annyi fegyvert és lőszert, mint amennyit felhasználtak, nem lehet egyik percről a másikra a három-, négyemeletes házak tetejére feljuttatni. A fegyverek mögött pedig közönséges gyilkosok álltak, mert tudták, hogy vissza nem lőhet senki, és egyébként is nagyon biztos fedezékben voltak a téren lévő védtelen emberekhez képest.

Ez a mézarlás csak megerősítette bennem azt a régi meggyőződésemet, hogy kommunistában nem szabad megbízni.

Ez a vérengzés dühöt váltott ki, elszabadultak az indulatok, és most már a forradalmárok sem kímélték sem az ÁVH-sokat, sem a kommunista vezetőket, kegyetlenül kivégezték, aki az útjukba akadt. Azonban így is mindössze huszonnyolc meglincselt kommunistáról tudunk.

A Köztársaság tér ostroma

Október harmincadika budapesti eseményei a Köztársaság térre összpontosulnak. Bár annak idején a nyomozók nagyon szerettek volna belekeverni engem is a Köztársaság téren történetbe – ha sikerült volna, akkor most nem írhatnám ezt a könyvet, a Jóisten se mentett volna meg a kivégzéstől –, nem voltam ott, a Köztársaság téri eseményeket csak elmondásból ismerem.

Mint tudjuk, október huszonharmadika óta a kommunisták azon voltak, hogy a hatalmat visszavegyék a magyar ifúságtól. Kezdeményezéseik sorra megghiúsultak, nemcsak azért, mert ez a magyar nép nyakán élősködő banda nem volt alkalmas arra, hogy a magyar ifúsággal szembeszálljon, de azért is, mert ezeknek a hitvány egyedeknek semmiféle információjuk nem volt arról, hogy hogyan működik a forradalom. Ezek a hazaárulók, ha itt-ott összejöttek, többnyire meg nem történt hazugságokkal traktálták egymást. Ezeken a hazugságokon keresztül akarták bebizonyítani, hogy ők aztán védték a vörös mundér becsületét.

Apró Antalék Gerő leváltása után rögtön megalakították a direktóriumot. A direktórium szó szomorú emlékeket idéz a magyar társadalomban. 1919-ben a vörös terroristák végiggyilkolták Magyarországot, és a világ akkor is hallgatott. Mivel 1956-os ellenségeink is ugyanannak a magyarellenes világhálónak a megbízottjai voltak, elég gyorsan visszatáltak ehhez a gyilkos eszközhöz. Ezek a vörös terroristák Budapest területén különböző helyszíneken önkéntes kommunista fegyveres bandákat hoztak létre azzal a feladattal, hogy foglalják vissza Budapestet a forradalmároktól.

Három ilyen csoport alakulgasáról tudtam akkor, az egyik Óbudán, a másik Angyalföldön, a harmadik a kommunista párt fővárosi székházában, a Köztársaság téren rendezkedett be. Az önkéntesek nagyon lassan gyűltek. Az angyalföldi

csoport vezetője Biszku volt, a Köztársaság térinek a vezetője – valószínűleg – Mező Imre, a budapesti pártbizottság titkára, de ő egyben Nagy Imre híve is volt, és ezek szerint Nagy Imre is tudhatott erről a szervezkedésről. Az Angyalföldön gyülekezők tankokkal is rendelkeztek.

Az október harmincadika előtti napokban a forradalmárok rájöttek, hogy a Köztársaság tér környéki utcákról a vörös terroristák összefogdossák a magyar fiatalokat, a pártházba hurcolják őket, ahol, a hírek szerint, megkínózzák és kivégzik őket. Egyre nagyobb tömeg gyűlt össze a Köztársaság téren, és keresték a rejtett földalatti cellákban fogva tartott rabokat. Végtelen nagy gyűlölet halmozódott fel a ház ellen. Harmincadikán kézfegyverekkel megtámadták az épületet, hogy a benne fogva tartottakat kiszabadítsák.

Ekkor valaki a pártházból segítséget kért az angyalföldi csoporttól. Az angyalföldiek elindítottak három tankot a Köztársaság térre. A három tankból egy a Keleti pályaudvarnál leszakadt, a másik kettő odaért a Köztársaság téri pártházhoz, tüzelőállást foglalt el, de nem az ostromlót, hanem a pártházat kezdte lőni. Mai napig sem tudom, hogyan történhetett.

A Köztársaság téri harcok egész nap tartottak. Tudtommal napközben Mező Imre többször is beszélt Nagy Imrével, és segítséget kért, csak azt nem tudom, kitől tartott, a kinti forradalmároktól vagy a házban összegyűlt ávosoktól és magas rangú pártvezetőktől, akik gyakorlatilag túszként tartották őt. A ház ostromában Mező Imre megsérült, majd a kórházban belehalt sérülésébe. A kommunisták azt állították, hogy a forradalmárok ölték meg, de az ez ügyben történt kutatások eredménye azt mutatja, hogy Mező Imrét hátulról lőtték le, amikor az épületből kifelé jött...

A börtönben olyanokat is hallottam, hogy az épület udvarában eltemetett fiatalok holttestét találták meg a forradalmárok, amikor a házat elfoglalták. Ez a ház ma is a kommunisták fellegrára, és onnan folytatják magyarellenes tevékenységüket...

TOLLAS TIBOR

Sose szabadulva

Rácz Sándornak – hitéért és hűségéért

Rab emlékeid, éhes farkasok,
éjszakánként vissza-visszatérnek.
Feledni akarsz rémes árnyakat,
de nyomon követnek börtönévek.
Hiába hív a szárnyas szabadság,
ajtó csapódik, fogoly vagy újra,
belép az ő, torkod kiáltana,
szabadon, de sose szabadulva.

Ne még – sikoltod – élni akarok!
Álmodban öklöd vered a falba,
sajgó fájdalomtól ha fölébredsz,
nem ismersz már elveszett magadra.
Két part közt vergődsz öntudatlan,
fojtó félelemtől fuldokolva,
űzött vadként nyugalmat nem találsz,
szabadon, de sose szabadulva.

Megbocsátasz a gyilkosoknak is,
Kik nem bocsátják soha meg neked,
Hogy ártatlanul ők ítélték el,
Hamis vádjukat hordja gyermeked.
Életfogytig rabjuk így maradsz,
Bosszújuknak nincs mentő tanúja,
Nincs kegyelem, a múltat cipeled,
Szabadon, de sose szabadulva.

Kiáltanod kell nap-nap azokért,
kiket örökre elnémítottak.
Így hiteles megbízóleveled,
ők írták alá, a némák, a holtak.
Munkások vére üt rá pecsétet,
hallgató föld lett szavuknak súlya,
fölemelt fővel ők vezessenek,
szabadon, de sose szabadulva.

(Bern, 1987. július 1.)

Pongrácz Gergely (1932–2005)

Az 1956-os szabadságharcunk Corvin-közi főparancsnoka

PONGRÁTZ GERGELY

Önéletrajz

1932. február 18-án születtem, Szamosújváron.

A magyarságtudatot és a magyar haza szeretetét szüleink belénk nevelték és a harmincas évek végén a román gyerekek sokszor belénk verték.

A háború befejeztével először Mátészalkára költözött a családunk, majd amikor édesapám hazajött, Soroksárra kerültünk, ahol édesapám kilenc gyermeke után 13 hold juttatott földet kapott és azon gazdálkodott.

Én agronómus lettem és csakis őrzőangyalomnak köszönhetem, hogy börtön nélkül megúsztam a közel 12 évig tartó kommunista rendszert. Mint a szobi járási tanács takarmánygazdálkodási előadója, majd a ceglédi városi tanács főállat-tenyésztője, alkalmam volt megismerni a magyar paraszt szomorú, elkeseredett helyzetét, és ez nagymértékben hozzájárult politikai művelődésemhez.

Két évig voltam katona, mely idő alatt kétszer voltam őrzővezető. Egyszer lefokoztak azért, mert egy politikai foglalkozáson olyan kijelentést tettem, hogy a kommunizmus nem más, mint állami kapitalizmus. Szerencsém volt, mert ez akkor 15 évi kényszermunkát is jelenthetett volna.

Az 1956-os forradalom kitörésének híre a hényelpusztai állami gazdaságban ért, ahonnan október 24-én reggel indultam Budapestre, mert éreztem, hogy

testvéreim is részesei a felkelésnek. Tudtam, hogy mellettük van a helyem. A Corvin közbe október 25-én hajnalban kerültem, ahol bajtársaimmal és testvéreimmel én is részese lettem azoknak a harcoknak és tárgyalásoknak, amelyek a forradalom győzelméhez vezettek. Életem legnagyobb kitüntetése akkor ért, amikor október 30-án a corvinisták engem választottak meg főparancsnokuknak.

1956. november 28-án hagytam el Magyarországot.

1957 tavaszán a Chicagóban megtartott Szabadságharcos Kongresszuson Király Béla elnök mellé engem választottak meg a Magyar Szabadságharcos (Nemzetőr) Világszövetség alelnökének. Azóta a sok viharon átment szövetségnek 15 éven keresztül voltam elnöke, mely tisztségről és szövetségi tagságomról 1982 februárjában lemondtam.

Forradalmunk 25. évfordulója során elhatároztam, hogy megírom a Corvin köz 1956-os történetét és szerepét a forradalomban.

PONGRÁTZ GERGELY

Corvin köz, 1956⁷

(részlet, 57. old.)

Október 25.

Magdi becsomagolt valami ennivalót, hogy vigyük el Bálintnak, és Ernőt minden tiltakozása ellenére lefektettük. Ha tud, majd a délelőtti folyamán bejön a Corvin közbe, ahol megtalál bennünket. Ödön, Bandi és én elindultunk gyalog Budapestre. Őszintén irigyeltem bátyáimat, mert ők már átestek a tűzkeresztségen és mindkettőjüknek géppisztolya is volt. Nekem nem volt semmilyen fegyverem és kitüntetésnek éreztem, amikor hol az egyik, hol a másik átadta a géppisztolyát, hogy én vigyem. Vigasztaltak, hogy rövidesen nekem is lesz, csak tudjam majd használni. Néhányszor fegyveres srácok megállítottak bennünket, de amikor megmondtuk, hogy hova megyünk, többen csatlakoztak hozzánk, ugyanis a Corvin köznek már egész Budapesten híre volt. Hiába kértem fegyvert tőlük, attól senki sem akart megválni. A Boráros téren azonban egy 30-35 év körüli férfi nekem adta Mauser puskáját, két zsebre való tölténnyel. Ő haza ment lefeküdni. Azt mondta, hogy amikor felébred, majd szerez magának másik fegyvert, és hogy a puskának úgysem kell az alvás. Olyan boldog voltam, hogy megcsókoltam a puskámat, és alig vártam, hogy én is átessek a tűzkeresztségen. Ahogy a Corvinhoz közeledtünk, mind sűrűbben állítottak meg bennünket, és az út végét már kiabálva tettük meg: „Magyar, ne lőjj!” Felmentünk a József körút 82-be, a második emeletre, ahol a délután folyamán bátyáim foglaltak tüzelőállást. A két szobának négy ablaka nézett a Körútra és a 10-12 srác közül csak kettő volt az ablakoknál. A többi a fotelekben, a földön és egy diványon aludt. Ödön és Bandi elmentek Bálintot megkeresni, én ott maradtam a srácokkal. Mondták, hogy keressék én is egy fekvőhelyet valahol, mert ha szükség lesz rám, úgyis felébreszt a fegyverek hangja.

Nyolc óra körül lehetett, amikor a srácok felébresztettek. Egyikük már korábban lement a Corvinba, ahol öregasszonyok és emberek osztogattak ennivalót

a felkelőknek. Nekem is hoztak egy almát és egy nagy szelet zsíros kenyeret, újságpapírba csomagolva. Megettem és közben beszélgettünk a srácokkal. Egy beszéskartos, 3 katona és vagy 6 fiatal, 16-18 év körüli gyerek volt a két szobában. Senki sem tudta a másik nevét és nem is kérdezte, mert ez valóban nem volt fontos. Bajtársak voltunk és az volt a lényeges. Mindenkit valamilyen külső ismertetőjel szerint hívtunk, és akkor hamar mentek a keresztelések. Beszéskartos, Szemüveges, Micisapkás, Kalapos, Kiskatona, Csonkakezű, Hosszú és így sorban, olyan neveket adtunk egymásnak, amelyek legjobban ráillettek viselőjére. Egy-egy név rajta is maradt az illetőn, és soha senkinek nem jutott eszébe, hogy tiltakozzon az új neve ellen. Engem „Bajusznak” hívtak, és ez a név rajtam is maradt végig. A gyerekek közül ketten voltak ipari tanulók, a többi gimnazista vagy első éves egyetemi hallgató volt. A Kiliánból megszökött munkaszolgálatos katonáknak most volt először fegyver a kezükben. Ebben a csoportban többen voltak olyanok, akik már 24-én délelőtt jöttek erre a környékre, amikor a páncélautót megsemmisítették. Ők már átestek a tűzkeresztségen. Lelkesen, hangos szóval mesélték el ők is az előző napi támadások visszaverését. Az ablakon kinézve balra, láttam a kiégett páncélautót és jobbra, egy kicsit feljebb a Körúton, a kiégett tankot. Halottakat azonban nem láttam sehol, mire a srácok megmagyarázták, hogy az éjszaka folyamán vöröskeresztes orosz teherautók jöttek és összeszedték a halottjaikat. Senki sem bántotta őket.

A környéken uralkodó csendet most egy messziről jövő kiáltás verte fel, amelyet átvéve négyszer-ötször megismételve mind közelebből és közelebből halottunk:

„Egy tank és két teherautó a Borárosról!” A Beszéskartos ment az ablakhoz és ő is kiáltotta: – Egy tank és két teherautó a Borárosról! Vagy háromszor még megismételték. Csőre töltöttünk és mindenki helyet keresett magának az ablak előtt. Vártunk. Ödön rontott be a szobába és mondta, hogy a Kiliánban ÁVO-sok vannak, az Üllői úti részt foglalták el. Oda is küldött egy felkelő csoportot, akiknek csak a fele jött vissza. A többiek fogságba estek. Most azonban ezt a támadást kell visszavernünk, majd utána megyünk a bajtársakért a Kiliánba.

– Őcsém, – szólt nekem, vártad, hogy átess a tűzkeresztségen. Hát most itt az alkalom. Vigyázzatok, húzódjatok le, ne adjatok célpontot a ruszliknak!

Éreztem a szívemet, ahogy a torkomban dobogott. Az a szó, hogy félelem, nem fejezi ki azt, amit éreztem. Azt hiszem, hogy azokra az érzésekre nincs is

⁷ Pongrátz Gergely: *Corvin köz 1956*, A szerző kiadása. 1982–1992.

megfelelő kifejezés a szótárban. Az oroszok azonban jöttek, és a Ferenc körúton már lőtték is őket. A tank, amelyik elől jött, minden irányban lőtt 76-os lövegével, és két gépfegyverével pásztázta az ablakokat. Most már mi is löhettünk, mert elérték a kereszteződést. Láttam a tank ágyújának a csövét pontosan felénk fordulni. Felordítottam: – Feküdj! A lövedék a felettünk lévő emeletet érte, csak vakolat esett ránk a plafonról. Visszamentünk az ablakhoz, amikor láttuk, hogy orosz katonák szökдösnek fától-fáig és kaputól-kapuig. Ruszki gyalogság! Az egyik kapualjban megláttam egy orosz fejet, ahogy az utat nézte. Céloztam és meghúztam a Mauser puskám ravaszát. Láttam, hogy az orosz katona kiesett a járdára. Borzasztó érzés vett erőt rajtam, de ez már nem félelem volt. A félelem elmúlt, ahogy a harc megkezdődött. Az a tudat, hogy én egy embernek oltottam ki az életét, olyan érzést keltett bennem, amit a halálos ellenségemnek sem kívánok. Sírtam és visszahúzódtam a hátsó fal mellé. Nem sokáig lehettem ott, mert a srácok elkezdtek kiabálni: – Bajusz, ne sírj most! Jönnék a ruszki! Majd ha visszavertük a támadást, lesz időd sírni. Gyere, adj nekik! Ők támadnak, mi csak védekezünk. Ha ők nem támadnának, nem folyna a vér. Nekünk azonban tartani kell a Corvint!

Visszamentem az ablakhoz. A tank pontosan alattunk volt, és alig lépésben haladt előre. Minden irányba szórta a tüzet a lövegéből és a gépfegyvereiből. Már kapott néhány üveg benzint, de nem égett. Volt egy láda kézigránátunk és egyiket a másik után dobtam rá, de nem robbantak. Ödön elöszedte a zsebkendőjét, egy benzines üveg dugóját kivette és benzint öntött a zsebkendőre. A zsebkendő sarkát becsavarta a dugóba és úgy tette vissza az üvegbe, hogy a benzines zsebkendő, mint egy zászló lobogott az üveg oldalán. Meggyújtottam a zsebkendőt, és az egyik katona, aki tartotta az üveget, már dobta is. Telitalálat! A tank, amelyik már kapott vagy 5 üveg benzint, lángra lobbant. Tüzelése megszűnt és gyors iramban menekült. Alig 100 méterre azonban megállt, és néhány orosz katona ugrált ki belőle égő ruhával. Amire földet értek, lefeküdtek és többet nem mozdultak. Minden irányból golyózápor hullott rájuk. Mind a két teherautó felszaladt a járdára és megállt. Vezetőit találat érte. Az egyik után 76-os löveg volt kötve. A teherautók valamilyen csoda folytán nem robbantak fel, pedig tele voltak lőszerez. Az egyik a 76-os löveghez repeszgránáttal, a másik gépfegyverhez és géppisztolyhoz való tölténnyel volt megrakva. Ötven-hatvan karabélyt és géppisztolyt szedtünk össze a halott oroszok mellől, amelyeknek hihetetlen gyorsasággal akadt új

gazdájuk. Olyan forradalmárok és munkaszolgálatosok, akik fegyverre vártak. A Corvin köz tűzereje ismét erősödött.

Csend lett a környéken. Csak az Üllői útról hallatszottak néha lövések és rövidebb-hosszabb géppisztolysorozatok. Azt viszont, ami a Körúton volt, nyugodtan lehetett halálos csendnek nevezni. Orosz halottak hevertek mindenhol. Sajnáltam őket, de a bajtársak szavai jutottak eszembe: „Ők támadnak, mi csak védekezünk. Ha ők nem támadnának, nem folyna a vér”.

Gerő Ernőék hívták be az oroszokat, hogy néhány gazembernek az uralmát biztosítsák, ha kell, a nemzet lemészárlása árán. Hát, ha az oroszok belementek ebbe a játékba és most ők húzzák a rövidebbet, az nem a mi bűnünk. Ez a mi hazánk és ezt nekünk kötelességünk megvédeni. Édesanyám egyik szerzeményének a refrénje jutott eszembe, Reményik Sándor versét zenésítette meg: „Meghalunk, de előbb megfizetünk érte”. Úgy is van! Most nem a mi életünk a fontos, hanem a magyar nemzet szabadsága.

Beszélggettünk a fiúkkal és úgy éreztem, hogy valami magyarázatot kell, hogy adjak az előbbi sírásomra. Amikor szóba került, az egyik gyerek megkérdezte, hogy azt hiszem, én vagyok az egyedüli, aki ezen átment? Ő is, és valószínűleg mindenki, amikor az első halottját meglátta, úgy érezhetett, mint én. Ez azonban harc! A hazáért! Hogy mondtad az előbb? Meghalunk, de előbb megfizetünk érte!... Egy másik srác szólalt meg és azt mondta, hogy az nem baj, ha meghal. Most csak az a fontos, hogy sok szolgálja legyen a másvilágon. Emlékszel Lehel kürtjére? Az biztos, hogy nem adom olcsón az életem! Keservesen megfizetik!

A reggeli harcokban a mi veszteségünk egy súlyosabb és két könnyebb sebesült volt. A súlyosabb sebesült srácot elvitték a kórházba, a két könnyebb sebesültet bekötözték és maradt. Ödön ment le a Corvinba mindjárt a harcok után és küldte a mentőket. Még most sem jött vissza, pedig már több mint fél órája elment. Ernőt, Bandit és Bálintot láttam az ablakból, amikor vagy 20 felkelő társaságában leszerelték a 76-os löveget az orosz teherautóról és behúzták a Corvinba. Fegyveres és fegyvertelen srácok a két teherautón lévő lőszert is behordták a mozi előcsarnokába.

Az idő délhez közeledett és az utóbbi fél órában egy-egy ágyúlövést is hallottunk az Üllői út irányából, de tankot nem láttunk egyet sem. Mondtam a srácoknak, hogy én is lemegyek a Corvinba, megnézni, mi van ott.

Amikor befordultam a Kisfaludy köz sarkán, egy harcost láttam a járdán feküdni élettelenül. Alig lehetett 17 éves. A 2-es számú ház előtt másik három gyerek volt kiterítve. Ödönt kerestem, akit a benzinkútnál találtam meg. Üvegeket töltött, többen segítettek neki. Frottír törülközőkből szakítottak le kétujjnyi széles csíkokat, és azokat kötötték az üveg nyakára. A benzinkút mellett volt a 76-os löveg is. A Kilián laktanyában ÁVO-sok vannak és már reggel óta lövöldöznek. A löveget is azért hozták ide, hogy vagy hármat-négyet odapörköljenek nekik. Bandit is majdnem meglőtték. Szerencséje volt, mert ahogy szaladt az Üllői úton a fal mellett, a golyók előtte a falba csapódtak, és csak vakolattal telt meg mind a két szeme. Nem látott semmit, a bajtársak vitték be a segélyhelyre, ahol Doki ki-mosta a mészport. Most is ott van.

– Fiúk! szóló Ödön, – tudjátok csinálni nélkülem? Úgy kössétek azt a rongyot az üveg nyakára, mintha csokornyakkendő lenne. Később majd visszajövök. Töltsetek meg minden üveget. Elég, ha minden negyedikre kötök rongyot. Ha valaki jön benzinért, adjatok neki és mutassátok meg, hogyan kell használni.

Közben a srácok ruháskosarakban üres üvegeket hoztak. Mondták, hogy amikor bekopognak egy-egy lakásba és üres üvegeket kérnek, a télire eltett paradicsomot is kiöntik a háziasszonyok és mindenhol kapnak üveget, mikor elmondják, mihez kell.

Bementünk a segélyhelyre, ahol megismertem Dokit és Pufit, két orvosunkat; Zsuzsát, Erzsit és Kócost, akik most az orvosoknak segítettek, míg nem volt harc. Bandi már teljesen rendbe jött és ő is elmondta, hogy mi történt. Az ágyakon vagy 15 sebesült feküdt, de egyik sem volt súlyos. Vagy 10-et, akik súlyosak voltak, már elvitték a kórházba.

Amikor kijöttünk a segélyhelyről, a mozi előtt egy kis csoportot láttunk. Oda-mentünk. Két 13-14 éves lány és egy öreg néni, zsíros kenyeret osztogatott a harcosoknak egy ruháskosárból. Mi is kaptunk egy-egy jó karéj zsíros kenyeret, zöldpaprikával. A moziból is és a környező épületekből is jöttek forradalmárok és a ruháskosár tartalma hamar elfogyott. Az ennivaló mellé egy kis biztatást is kaptunk az öreg nénitől, aki elmondta, hogy két unokájával, ők is tenni akarnak valamit a forradalomért.

Ödön és Bandi körülvittek, hogy megmutassák a Corvin közt. Az egészszet. A Práter utcai iskolába is bementünk, ahol vagy 150 felkelő tartózkodott. A pincében megmutatták a konyhát, ahol 400 embernek lehet főzni. Ödön egyetemista

korában járt ide étkezni. Az iskolában ismertem meg Jutkát, akiről a fiúk azt mondták, hogy orvosnő. Géppisztoly volt a vállán. Beszélgettünk. Elmondta, hogy a 6 hónapos kislát elvitte a nővéréhez és férjével, Attilával jött a Corvinba. Amikor megkérdeztem, hogy miért nem megy a segélyhelyre a sebesültek mellé, azt válaszolta, hogy most doktorált és semmi gyakorlata nincs. Rábeszéltem, hogy legalább a harcok szünetében menjen be a segélyhelyre Doki és Pufi mellé, segíteni nekik. A géppisztolyától azonban semmiképpen sem akart megválni.

Rengeteg tennivaló volt és úgy láttam, hogy egy kicsi szervezéssel meg lehet oldani olyan dolgokat, amik fontosak és jobb körülményeket biztosítanak bajtársainknak. Bandinak mondtam, hogy menjen el a Közvágóhídra, ahol a háború alatt inaskodott és próbáljon szerezni húst. Hozzon szalmát is, hogy a moziban és a tantermekben a földre leszórva, azon fekhessenek embereink.

– Vigyél magaddal néhány srácot és fogjál valahol egy teherautót – mondtam.

Bandi elment és mi kerestünk egy szakácsot. Egy 25-26 év körüli ember jelentkezett, hogy ő a honvédségnél főzött. Nagyszerű! Leküldtük a menzára, készüljön fel, hogy amire megjön a főznivaló, azonnal hozzá tudjon kezdeni a munkához. Ernő és Bálint jött velünk szemben. A lőszert behordták, az egész a mozi épületében van. Ernőnek mondtam, hogy van szakács, Bandi elment húsert, most kenyér kellene. Menjetek el, keressetek egy péket és mondjátok neki, hogy a Corvinistáknak kell. A harcok után majd kifizetjük neki. Hozzatok vagy 25-30 kétkilósat.

A benzinkúthoz mentünk, ahol úgy fogytak az üvegek, ahogy töltötték őket. Minden emeleten, ahol felkelők tartózkodtak, benzin is volt. A 76-os löveget Falábú Jancsi kezelte, négyen segítettek neki. Megkérdeztem, hogy kell-e még segítség? Nem kellett, de azt mondja Jancsi, hogy a löveg nincs jó helyen. Minden lövés után elmozdul és csak az Üllői utat védi. A Körútra kellene, hogy nézzen, mert onnan jönnek a tankok. Jancsi azt is említette, hogy a Kiliánba valami „Hosszú ezredes” jött, öt tankkal. Négy elment, egy befarolt a Kilián bejáratába, amelyikből a Hosszú ezredes szállt ki. Azóta, hogy megjött, csend van.

Kora délután volt, amikor kiáltásokat hallottunk. „Négy páncélos a Borárosról!” Ismét szájról-szájra ment a kiáltás. A forradalmárok percek alatt eltűntek az épületekben, a mozi és az iskola kiürült. Mindenki elfoglalta a helyét, csak mi nem tudtunk már visszamenni a József körút 82-be, mert az oroszok borzalmas tűz alatt tartották a Körutatót. Ödönnel az átjáróba mentünk, ahol volt már néhány

srác. Az Üllői úton is jött két tank és egy páncélauto, de nem nagyon nézegethettünk ki, mert a Kiliánból megint lőttek. Ketten csak a Kilián ablakait figyelték, s néha odalőttek. Az egyik elszaladt néhány benzinesüvegért és kézigránátért. Az oroszok a páncélautóból lőttek a legjobban, amely nagyon lassan jött, mert mind a két első kereke ki volt löve. Ödönnek mondtam, hogy menjen fel valamelyik emeletre, onnan könnyebb a benzines üveget ledobni. Két tank már elment előttünk, az egyik kapott néhány benzinesüveget és égett. Hirtelen hatalmas robbanás rázta meg a levegőt. Abban a tankban, amelyik égett, felrobbant a lőszer. A forgótornya, miután vagy 20 métert repült, ráesett az első megsemmisített páncélautóra és ott mindent összetört. A páncélauto ekkor megtorpant és láttam, hogy alig 15 méterre van tőlem. A másik oszlopnál lévő felkelő egyszer csak kihajolt és egy kézigránát dobott. Behúzódtam az oszlop mögé, hogy ne érjen repesz, de a robbanás nagyon tompán hangzott. A kézigránát beesett a páncélautóba és ott robbant. Átszaladtam a sráchoz, aki kinyírta a páncélautót és megöleltem. A másik tank elment. Az Üllői úton csend lett, csak a Kiliánból kaptunk egy-egy lövést. A Körúton azonban dörögtek a kézifegyverek és a tankok 76-os lövegei. A mozi elé szaladtam, ahol egy lány állt pontosan a Kisfaludy köz közepén és onnan adott le rövid sorozatokat egy tankra. Megálltam a sarkon, a fal fedezett, s rákiáltottam a lányra, hogy jöjjön hozzám. Amikor odajött, megmutattam, hogy innen a fal mellől jobban lehet lőni, mert a géppisztolya csövét még neki is támaszthatja a falnak és ugyanakkor védve is van. Kézigránát leszakította egy tank hernyótalpát, és a tank csak addig tudott menni, amíg le nem szaladt a hernyótalpról. Most ott volt alig 10 méterre a Kisfaludy köz bejáratától, és minden irányba tüzelt a lövegével és gépfegyvereivel. Azt is mondták, hogy négy halott van a Kisfaludy köz 2. negyedik emeletén. Ahonnan benzinnel meg lehetne semmisíteni a tankot, de senki sem akar oda menni.

Ödönt láttam jönni és kiáltottam neki, hogy hozzon egy láda benzinesüveget. A 2-es számú ház bejáratánál is voltak néhányan, akik szintén elmondták a helyzetet és megmagyarázták, hogy a négy halott miatt nem akarnak odamenni. Ödön megjött a láda benzinnel, és felmentünk a negyedik emeletre. Ketten jöttek velünk, hozták a benzint és megmutatták, melyik szobának van két ablaka, közvetlen a tank fölött. Az ajtóban azonban egy kis „családi” jelenet játszódott le. Ödön megfogott és nem engedett be az ajtón. Azt mondta, hogy én még fiatal vagyok, nekem még élni kell. Ő megy be.

– Te Ödön, – válaszoltam – te vagy a legidősebb a családban és neked kötelesség van az öcséid iránt. Ne félj, még sokat fogok veszekedni veled. – Benyomtam az ajtót, amit belülről egy felfordult fotel nem engedett kinyílni. Akkora rés azonban volt, hogy bemászhattam rajta és odébb toltam a fotelt, a srácok már hozták is a benzinesüveget. Ödön meglocsolta benzinnel az üveg nyakán lévő rongyot és meggyújtotta. Átmásztam a felfordult fotelen, és amikor a szoba közepe felé értem, éreztem, hogy a szőnyeg süllyed alattam. Ösztönösen felemeltem az üveget a fejem fölé és leestem az alattunk lévő lakás ebédlőjébe. Esés közben a dugó kiesett az üvegből és az égő benzin végigömlött a hátamon. Ödön azt kiáltotta fentről, hogy vessem le a gumiköpenyt. A benzines üveg azonban még mindig a kezemben volt. Odaléptem az ablakhoz, láttam a tankot alattam és rádobtam az üveget. Ezután gyorsan levettem a gumiköpenyt, amit Ödön, aki utánam ugrott, húzott le rólam. A fiúk fentről ledobtak még három üveget, amiket Ödön elkapott és dobta nekem az ablakhoz. Az első üveg találatát nem láttam, de hallottam az ordítást, amit a srácok végeztek: – Ég a tank! Kapott még három üveg benzint, melyeknek kanócát már nem kellett meggyújtani. Néhány perc múlva a Körúton is csend lett, csak a diadalordításokat lehetett hallani.

Amikor lejöttünk az emeletről, vagy ötvenen vártak bennünket. Azt a boldogságot, örömet, amit ezek az arcok sugároztak, nem lehet leírni. Öleltek, csókoltak és gratuláltak. Gondoltam, hogy úgy örülnek ők is, mint ahogy én örültem, amikor bajtársunk bedobta a kézigránát a páncélautóba. Most megnyertünk egy másik csatát, és ha így folytatjuk, a forradalom győzelme is biztosítva lesz.

Ödön elment és én bementem a segélyhelyre, hogy megérdeklődjem a mi veszteségeinket. Öt halott és vagy egy tucat könnyebb-súlyosabb sebesült. Az egyik gyerek combjából akkor szedett ki Doki egy repeszdarabot, minden érzéstelenítő nélkül. A srác egy összecsavart rongyot harapott és még csak nem is jajgatott. Doki be akarta küldeni a kórházba, de ő tiltakozott:

– Nincs nekem semmi bajom, minek mennék én a kórházba? Most itt van szükség rám! Nem megyek sehova! Itt maradok! Doki, légy szíves, engedd, hogy maradjak!

Leszállt az asztalról, amin Doki a műtétet végezte, és sántikálva az ajtó felé biccegett. Egyszer csak elkezd kiabálni: – Hol a puskám?! Ki vitte el a puskámat?!

A segélyhelyen mindig voltak fegyvertelen felkelők, akik várták a sebesülteket, s ha a Doki vagy Pufi egyszer valakire azt mondta, hogy a kórházba megy, annak

a fegyverét máris vitték. A gyerek puskája is eltűnt és az, akinek a combjából néhány perccel ezelőtt érzéstelenítő és jajszó nélkül kivették a repeszt, most elkezdett sírni. Nem a sebesülése és a fájdalom, hanem a puskája eltűnése csalta ki a könnyeket a szeméből. Hiába vigasztaltuk, hogy majd szerzünk másikat, neki most kellett fegyver. Odaadtam neki az én Mauser puskámat, ami megvigasztalta. Én azonban ott maradtam fegyver nélkül. Egy eltört tusájú orosz gépkarabély szuronyát szereltem le és dugtam a csizmám szárába. Gondoltam ez is fegyver, és amíg szerzek magamnak egy géppisztolyt, legalább van valami nálam.

Kimentem a segélyhelyről és Doki jött velem. A sebesültek el voltak látva és pillanatnyilag nem volt munkája. Beszélgettünk.

A mozi előtt nagy volt a sürgés-forgás. Falábú Jancsi, Ágyús Gyurka, a csonkakezü Beszkártos, akinek a bal kezén csak két ujjja volt és még néhányan, akkor húzták a 76-os löveget a benzinkút mellől a mozi elé. Úgy láttam, hogy Ödön vezette ezt az akciót, mert neki volt a legnagyobb hangja. Igaz, hogy ő mindig nagyhangú volt.

Az ágyútalpakat neki fektették a mozi lépcsőjének, tehát onnan már nem tudott elmozdulni. Ödön kötelet keresett, amit ráköthet az elsütő szerkezetre, és azt a moziban meghúzódnó srácok az épületből tudják kezelni. A házmasterhez ment kötélt, aki kétségbe volt esve. Csak nem akarnak valakit felakasztani? Ödön megnyugtatta és elmondta, hogy mire kell a kötélt. A pincében találtak egy drótkötelet, amit jobb híján felkötöttek az elsütő-szerkezetre. A másik végét pedig a pénztár ablakán húzták be, a pénztáros kabinba. Egy felkelőt Ödön átírányított a Valéria kávéház melletti fához és úgy csavargatta az ágyú csövét, hogy egy jó méterről belenézve a harcos térdeit lássa. Tudtuk azt, hogy az oroszok csak repesz lövedéket hoztak, tehát a 76-os löveget hiába hívták páncéltörő lövegnek, mert ahhoz, hogy a páncélt áttörje, páncéltörő lövedék is kellett. A repesz lövedék azonban bőven elég volt ahhoz, hogy a tank kerekeit és hernyótalpát szétrombolja.

Mondtam Ödönnek, arról is gondoskodjon, hogy a József körút ablakaiban, legalább 150 méterre, minden épületben legyenek forradalmárok megfelelő mennyiségű benzinnel. Ha elszakad a hernyótalp, hamar kell végezni a tankkal, hogy ne tudja a lövegét használni. Továbbmenni már nem tud, de sokkal veszélyesebb, ha meg van sérülve.

Dokival átmentünk a Práter utcai iskolába, ahol már ismertek, és a délután folyamán nagyon megnőtt a tekintélyem. Mindenki Bajusznak szólított. Mondták,

hogy ott is van néhány könnyebb sebesült. Kértem Dokit, hogy mint rangidős, Jutkát vagy Pufit, aki még mindig (orvos főhadnagyi) egyenruhában volt, telepítse át az iskolába. Jutka jött át, még aznap este és berendezkedett az egyik tanteremben. A Kisfaludy utcából, egy másik munkásszállásról hoztak a srácok vagy 15 ágyat, szalmazsákot. Tehát már két segélyhelyünk volt.

Lementünk Dokival a menzára, ahonnan finom ételszag csiklandozta az orunkat. Bandi már régen megjött a Közvágóhídról, hat féldisznóval és szalmával. Ernő és Bálint két fiút toborozva maguk mellé, négy zsák kenyeret hoztak. A szakács is talált segítséget, néhány asszony és lány személyében. „Disznópörkölt lesz a vacsora és fél óra múlva kész” – mondta. A konyhán minden felszerelés megvolt, azokon, akik itt dolgoztak, fehér köpenyek és kötények voltak. Néhányan az ebédlőben lézengtek. Éhesek voltak és várták a vacsorát.

Mi is leültünk egy 23-24 éves göndörhajú szőke fiatalember mellé és beszélgettünk. Negyedéves orvostanhallgató volt, Szabónak hívták. Voltak vagy harmincan a csoportjában, többségben diákok. Ő volt a parancsnokuk. Ott lakott nem messze és már az elejétől a Corvinban harcolt.

– Ismered jól a környéket? – kérdeztem.

– Persze, hogy ismerem, hiszen itt nőttem fel, – válaszolta. – Miért kérdezed?

– A Corvin, mint ahogy láthatod, nagyon jól tartja magát. Eddig még minden támadást visszavertünk és óráról-óra erősödünk. Nemcsak fegyver és lőszer dolgában vagyunk jól ellátva, amit az oroszok hoznak, hanem emberek is jönnek állandóan kisebb-nagyobb csoportokban. Nagyon fontos feladat lenne, ami megoldásra vár és azt hiszem, te tudnád a legjobban megoldani. A Corvin körül jó őrséget kellene szervezni, megbízható személyekből. Felállítani egy őrszázadot, hogy ellenőrizni tudjuk a környéket éjjel nappal. Vállalod?

– Természetesen, hogy vállalom. Ez valóban nagyon fontos. Máris megyek és beosztom az embereimet, – helyeselte.

– Várjál, egyél először, hiszen percekben belül itt a vacsora. Utána pedig küldd le a többieket, hogy ők is egyenek – ajánlottam neki.

Vacsora után Dokival felvittünk egy tál pörköltet a segélyhelyre, majd átmentem a moziba, ahol közöltem a bajtársakkal, hogy inkább két csoportban menjenek vacsorázni. Az ágyú már fel volt állítva és a kezelőszemélyzet is készen állt. Gyakorlatoztak. Ágyús Gyurka mondta, hogy 20 másodperc alatt újra van töltve, de ez még nem jó. Addig gyakorlatoznak, amíg 10 másodperc alatt tudnak majd újratölteni.

Késő este volt, amikor Szabóval, az őrszázad parancsnokával a moziban találkoztam, ahol a srácokkal beszélgettem. Bandi által a Közvágóhídról hozott szalmán sokan már aludtak. Fiatalok, fiúk, lányok és közöttük elvélve néhány idősebb is. Szabó mondta, hogy az őrség a helyén van. Úgy osztotta be őket, hogy minden három órában van váltás. Hívott, hogy menjek, nézzem meg őket.

Végigmentünk a Körúton, ahol minden 60-70 méterre: – „Állj, ki vagy” felkiáltással állítottak meg bennünket. Néhány percet minden őrral beszélgettünk. Az épületek ablakaiból is kiszóltak, hogy mi van? Velük is beszélgettünk. A vacsora híre hamar elterjedt és mindenkinek jutott. Szóltam a harcosoknak, hogy egy ember kivételével, aki az ablaknál marad, mind menjenek aludni. Váltásuk egymást. Mindenhol megkérdeztem, hogy van-e elég lőszerük, benzinesüvegük és kézigránátjuk. Ha nincs, menjenek a moziba, mert ott kapnak. Mondtam nekik, hogy soha ne menjenek egyszerre enni a menzára. Fele a csoportnak mindig legyen a helyén, mert soha nem tudjuk, mikor támadnak az oroszok.

Majdnem a Rákóczi térnél mentünk át a Körút másik oldalára és jöttünk vissza a Corvin felé. Mindenki a helyén volt és a hangulatból azt vettem ki, hogy nem kell félni ezeket a gyerekeket. Nagyon jól tudják, hogy miről van szó.

Felmentünk a József körút 82-be, ahhoz a csoporthoz, ahol én is kezdtem. Tudták, hogy mindenbe beleütöm az orrom. Szervezek! A Beszkártos, aki ennek a csoportnak a parancsnoka volt, elmondta, hogy milyen öröm volt mindenkinek, amikor látták a tankot égni. Figyelmeztettem, hogy holnap minden tankot kinyírunk, ami a Körúton jön. A 76-os löveg be van állítva a mozi elé és szétlővi a hernyótalpakat. Készüljenek fel, legyen elég benzinesüveg és kézigránát. Ne hagyják, hogy sokáig lövöldözzön. „Adjatok neki benzint. Olyan lesz minden tank, mint egy sebzett vadkan. Minél előbb végeztek velük, annál kevesebb veszteséget tudnak okozni nekünk.” A Beszkártos mondta, hogy van három láda benzinjük és kézigránátjuk is elég. A tankok azonban nem holnap, hanem ma jönnek, mert már közeledünk a reggeli 4 órához.

Szabóval végigmentünk a Ferenc körúton is, ahol az őrség szintén jól elhelyezve a helyén volt. Mindenhol ketten voltak és néha a másik is, aki aludt, felébredt közeledésünkre. Öt óra lehetett reggel, amikor visszamentünk a moziba. Szabónak gratuláltam, mert valóban elsőrendű munkát végzett. Mondtam neki, hogy feküdjön le, aludjon, amíg lehet. A Corvin közben is minden sarkon és majdnem minden kapualjban őrség figyelt. Még a segélyhely ajtajában is egy géppisztolyos

állt. Mondta, hogy a Doki keres, akar velem beszélni. Amikor bementem, a Doki ébren volt és mondta, hogy éjfél felé visszajött az a fiú, akinek odaadtam a puskát. Szerzett magának egy géppisztolyt és a puskát itt hagyta. A lelkére kötötte, hogy csak a Bajusz bácsinak adhatja oda.

Fálábú Jancsi, az 1956-os Magyar Forradalom és Szabadságharc egyik hőse: a Corvin köz tüzérparancsnoka.

Október 26.

(70. old.)

Korán reggel megindultak a támadások, melyek fogadására úgy-ahogy voltunk csak felkészülve. A srácok a Körúton végig jól el voltak látva fegyverrel, lőszerrel, benzinesüveggel és mindenki a helyén várt. Alig világosodott ki, amikor

kiáltásokat hallottunk a Körút felől: „Négy tank a Borárosról!” Felszaladtam a József körút 82-be a második emeletre, ahol helyet szorítottak nekem is az egyik ablaknál.

Valamennyien féltünk. Gondoltuk, hogy a mai nap kemény harcokat hoz, és arra gondoltunk, hogy estére talán mi is csak egy statisztikai adat leszünk a halottak, vagy legjobb esetben a sebesültek listáján. A tankok nagyon lassan jöttek. Sokszor megálltak, pedig nagyon vártuk, hogy utána legyünk már ennek a támadásnak. Ezek a percek voltak a leghátborzongatóbbak. A várt támadások előtti idő, mintha megállt volna, a végtelenbe nyúlott. Hiába voltunk felkészülve a halálra, ezekben a lassú percekben mindenkin halálfélelem lett úrrá. Amikor benne voltunk a harcokban, akkor már nem volt időnk félni. Olyankor a harc kötötte le teljes mértékben figyelmünket és így a félelem is elpárolgott. Csak a harcra, az orosz tank megsemmisítésére gondoltunk.

A mozi előtti 76-os löveg betöltve, tüzelésre készen várt. Ágyús Gyurka, aki a Műszaki Egyetem hallgatója volt, a mozi lépcsője mellett egy kis szökőkút mögött állt, amelyben egy szobor formájú alak eltakarta. Jó álca, ha a Körútról benéznek. A pénztár ablakából azonban jól lehetett őt látni, ahol Falábú Jancsi tartotta a kezében a drótkötelet, amelynek másik vége a löveg elsütő-szerkezetére volt erősítve. Ágyús Gyurka a jobb kezét felemelve várt és figyelte a Valéria kávéház melletti fát. Amikor az első tank eltakarta a fát, Gyurka intett a karjával és felordított: – Tűz!!!

A löveg megugrott és visszaesett az eredeti helyére. Telitalálat! A hernyótalp nem szakadt el teljesen, de erősen megrongálódott. A tank vezetője rákapcsolt, de 70-80 méter után, talán a hirtelen gyors iram is hozzásegítette, elszakadt a hernyótalp és a tank lefutott róla. Ekkor már égett és nem jelentett veszélyt. A lövés után Gyurka kiugrott, kinyitotta a löveg zárját és kiesett az üres hüvely. A csónakezü Beszkártos már ott volt az új tölténnyel, melyet bal karján tartott és jobb kezével fogta a hüvely végét. Betette a lövedéket a csőbe és jobb kezével meglökte. Gyurka már a helyén volt és figyelte a fát. A Beszkártos ordította, hogy: – Kész! A löveg zárja ugyanis, a lövedék erős lökése következtében automatikusan bezáródott. Visszaszaladt a moziba. Az első lövés után csak pár másodperc múlhatott el, amikor Gyurka másodszor is ordította: – Tűz!!! Telitalálat! A hernyótalp elszakadt és a tank majdnem a mi ablakunk alatt kezdett egy helyben forogni. Kapott vagy öt üveg benzint és ez is égett. Kiugráltak belőle az oroszok, de nem mehettek

messzire a rájuk zúduló golyózáporban. Soknak égett a ruhája, amely vattaruha lévén magába szívta a benzint. Ezek feketére égtek és összezsugorodtak. A másik két tank, melyek most értek a kereszteződésbe, elfordultak az Üllői úton balra és elrobogtak a Kálvin tér irányába. Láthatták, hogy mi történt az első két tankkal és jobbnak látták megfutamodni.

Ismét a győzelem mámorea vett erőt rajtunk. Minden okunk megvolt arra, hogy örüljünk a támadás sikeres visszaverésének, annál is inkább, mert ez alkalommal nekünk még csak egy sebesültünk sem volt. Az oroszok viszont két T 34-est, a teljes személyzettel együtt vesztek.

Nem volt sok időnk arra, hogy győzelmünket élvezzük, mert ismét jöttek a kiáltások: „Három tank a Borárosról!” Azok, akik kimentek a Körútra a kilőtt tankokat megvizsgálni, percek alatt eltűntek az épületekben. Mindenki a helyén volt. A 3 tank megjelent a Körúton, és mint az előbbieket, ezek is nagyon lassan közeledtek. Azonban még jóval a kereszteződés előtt erős golyózáporba kerültek, ami arra készítette őket, hogy rákapcsoljanak. Közvetlen egymás után jöttek és lövegekkel, géppuskáikkal olyan lövöldözést végeztek minden irányban, amelyet csak fegyvereik elbírtak. A süketítő fegyverropogás, a lövegek dörgésével keverve, borzalmas hangzavart eredményezett, amihez hozzájárult a lövedékek becsapódásának robbanása is. Most azonban a félelem helyett türelmetlenség vett erőt rajtam és alig vártam, hogy közelebb jöjjenek. Amikor az első tank elért a Corvin bejáratához, Ágyús Gyurka ismét felordított: – Tűz!!! A tank megtorpant, de néhány másodperc után ismét megindult. Tüzelése azonban megszűnt. A második tank olyan közel volt az elsőhöz, hogy szinte lehetetlen volt a mozi előtti löveget újra tölteni és időben löni. A löveget kezelők azonban csodát műveltek. Ez esetben alig 8 másodperc a két lövés között. A második tank is halálos sebet és néhány benzinesüveget kapott. A harmadik tank kikerült az előtte lévő, megsemmisített két tankot és azok fedezete mögött rákapcsolt és elrobogott előttünk. Az első két tank azonban már égett és csak egy-két oroszot láttunk kiugrálni belőlük. A harmadik tank is telitalálatot kaphatott, vagy 100 méterrel odébb lángokban égett és végleg megállt. Vége volt.

Alig múlhatott 11 óra, amikor a fegyverek elhallgattak és másodszor hangzott fel a körúton a diadalordítás. A mai nap második támadásának visszaverése azonban még eredményesebb volt, mint az első. Három a háromból! Később tudtam meg, hogy az Üllői úton is van egy másik megsemmisített tank. Az is teljes

tűzerejét kihasználva jött és a Tűzoltó utcánál kapott néhány benzines üveget. Még a kereszteződés előtt megsemmisült. Sajnos, mi is súlyos veszteségeket szenvedtünk ettől a tanktól.

Azok mondták el a történeteket, akik a Kiliánból Maléter ezredes parancsára lettek kidobva az Üllői útra, pontosan akkor, amikor ez az égő tank jött. Két felkelőt még a laktanyában Maléter a saját pisztolyával agyonlőtt és a 28 lefegyvertett bajtársunk közül csak 21 ért át a Corvinba. Hét fegyvertelen bajtársunk esett el ennek a tanknak a vad gépfegyver tüze és Maléter könyörtelensége miatt, ami azonban az ő halálos ítéletét is jelentette. Csupán a sors iróniája, hogy ezt az ítéletet saját elvtársai hajtották végre 1958-ban rajta. Ezzel a tettükkel megpróbálják Maléter ezredest, mint mártírt és nem, mint hazaárulót beiktatni a magyar forradalom történelmébe. Sorsát azonban a forradalom győzelme után, egy független bíróság által hozott ítélettel sem kerülhette volna el, mert bűneiért neki is éppen úgy kellett volna felelni, mint ÁVO-s elvtársainak. Isten malmai lassan, de biztosan örölnék.⁸

Sajnálunk és gyászoltuk bajtársainkat, de mégis a ma reggeli két győzelem nagyon magasan tartotta a corvinisták hangulatát. A halott orosz katonák mellől hamar eltűntek a géppisztolyok és gépkarabélyok. Ezek a fegyverek ismét erősítettek bennünket. Új fegyverek csatlakoztak a régiekhez és örömmel láttuk, hogy minden orosz támadás helyett, hogy gyengítené, inkább erősíti sorainkat. Védelmünknek ők hozták a fegyvert és a löszert, mi csak a benzint szolgáltattuk. Emberanyag volt bőven, akik fegyverre vártak, mert mindegyikük úgy érezte, hogy dicsőség corvinistának lenni. Hiába zavartuk haza a fiatal, 12-13 éves gyerekeket. Nem mentek el. Létszámunk óráról-órára nőtt. Sokukat csak a kíváncsiság hozott oda, amikor meghallották a harcok eredményét a Corvin mozi körül. Nagyon sok kíváncsiból lett aztán hős. A Corvin köz híre bejárta Budapestet, és a srácok egyre jöttek. Érdekes jelenség, hogy a bátorság éppen annyira ragadós, mint a félelem. A kíváncsikodóknak csak néhány percet kellett beszélni egy corvinistával és látni a harcok eredményét ahhoz, hogy ő is keressen egy fegyvert magának. Corvinista lett belőle, és éppen úgy megállta a helyét, mint az „öregek”. Ha egyszer valaki átesett a tűzkeresztségen, azt már elzavarni sem lehetett onnan. Célunk pedig köztudomású volt. A magyar nemzet szabadsága! Azoknak a srácoknak, akik ezekben a napokban fegyvert fogtak, a hazaszeretet

⁸ Fehér könyv. III. 78, 1.2

nemcsak üres szólam volt, hanem azt szívük mélyén érezték. A hazáért és a szabadságért készek voltak életüket is feláldozni. Sokan meg is tették, áldott legyen emléküik.

Alig egy óras harcszünet után ismét kisebb-nagyobb csoportokban jöttek a tankok. Késő délután ért véget az oroszok támadása. Ágyús Gyurka a nap folyamán tizenhétszer kiáltotta Falábú Jancsinak, hogy: – Tűz! A 17 lövésből azonban egyetlen egy sem érte a Valéria kávéház falát. Minden lövedék oda ment, ahova küldték. Estére a Corvin köz környéke páncélostemetővé vált, melyek közé néhány teherautó és páncélautó is került. Zsákmányunk ismét szaporodott fegyverekkel, löszrel, 76-os és két légvédelmi löveggel. A 76-os löveget a Práter utcai iskola bejárata elé állítottuk fel úgy, hogy az iskola bejáratának a fedezékéből lehetett kezelni. Ez is a Körútra nézett. A két légvédelmi löveget behúztuk a mozi mellé, de nem használtuk. A Kisfaludy utca bejáratát az Üllői útról is egy nagyobb kaliberű, 122-es löveg védte. Tehát ismét erősödünk, és ez a tény lelkiileg is erősített bennünket. Igaz, az is hozzájárult mostani lelkierőnk fokozásához, hogy Ödön valamelyik lakásban látott egy zongorát, és engedélyt kért, hogy játszon rajta. Kinyitották az ablakot és a Corvin közben valamennyien hallottuk Ödön énekését a zongorakísérettel. Ő is Édesanyámnak azt a szerzeményét játszotta, amelynek versét Reményik Sándor írta. Refrénjét sokan átvették a srácok közül és később is lehetett hallani valakit itt is ott is énekelni:

*„Inkább vesszen el hát szívéünk drága vére,
Meghalunk, de előbb megfizetünk érte.”*

Már sötétedett. Csak távolból lehetett hallani egy-egy fegyver ropogását, a Corvin körül azonban csönd volt. A Körút kövezetén szanaszét hevertek az orosz halottak, s egyik-másik megsemmisített tank még mindig füstölgött. A kimerültség valamennyiünkön erőt vett, hiszen ezen a napon kaptuk még eddig a legerősebb orosz támadást. A mozi lépcsőjén ültünk néhányan és a nap eseményeiről beszélgettünk, amikor a Körútról jött egy felkelő és a szaladástól lélekszakadva, izgatottan mondta:

– A Körút másik oldalán, vagy 100 méterrel feljebb ketten bementek egy női fodrásüzletbe, hogy ott leülve megtöltsék géppisztolyaik tájrat. Én is velük voltam, de nem mentem be. Az üzletben két lövés hallatszott és most ott van két

bajtársunk megsebesülve. Segítség kell sürgősen, mert elvéreznek. ÁVO-sok, vagy oroszok lehetnek az üzletben.

Heten indultunk el a fodrászüzlethez, hogy kihozzuk a két sebesült bajtársat. Átmentünk a Körút másik oldalára és a fal mellett lapulva, egymás után lopózkodva közelítettük meg az üzletet. Én voltam elől. Kézigránátot nem dobhattunk be a sebesültek miatt, tehát valakinek be kell menni, hogy kihozza őket. Amikor az ajtóhoz értünk megálltam és hátraszóltam a mögöttem lévőknek;

– Bemész te, s fedezlek én, vagy menjek én, és te fedezel?

– Bemegyek én, Bajusz. Te fedezz engem – válaszolt társam.

Átléptem az ajtó előtt, tele tárral és kibiztosított puskával, amit a kitört ablakú kirakatba helyezve letérdeltem és vártam. Amikor a fiú belépett az ajtón, vagy három méterre tőlem egy rövid géppisztolysorozatot adott le valaki. A srác elvágódott, s én a torkolattűz irányába lőttem. Amikor a következő ment be, a másik irányból jött egy lövés. Megint a torkolattűz irányába tüzeltem. A harmadik is kapott egy rövid sorozatot, amire megint lövéssel válaszoltam. A negyedik, ötödik és hatodik bajtársam is elvágódott. Egyedül maradtam és a fegyverem is kiürült. Elmondhatatlan, borzalmas félelem lett úrrá rajtam. Olyan érzés, amit sohasem fogok elfelejteni. Félttem én máskor is, de ez más volt. Reszkettem és a hideg rázott. Halálfélelem? Lehet! Ezt azonban érezni kell, hogy valaki megértse. Azt az érzést leírni, egyszerűen lehetetlen.

Gondolataim összezavarodtak a fejemben, csak azt tudtam, hogy menekülnöm kell. Feljebb szaladtam a Körúton, s a harmadik, vagy a negyedik kapualjba húzódtam be, ahol néhány méterre tőlem egy villanykörte égett. Bántott a világosság és mintha fokozta volna félelmemet. Hatalmas erőfeszitésembe került, hogy Mauser puskám tárát megtöltssem, s csak a negyedik lövésre találtam el a villanykörtét, hogy sötétben maradhassak, de a sötétben is reszkettem. Az idő, mintha megállt volna, csak a szívemet hallottam puskalövészként dobogni a torkomban. Arra gondoltam, hogy az oroszok biztos elfoglalták a Körutát és a Corvint. Mindennek vége. Kidugtam a fejem a kapun és figyeltem, hogy jön-e valaki arra, és milyen nyelven beszél? Magyarul vagy oroszul? Vártam...

Egy idő után hangokat hallottam. Minden idegszállammal megfeszítve figyeltem. Magyarul beszéltek. Szólni akartam, de a torkom teljesen beszáradt, nem jött ki hang rajta. Erőlködtem, míg végre kinyögtem:

– Srácok!

Három géppisztolyos jött hozzám, akik megismertek és láthatták rajtam, hogy még mindig reszketek.

– Bajusz, mi van veled? Megsebesültél? Alig állsz a lábadon! – néztek csodálkozva.

Gyűjtöttem a nyálat a számban és nyeltem, hogy beszélni tudjak. A srácok közrefogtak és támogatva vittek a fodrászüzlet felé. Azt mondták, hogy ott nagy lövöldözés volt, és azért jönnek, hogy megnézzék, mi történt. Amikor odaértünk, már több mentőautó volt ott, és fegyveres felkelők jöttek minden irányból. A sebesülteket és halottakat már kihozták az üzletből és hordágyakon vitték őket a mentőkbe. Oroszok, egyenruhába öltözött ÁVO-sok és társaink voltak, összesen tizennégyen. Az idegeim teljesen felmondták a szolgálatot. A feszültséget, az egész nap eseményei után a fodrászüzletnél történtek csak betetőzték. Zokogtam.

Bajtársaim bevitték a Corvinba, ahol négy orvos úgy határozott, hogy beküldenek a kórházba. Nem tudták a sérüléseiket elállítani. Hiába tiltakoztam, Ödön, Attila és még valaki betuszkoltak a mentőautóba és a Károly Róbert körúti 1-es számú Honvédkórházban kötöttünk ki. Sírógörcsöm még mindig nem hagyott alább. Egy orvos őrnagy, aki most Angliában él, félmarék pirulát hozott egy pohár vízzel. Azonban mielőtt bevettem volna a gyógyszert, Ödön megeskette az őrnagyot, hogy ezek között a pirulák között nincsen más csak nyugtató és altató. Szavát adta, hogy másnap reggel kimehetünk a kórházból. Ők is kaptak altatót és az éjszakát végigaludtuk.

Most azonban, több mint 25 év után, nyugodtan állíthatom, hogy ez volt részemre a forradalom legkeservesebb epizódja.

(222. old.)

Gazdag Sándor a Corvin köz egyik legfiatalabb szakaszparancsnoka volt. Augusztusban töltötte be a 14. évét. Ő volt az egyike azoknak a fiúknak, akiket sokszor haza akartunk küldeni, sikertelenül. A harcok alatt kiválóan megállta helyét, és bajtársai, akik ebben a csoportban voltak, fiatal kora ellenére őt választották parancsnokuknak. Ezekben a napokban nem a kor, hanem a szív számított és Sanyiban igaz magyar szív dobogott. Kiharcolta parancsnoki beosztását nemcsak a forradalom alatt, hanem a szabadságharc alatt is. Az utolsó napig kitartott mellettünk, november 15-én, amikor feloszlott az én csoportom, sírva ment haza ő is.

November 17-én egy orosz járőr megállította az utcán és átkutatták zsebeit. Egy töltényt találtak nála és ezért bekísérték a Kossuth Akadémiára, ahol

a díszteremben egy hat tagból álló orosz hadbíróság halálra ítélte a 14 éves gyereket.

Egy orosz katona kísérté Sanyit a díszteremből a hátsó udvarba, ahol közel a gyengélkedőhöz, a kőfal mellett már hullahegy volt, és közvetlen mellettük egy óriási gödör frissen ásva. Az orosz katona 5-6 méterre a kőfaltól megállt és Sanyit előre küldte. A gyerek minden pillanatban várta a lövést, ami késett. Amikor már csak egy méterre volt a kőfaltól, meg akart fordulni, hogy lássa, miért nem lő az orosz katona? Fordulás közben dördült el a pisztoly és a tarkóra irányított lövés a jobb füle alatt érte Sanyit. A lövedék a bal szeme alatt jött ki. Sanyi elesett, de nem vesztette el az eszméletét. Az orosz katona hozzámment és a földön fekvő fiúnak a második lövést egészen közről a légcsőre irányította. Sanyi a földön könnyökölt, és bal kezével megpróbálta elnyomni a pisztoly csövét. Amikor a második lövés is eldördült, elvesztette az eszméletét.

Arra ébredt fel, hogy fázik és valami nyomja a hátát és a lábát. Halottak voltak, akiket utána végeztek ki. Rengeteg vért vesztett és óriási erőfeszítésbe került, hogy kihúzza magát a hullák alól. Ahhoz viszont már hiányzott az ereje, hogy lábra álljon, de teljes mértékben tudatánál volt. Tudta, hogy éjszaka van. Azt is tudta, hogy segítségre van szüksége, mert még mindig vérzik. Kúszva, a földön vonszolva magát a kőfal mellett, haladt a gyengélkedő felé, amíg elért egy kapuhoz. Az ajtó alsó fabetéje ki volt esve, és keresztül tudott mászni rajta. Tudta, hogy hol van, mert jól ismerte a környéket. Szemben az utca másik oldalán sorban klinikák voltak, egymás mellett. Imádkozott, csak annyi ereje maradjon, hogy az egyik klinikát elérje. Borzalmas erőfeszítés után elérte a csengőt, majd újra elvesztette az eszméletét.

Fehér ágyban feküdt, amikor magához tért. Az ápolónővérek elmondták, hogy már három napja ott van. Nem azon a klinikán volt, ahová becsengetett, mert az orvosok attól féltek, az oroszok észreveszik, hogy egy halottjuk megszökött és a vérnyomon, amit kúszás közben maga után hagyott, rátalálnak. A kerteken keresztül áthozták erre a klinikára, ahol már biztonságban volt.

Az első golyótól elvesztette a bal szemét. A második golyó az alsó állkapcsát roncsolta szét teljesen, aminek következtében sem enni, sem beszélni nem tudott. Intravénásan táplálták. Rengeteg vért vesztett, és csoda, hogy egyáltalán életben maradt. A bal hüvelykujját a második lövés roncsolta szét.

Sanyi mindent hallott és megértett, de válaszolni a kérdésekre csak úgy tudott, ha leírta azt, amit mondani akart. Leírta, hogy mi történt vele és kérte, hogy az

egyik bajtársát értesítsék, mert szeretné, ha bejönné a klinikára. Leírta a nevét és a címét.

Az orvosok mindent elkövettek, hogy minél előbb talpra állítsák Sanyit. Három műtéten ment keresztül, és január közepére már olyan állapotban volt, hogy elhagyhatta a klinikát. Két corvinista bajtársa segítségével nem haza ment, hanem egyenesen Jugoszláviának vették az útirányt, mert az osztrák határ akkor már nagyon veszélyes volt. Jugoszláviából rövidesen Németországba került, ahonnan a Szabadságharcos Világszövetségen keresztül, még 1957 nyarán felvette a kapcsolatot velem. 1960 őszén látogattam meg Németországban, amikor elmondta megrázó kálváriáját.⁹

Németországban is operációk során ment keresztül. Üvegszemet kapott, a csípőjéből pedig kivettek egy csontot, és azzal próbálták rendbe tenni a széttroncsolt állkapcsát. Az állandó fejfájásait csak fájdalomcsillapítóval tudta elviselni. Lelkiállapota azonban erős volt, akárcsak a Corvin közben. Kérdésemre azt válaszolta, hogy ebben a pillanatban kezdené előlről, még akkor is, ha tudná, min kell, hogy keresztülmenjen. Németországban leérettségizett, és a jogi egyetem hallgatója lett. Ösztöndíjat kapott és diákokthonban lakott. Egy német család örökbe fogadta.

Sanyi esetét is csak röviden írtam le, hiszen erről regényt lehetne írni. Hátborzongató és tanulságos regényt. Részemről azonban még egy hozzáfűzni valóm van az elmondottakhoz. Nagyon büszke vagyok arra, hogy Sanyit és a hozzá hasonló Pesti Srácokat bajtársaimnak, barátaimnak és testvéreimnek nevezhetem. Sanyi bebizonyította, hogy elpusztíthatatlan, hiszen nemcsak a forradalmat és a szabadságharcot élte túl, hanem a saját kivégzését is. Ameddig ez a forradalmi szellem él a fiatalokban, addig van remény egy szabad, független és valóban szocialista Magyarország megteremtésére.

⁹ Pongrátz Gergely nem volt ott, a történeteket Gazdag Sándor elmondása alapján írta meg. Pongrátz ismerte a bajtársát, még a születésnapját is említi. 1957-ben Gazdag felvette vele a kapcsolatot és bizonyára beszámolt csodás életben maradásáról. Gazdag megerősíthette a történetét, amikor Pongrácz 1960-ban Németországban meglátogatta őt. Hitelt adok Pongrátz Gergely közlésének. Csete Örs is Gazdag Sándorról ír 56-osok c. könyvében. B.L. – (KSM megjegyzése: Nemcsak a félig megvakult Gazdag Sándor, hanem a teljesen megvakult Lucza Béla is túlélte a kivégzését, és így írt Gazdag Sándorról: „Csak később tudtam meg, hogy november 11-én ruszki járőrök egy igazoltatás során megtalálták a zsebében a nemzetőr igazolványát, a pisztolyát és egy csomó töltényt: azon nyomban cselekedtek. A fogait kiverték, majd éppen hátrafordult – közben érte a lövés: a jobb füle alatt hatolt be, és a bal szeme alatt jött ki: meg is vakult arra a szemére! A 2. lövés már a földön fekvő 14 éves fiú alsó állkapcsát és az egyik hüvelykujját roncsolta szét. Csoda, hogy – ki tudja, mennyi idő múlva – feleszmélt, majd utolsó erejével elkúszott a közeli klinikáig, ahol megmentették...”)

A sumir–magyar rokonság kérdése

(Buenos Aires, 1982)

A magyar ősvallás istenasszonya

A múlt század második felében járta a Szeged-környéki tanyavilágot Kálmány Lajos katolikus plébános. Észrevette volt, hogy hívei a szentek tiszteletéhez nem-keresztény elemeket vegyítenek és feltette, hogy ezek a kereszténység előtti ősvallás maradványai. Kálmány adatgyűjtésének eredménye mitológiairodalmunk egyik legértékesebb tanulmánya: „Boldogasszony, ősvallásunk Istenasszonya”. Ebben elmondja Kálmány, hogy népünk kifejezetten „hét” Boldogasszonyt tisztel, akik között a legnagyobbnak tartja a Nagyboldogasszonyt. Ennek leányai a többi Boldogasszonyok (szülő, fájdalmas, gyertya-szentelő, sarlós, segítő, havi), akik közül a legfiatalabb a szűz Kisasszony. A néphit a Kisasszonyt azonosítja a kereszténység legnagyobb szentjével, Máriával, *míg a Nagy-boldogasszonynak Szent Annát tudják. Jóllehet a keresztény hittan erről nem szól, a nép keddet tartja Nagyboldogasszony napjának*. Meddő asszonyok kilenc keddet böjtölnek, hogy a Nagyasszony segítsen rajtuk.

Aki kedden mos, megbántja a Nagyboldogasszonyt, a Kedd Asszonyát. Kedden tilos minden erős munka, viszont elkezdésre, elindításra szerencsés a kedd, pl. tyúkültetésre.

Az adatok tömegéből kitűnik, hogy Nagyboldogasszony az élet adója és védője, bőség, termékenység, aratás, növény, állat és ember szaporodásának, egészségének gondviselője.

Kálmány rámutatott kódexirodalmunk adatára, amely szerint Szt. Gellért „tanácsának intéséből akkoron kele fel, hogy a szűz Máriát ez Magyarországbán Bódogasszonynak, avagy ez világnak nagy asszonyának hívnák.”¹⁰

¹⁰ „Az ő tanácsának intéséből a-koron kele fel, hogy az zyz Mária: az Magyarorszaagban bodog azzonnak, awagy ez wylagnak nagy azzonynak hyvnek, zent Istwan kiral es ez zegeen orzagit bodog azzon orzagaanak newezece.” (Erdely Codex 554b. Marg. L. 15). Szarvas-Simonyi Nyt. Sz. I. 130. I.

Az ősi magyar rovásírás az ókortól napjainkig¹¹

Bevezetés

„Mindig a jelen építi a múltra a jövőt.”

Egy indiai bölcs mondás szerint áldott legyen az, aki az írást feltalálta. Az emberiség számára az írás feltalálása valóban az egyik legnagyobb áldás. Nélküle a fejlődés minden téren annyira lelassult volna, hogy elmaradottságunkat a maihoz képest elképzelni is alig tudjuk. A múltba való visszatekintésnek is egyik eszköze az írás. Ránk maradt régi írásos emlékekből évezredekre visszamenően tájékozódni tudunk egyes népek kultúrájáról, műveltségi fokáról, hitvilágáról, érzelmeiről, szokásairól stb.

Az írás feltalálását a kb. 5500 évvel ezelőtt Dél-Mezopotámiában élt sumér népnek tulajdonítják. A városállamokban élő nép az írás feltalálásával rohamléptekkel fejlődött. Magas fokú kultúrájukat Gilgames c. eposzuk, verseik, vallási mítoszai tükrözik legjobban. A tudományok területén számos találmányukon kívül matematikai, geometriai és csillagászati eredményeik jelentősek. Így pl. zikkuratjaik (piramisszerű építmény) tetején működtek az első csillagvizsgálók. A kis Mezopotámia írástudománya segítségével hatalmas kultúrközponttá fejlődött. Írásuk hatására alakultak ki az egyiptomi, föníciai, pelazg, görög, etruszk, latin stb. írások, amelyek az egész emberiség fejlődését szolgálják. Az a jelen, amelyről az írások szólnak, a jövő generációja számára akarva-akaratlan a jövő építését is szolgálja. A jövő építésének ez a folyamata nemzedékről nemzedékre napjainkban is tart. Jelenünk alapépítménye tehát az az ősi múlt, amelyhez minden generáció hozzáadta a maga tapasztalatát és mindazt, amit közösségi munkájával létrehozott. A múltnak tehát nagyon sok összetevője van, ami lényeges és fontos egy nép vagy nemzet életében a jövője szempontjából. Ahhoz, hogy jövőjét, folyamatosságát biztosítani tudja, nem mindegy, hogy jövőjét milyen múlt-ra építi. A felvázolt séma alapján minden népközösség létrehozta a maga sajátos

¹¹ Forrai Sándor: *Az ősi magyar rovásírás az ókortól napjainkig*. Antológia kiadó. Lakitelek. 1994

kultúráját, szokását, életmódját, történelmét, mindazt, amelyben élni és boldogulni tudott. Minden nép arra törekszik, hogy múltjából minél többet ismerjen meg, rendelkezék minél több nemzeti önismerettel, nemzeti tudattal. Hatalmas kutatómunka folyik ezen a téren szerte a világon. De hogyan állunk mi, magyarok múltunk, nemzeti önismeretünk dolgában? Ezeknek ismeretében hogyan építjük múltunkra a jövőt? Mi mindennel járultunk hozzá az emberiség jövőjének fejlődéséhez? Volt-e valami közünk az írás feltalálásához és részesültünk-e áldásában? Rendelkezünk-e ősi írásbeliséggel, amely bizonyos rangot ad a népek nagy családjában? Igen, olyan nemzeti kultúrkincsünk van, amellyel kevés nép dicsekedhet. Ősi írásunkról műkedvelő és hivatásos kutatók kisebb-nagyobb tanulmányokban írtak ugyan, ennek ellenére alig volt tudomásunk róla. Pedig fokozottabb érdeklődésre tartana számot, mivel kimutatható, hogy szinte valamennyi rovásírással kapcsolata van. Fontos lenne továbbá ősi rovásírásunk lényegének, irodalmának, történelmi, nyelvi és gyorsírási kapcsolatának ismerete is. Nem tévedés! A gyorsírással is van kapcsolata.

1975 végén sikerült megrendeznem az első magyar rovásírás-kiállítást a budapesti XIII. ker., Frangepán utcai református egyházközség gyülekezeti termében. Ez újból felhívta a figyelmet ősi íráskultúránkra.

Ennek eredményeképpen 1985-ben megjelent a Múzsák Kiadó gondozásában *Küskarácsonról Sülvester estig* főcímmel és *Egy botra rótt középkori székely kalendárium és egyéb rovásírással emlékeink* alcímmel a kiállítás bővített anyaga. Ez Sebestyén Gyulának az Akadémia által 1915-ben kiadott, „A magyar rovásírás hiteles emlékei” c. könyve után hetven évvel(!) az első nagyobb összefoglaló munka a magyar rovásírásról. A rovásírásunk iránti érdeklődés újból megindult. Lelkes tanárok könyvem alapján tanítványaikat avatják be a „titok”-ba, hogy ne legyen többé az. A könyv fő témája az a csodálatos, Árpád-kori nyelvezetet őrző székely botnaptár, amelyet 1690-ben Marsigli Alajos Ferdinánd (Luigi Ferdinando Marsigli) olasz hadmérnök talált Erdélyben és bolognai otthonában gyűjteménye számára pontosan lemásolt, feltárva annak a magyar nyelv törvényeire épülő rövidítési rendszerét.

Az első fejezetben foglalkozom a magyar rovásírás eredetével, az írástörténetben elfoglalt helyével, valamennyi kapcsolatával, összefüggéseivel. Kimutatom az egyiptomi képirásból kifejlődött kb. 3500 éves föníciai írásokkal való szoros kapcsolatát. Ugyancsak 1985. augusztus 10-én a gödöllői Művelődési Központban

megnyitottuk a II. magyar rovásírás-kiállítást, ahol az előzőnél már lényegesen több anyagot mutattunk be. Egyebek között bemutatásra került több olyan emlék is, amely könyvem kéziratának lezárása óta vált ismertté, vagy abból valamilyen okból kimaradt. Az írás történetét a kb. 6500 éves erdélyi tatárlakai írásos korongcskákkal, majd a tordosi, ugyancsak erdélyi írásos leletekkel kezdem, kimutatva, hogy kapcsolatuk van a székely-magyar rovásírással is. Ezzel az írás egyik bölcsőjének a Kárpát-medencét tekintem, a másíknak a Közel-Keletet Mezopotámia központtal. Ennek megfelelően foglalkozom a sumér, az egyiptomi és a föníciai írásokkal, kimutatva kapcsolataikat a székely-magyar rovásírással. Az anyagot azóta vándorkiállításokként több budapesti és vidéki intézményben bemutatták nagy sikerrel. A sajtó, a Kossuth és Petőfi rádió, a pécsi körzeti rádió elismerően foglalkozott vele. A vendégkönyvekbe való beírások arról győzték meg, hogy a könyvből hiányzó anyagot folytatásként szintén meg kell jelentetni. Erre vállalkozott a gödöllői Művelődési Központ, annál is inkább, mivel a vándorkiállításnak ő a gazdája.

A könyv főcíme: *Az írás bölcsője és a magyar rovásírás*. Utalás arra, hogy rovásírásunk eredetének szoros kapcsolata van valamennyi ősi írással. A bemutatott hiteles bizonyítékok alapján erről az olvasó meggyőződhet. Alcíme: Újabb adatok ősi írásunk történetéhez. Előző könyvem kéziratának lezárása óta napvilágot látott eredményekre utal, így többek között a nemrégén előkerült szarvasi avar kori csont tűtartó rovásfeliratára és a pécsi, középkori eredetű címerpajzsos, rovásfelírtas köre. Befejezésül rövid összefoglalást adok századunk rovásírással tevékenységéről, ezzel kapcsolatban néhány emléket mutatok be. A rovásírás-kiállítások vendégkönyveibe való betekintés alkalmával meglepő a sok rovásírással bejegyzés is. Többek között rövidítéses bejegyzéseket is találunk, bizonyítékaul annak, hogy vannak, akik még ma sem felejtették el ősi írásunkat.

Ezen könyv a már említett két könyvem egybeszerkesztett és bővített kiadása. Új főcímet választottam: *Az ősi magyar rovásírás az ókortól napjainkig*, alcímnek az első könyvem alcímét hagytam meg: *Egy botra rótt középkori székely kalendárium és egyéb rovásírással emlékeink*. Véleményem szerint ez a cím szemléletesen fejezi ki azt a valóságot, hogy a nagy egészben, a bölcsőben benne van, szorosan hozzátartozik ősi írásunk, a magyar rovásírás is, valamennyi emlékével együtt. Az egybeszerkesztés alapjául az első, a másodiknál terjedelmesebb könyvem szolgált,

így annak öt fejezetébe szervesen építettem bele a második három fejezetét. Ezzel a magyar rovásírásunkról egy teljesebb, az elsónél is összefoglalóbb, a legújabb kutatási eredményeket is tartalmazó munkát igyekeztem az olvasó kezébe adni. Ezt a célt szolgálják azok a kiegészítések is, amelyek eddig egyik könyvemben sem szerepelnek. Különösen a két könyv első fejezetének összevonásával és kiegészítésével tisztább és érthetőbb képet kapunk ősi írásunk eredetéről, ősiségéről és írástörténeti összefüggéseiről. Érthetőbbé és valószínűbbé válnak az eddigi kutatási eredmények, közülük néhány fontosabbra utalok:

1. Az írástörténetben minden összefügg egymással, ennek történelmi háttere is van, ezért az őstörténeti kutatásoknál is az összefüggéseket figyelembe kell venni. Nem lehet az egyes történelmi eseményeket, folyamatokat egymástól elkülönítve tárgyalni, mert az előbb-utóbb zsákutcába vezet. Ez az egyik oka annak, hogy múltunk, történelmünk megítélésében zavar uralkodik.
2. Az őstörténeti kutatásokban nem csak egyedül a nyelv a mindenható, szinte valamennyi tudományágat be kell kapcsolni, így a földrajzi nevek eredetét és az írástörténetet is a néprajz, a régészet, az antropológia stb. mellett, hogy csak a fontosabbakat említsem. Csakis az összefüggéseken alapuló komplex kutatómunka segítségével lehet évezredek távlatából a valóságot megközelíteni.
3. A magyar rovásírás éppen olyan szerves része az írástörténetnek, mint bármely más írás, ezért nem lehet csupán az ótörk írásból származtatni, mint ahogyan némelyek még ma is próbálkoznak ezzel. Erről az olvasó a többféle összehasonlító kimutatás alapján meggyőződhet. Sajnos, a Bach-korszak előítéletei alapján az a hamis és hazug felfogás vált uralkodóvá, hogy a magyarság primitív, kulturálatlan ázsiai hordaként került a Kárpát-medencébe, így nem lehetett magas kultúrája, ami volt, azt is átvette más népektől. Megszületett az „átvétel” elmélete; nem lehetett ősi írásunk sem, azt is csak átvehettük másoktól, a török, a görög, a glagolita, sőt, újabban még a cirill írásokból is. A trianoni békeszerződés is ilyen és ezekhez hasonló hamis vádakra és hazugságokra épült, ahogyan a Habsburg-politika igyekezett a magyarságot a világ előtt lejáratni, ezzel igazolva évszázados elnyomó uralmát. A baj csak az, hogy gondolkodásunkban ez a szemlélet még ma is megtalálható és hiányos nemzeti önismeretünk, nemzeti tudatunk egyik okozója.

4. Kimutatom a székely-magyar rovásírás föníciai alapjelekből kifejlesztett egységes jelrendszerét, amelybe valóban nem illenek bele máshonnan átvettnek vélt idegen jelek.¹²
5. Ismertetem ősi írásunk egységes rövidítési rendszerét, amely a magyar nyelv törvényeire épül fel, mint mai gyorsírásunk, és ezzel a kor legfejlettebb rövidítési írása volt.
6. Külön szemléltető táblázatban mutatom be, hogy a székely-magyar rovásírás olyan több ezer éves ősi elemet tartalmaz, amely más rovásírásokra nem jellemző. Valóságos rejtély, hogyan tudtuk ezeket tudatunkban évezredek át megőrizni.
7. Külön táblázatban mutatom ki a magyar rovásírás összes jelének írástörténeti összefüggéseit valamennyi ókori írással, ami kétségtelenül bizonyítja, hogy az írástörténetnek valóban szerves része. Ezt eddig még kevés kutató ismerte el, részben az előítéletek hatása miatt.
8. Az írástörténetnek megfelelően elsőnek rendszerbe foglalva mutatom be a rovásírásos nyelvelméleinket.
9. Az őstörténeti háttér kimutatásánál elsősorban a szabir nép őstörténetével kapcsolatos legújabb kutatási eredmények állnak legközelebb a valósághoz, ezért hivatkozom több esetben rájuk.

A nagyjából felsorolt fontosabb kutatási eredmények – ezen összevont kötetben – összefüggőbben és világosabban mutatnak rá rovásírásunk ősiségére,

¹² Emery Olah (Oláh Imre): „Inkább úgy fejezném ki, hogy a Kárpát-medence jellegzetessége. Legrégibbi, eddig még elolvasatlan emléke 23 000 éves, 8000 évtől fölfelé már egy pár olvasható magyarul, és a hunoktól felfelé még gyakoribbak a magyar nyelvű szövegek. A már kikristályosodni kezdő székely rovás ÁBC Árpád bejövételétől felfelé kezd gyakorivá válni. A székelyeknél mint rovást alkalmazták leginkább, de magyar részekben rovás mellett a kurzív változatot is használták elég gyakran. A kurzív változat a rovás tintával papírra, bőrre, hársfalevélre írt változata. Jellegzetessége a jelek egyenesről görbített vonalakra változása és a néha zsinórírásra hajazó betűkapcsolásai, és még egyszerű ligatúrák is. Az itt említett szakaszok kezdeteit csak a leletek alapján említettem, mindegyik szakasz lehet jóval régebbi is. Sokkal több van még a föld alatt, mint amit eddig megtaláltunk, vagy elpusztítottak. A messzi őskorba visszanyúló íráskezdetől időben fölfelé kifejlett jelekből terjedt el az írás sokfelé, Nyugatra, Közép-Keletre, Ázsiába, stb. A velünk rokon népeknél megmaradt az ősi rovásjelleg, a velünk nem rokon népeknél meg néha a felismerhetetlenségig megváltozott, vagy átcicomálódott. A velünk nem rokon népek jelsorai mind az ősi K.-m-i ősjeleken élőködnek. Például a mai latin ÁBC. 3/4 része formailag azonosítható a teljes Kárpát-medencei jelkészlettel és vagy 10 jel a székely jelsorral. Viszont a székely jelsor időben visszafelé soha nem tűnik el, mindég jelen van 7-8 jele. A mai magyar nyelvben két élő ősbetű van: a Székely és a Latin. Használjuk mindkettőt örömmel, szeretettel, nyugodt lelkiismerettel. Mindkettő a miénk, pontosabban: a magyarság nélkül egyik sem létezne mai formájában.”

egyedülálló rövidítési rendszerére, egyik legértékesebb kultúrkincsünkre. Elérkezett annak az ideje, hogy nemzeti önismeretünk javítására végre közkinccsé váljék, elsősorban a tanulóifúság számára. Ugyanakkor régi mulasztásokat kell pótolni, hogy ősi írásbeliségünkről, műveltségünkről, kultúránk egyik bizonyítékáról a nyugati népek is tudomást szerezzenek.

Befejezésül, jövőnk építésével kapcsolatosan álljon itt egy elgondolkodtató példa. A húszas évek vége felé a diósgyőri vár tövében egy hatalmas, kb. hatszáz éves mogyorófa (nem tévedés, mogyorófa) állott, árasztotta évszázadok történelmi levegőjét. A legenda szerint még Nagy Lajos király felesége ültette, és állta évszázadok történelmi és természeti viharait, a nyári zivatarok villámcsapásait mindaddig, amíg az alatta lakó erdőmérnöknek eszébe nem jutott, hogy szellőztetni kell a gyökereit. Ezért jó mélyen felásatta a hatalmas fa környékét, közben a hajszálgyökök jó részét elvágta, aminek következtében a fa kipusztult, megszűnt élni. Az idők viharait hatszáz évig állta, de az emberi butaság egyhamar végzett vele. Így vagyunk valahogy ősi múltunkkal, nemzeti tudatunkkal. Ha elvágják az ősi gyökereket, mint nemzet előbb vagy utóbb elszorvad, megszűnik létezni. Nálunk sajnos ez a gyökérvágás már évtizedek óta tart. Ennek máris érezzük nemzetpusztító hatását, nemzeti tudatunk, nemzeti önismeretünk nagyarányú csökkenését. A határainkon túl élő és már-már elfelejtett testvéreink jajkiáltásaira kezdünk ébredezni bűnös közönyünkből. Csak még ne legyen késő! Hogyan is kezdi Arany János Buda halála c. eposzát:

*Hullatja levelét az idő vén fája,
Hatalmas rétegben terítve alája.
Én ez avart jártam, tűnődve magálltam,
S egy sárga levélen ezt írva találtam.*

Ez után következik a két testvérnek: Attilának és Budának testvérharca a hun birodalom hatalmának megszerzéséért, amely itt zajlott le a Kárpát-medencében, és amelyet mint a magyarság történelméhez tartozó drámai küzdelmet ír meg a nemzeti tudat emelése céljából. Egy másik sárguló levélen találhatta írva eredetmondánkat: *Rege a csodaszarvasról*. Nem véletlen, hogy a már említett rovás botnaptár rovója erre a mondára utalva rótt a botjára ezt a két utolsó szót: Perzsia, Pannónia. A legendás hírű mezopotámiai Nimród király két fiának, Hunornak

és Magyarnak küzdelmes útját írja le Perzsiától Pannóniáig, vagyis a Kárpát-medencébe, „ahol az ő nyelvüket beszélő népek éltek”. Buda halálával Arany tehát a monda folyamatosságára, azaz kontinuitására is utal. Az „idő vén fája” alatt Arany nemzeti múltunk, történelmünk hatalmas fáját érti, amely még az ő életében bőségesen ontotta ősi múltunkról mindazt, amit egy nemzet minden tagjának ismernie, tudnia kell ahhoz, hogy a legmostohább körülmények között is fenn tudjon maradni. Éppen ezért ápolni, gondozni kell ezt a fát, abbahagyva gyökereinek további vagdosását, nehogy a diósgyőri mogyorófa sorsára jusson.

E könyv megírásakor úgy éreztem, hogy ősi írástörténetünk valamennyi nyelvemléke is az „idő vén fája” levelein található, s azokat ide gyűjtöttem, hogy egy se vesszen el, hanem határainkon belül és azon túl a magyar nép ősi kultúráját hirdesse.

FRIEDRICH KLÁRA

Forrai Sándor emlékezete

(2007)

Forrai Sándor tanár, írástörténész, rovásírás kutató, református presbiter 2007. május 25-én távozott közülünk. Fájdalmas hiányát csak úgy enyhíthetjük, ha nem engedjük elfeledni tanításait és idézzük gondolatait. Van miből merítenünk...

A „rovásírás atyja” 1913-ban született Munkácson. Innen a trianoni békediktátum következtében menekülniük kellett, mert édesapja, aki az ottani városi rendőrségen dolgozott, és a Turán Szövetség tagja volt, egymaga negyvenezer aláírást gyűjtött a visszacsatolás érdekében, amelyet vasutasok vittek Párizsba. A kisfiú, akit szülei a zöldhatáron menekítettek át testvérével együtt, már a családi otthonban megismerkedett a hazaszeretettel, magyar őstörténettel, cserkészettel, rovásírással. Az elemi iskolát Diósgyőrben, a középiskolát a nyíregyházi Evangélikus Gimnáziumban és Újpesten végezte. Kiváló rajzkészsége volt, ezért diákkorában több kitüntetést kapott. A katonaság után, 1935-ben a rendőrségen irodai alkalmazott lett, ahol megtanulta a gyors- és gépírást. Ekkor vette észre a hasonlóságokat a Marsigli olasz hadmérnök által lemásolt botnaptár rövidítései és a gyorsírás között. 1939-ben feleségével gyors- és gépíró iskolát alapított, amelyet 1952-ben államosítottak. Felesége, Marika több gyors- és gépírási tankönyvet írt, és a kettejük által kidolgozott feltételes reflexológia segítségével kitűnő eredményeket értek el. Sajnálatos módon a Tanár úr látása gyengült, így rokkant nyugdíjba került.

Ősi írásunkkal kapcsolatos cikkei 1974-től jelennek meg, többek között a Gyorsírók és Gépírók Lapjában, a Magyar Nemzetben, az Élet és Tudományban, a Reformátusok Lapjában és a Turánban, amelynek szerkesztőségi tagja is. Mivel a finnugor származás és nyelvrokonság elméletet nem fogadta el, hiszen éppen a rovásírás indokolja legjobban ezen elmélet tarthatatlanságát, nem közölték írásait a Magyar Nemzetben, s ez igen bántotta. Végül a Reformáció 1998. 1-2. számában jelent meg a „Meddig sújtja még nemzetünket a Hunfalvy átok” c. korszaknyitó írása. Ez után a kutatók és történészek közül többen kaptak bátorságot a finnugor elmélet bírálatára.

Első volt abban is, hogy őseink írását az elméletek rabságából kiszabadítva, széles körben igyekezett közkinccsá tenni. Ehhez hatalmas gyűjtőmunkával létrehozott egy 125 képből és magyarázó táblából álló rovásírás vándorkiállítást, ahol az érdeklődők a szakmai vitacikkek helyett a rovásírás emlékeit időrendben és az írástörténeti kapcsolatrendszerben elhelyezve ismerhették meg. Ebben a kiállítási anyagban mutatta be a Fischer Károly Antal és Sebestyén Gyula közlései óta előkerült újabb emlékeket is. A kiállítás 1975-ben a református egyház XIII. kerületi, Frangepán utcai gyülekezeti terméből indult ismeretterjesztő útjára.

1985-ben jelent meg a „Küskarácsonytól Sülvester estig” című és „egy botra rótt középkori székely kalendárium és egyéb rovásírási emlékeink” alcímet viselő könyve. Ebben írástörténeti áttekintést és ismereteket találunk a magyar rovásírás eredetéről, kialakulásáról, kapcsolatairól, rövidítési rendszeréről és természetesen, a rovásnaptárról. Itt már kifejti azt a szintén úttörő gondolatot, hogy nem mi vettük át a türköktől az írást, hanem az átdók voltunk. Rámutat arra is, hogy a kutatók eddig nem vették figyelembe azt a tényt, hogy magyar anyanyelvünk lejegyzésére csak a rovásírás alkalmas, hiszen a latin betűírás átvételétől számítva csaknem ezer évre volt szükség, hogy az ebből hiányzó és hangjaink lejegyzéséhez szükséges 13 jelet pótolni tudjuk... „A magyar nyelvet latin betűs írással jegyezni csak nagy torzítás árán, vagy egyáltalán nem volt lehetséges. Az olvasó minduntalan tanúja lesz annak a harcnak, ahogy nyelvünk küzdött a betolakodó, idegen betűkkel szemben...” – írja e művében. Hasonlóan bátorságra volt szükség a sumer kapcsolat felvetéséhez, hiszen számolnia kellett azzal, hogy Torma Zsófiához hasonlóan emiatt kizárja magát a „tudományos” életből.

1988-ban a gödöllői Petőfi Sándor Művelődési Otthon adja ki „Az írás bölcsője és a magyar rovásírás” című könyvét. Ebben már határozottan leszögezi, hogy ősi írásunk is része annak az írásrendszernek, amely a mezopotámiai sumer és az egyiptomi képirásból fejlődött. Az utóbbival való rokonságra az úgynevezett bogárjeleket hozza fel bizonyítékként. Az ókrétai, mίνoszi szótag-írással és a négyezer évvel ezelőtti kínai írással is talál kapcsolatot.

Fejezetet szentel a magyar rovásírás rövidítési rendszere és a gyorsírás hasonlóságainak, megismertetve bennünket egyúttal a gyorsírás történetével és jeles személyiségeivel.

Hat évvel később, 1994-ben, egy 420 oldalas műben összegzi eddig közreadott tudásanyagát, kiegészítve újabb kutatási eredményeivel és Dr. Esze Tamás

református presbiter képgyűjteményével. E mű, „Az ősi magyar rovásírás az ókortól napjainkig” minden kutató és érdeklődő bőséges, pontos forrásanyaga lehetne, ha lenne újabb kiadása. Sajnos csak az antikváriumok ajánlatainak folyamatos figyelésével lehet néha hozzájutni. Megéri a fáradságot, ha a Széchenyi Könyvtárban tanulmányozzák azok, akiknek fontosak a megbízható adatok.

„A hon visszafoglalásának 1100. évfordulója alkalmából” jelentette meg magánkiadásban „A magyar rovásírás elsajátítása” című tankönyvét. „A hon visszafoglalása” kifejezés és sok magánbeszélgetés bizonyítja azt, hogy nem fogadta el a „besenyő beüldözés”, 896-os honfoglalás elméletét. Torma Zsófia erdélyi leletei és a rovásírás emlékei számára is meggyőzőek voltak korai Kárpát-medencei jelenlétünkéről. Gyenge látása miatt nem ő, hanem felesége, Marika rótt a tankönyv szép rovásjegyeit. Bőségesen találunk benne átírási feladatokat, szabályokat. A két K betű használatával kapcsolatban a hangrendhez való illeszkedést tartotta helyesnek, azonban nyitottságára jellemző, hogy elfogadta és támogatta azt a felvetésemet, hogy a kezdő rovásírók csupán négyszög alakú K rovásjelet használják. Ebben a műben elsőként foglalja össze tömören, közérthetően a rovásírás rövidítési szabályait. Sajnos, e munkája is hiányzik a könyvesboltok polcairól.

Nem törekedett mindenáron arra, hogy a még megfjetlen emlékeknek olvasatot adjon. Bölcs véleménye az volt, hogy inkább várjuk meg az időt, amíg megtaláljuk az értelmezést segítő párhuzamokat, mert az elszármított, rossz olvasat hosszú időre félre vezetheti a kutatókat.

A tanítást diavetítő és felolvasó segítségével akkor is folytatta, amikor már elvesztette látását. Figyelemmel kísérte a rovásírás jelentős eseményeit, Szakács Gáborral együtt ennek köszönhetjük személyes ismeretségünket, atyai barátságát. Amikor 1985-ben a Tudományos Akadémián Róna Tas András előadást és diavetítést tartott a szarvasi csont tűtartóról, még csak távolról tiszteltük Forrai tanár urat. 1998-ban rendezett rovásírás-versenyünk után azonban az a megtiszteltetés ért, hogy Sanyi bácsi levélben keresett meg minket, és segítségünket kérte elképzeléseinek megvalósításához, többek között egy rovásíró egyesület létrehozásához. Ez kezdetben Magyar Rovók és Rovásírók Országos Szövetsége néven, jelenleg Forrai Sándor Rovásíró Körként működik. 2000-ben és 2001-ben Kárpát-medencei versenyein fővédnökként vett részt. A sajtóban megjelent, őstörténünkkel kapcsolatos írásokról felesége és felolvasó segítségével tájékozódott. 2003 tavaszán a Magyarok Házában ünnepeltük 90. születésnapját, amelyen a Turán

szerkesztőségének több tagja is részt vett. Ekkor kiállításának még ép darabjai is bemutatásra kerültek.

A mindenkori kormányzatok figyelmét igyekezett felhívni ősi írásunkra. Antall József és Orbán Viktor legalább megköszönték könyvét, levelét. Sólyom László köztársasági elnöknek 2005-ben Berg Károly volt tiszteletbeli csecsen nagykövet és Illés Zoltán környezetvédő politikus közvetítésével juttatta el főműve utolsó példányainak egyikét és levelét. Válasz még egy köszönőlevél formájában sem érkezett.

Barátságot ápolt Imaoka Juichiro japán tudóssal, akinek átadta *Himnuszunkat* rovásírással, amely így bekerült az Imaoka által szerkesztett magyar-japán szótár 15. oldalára. (Tokyo, 1973.)

Részletes javaslatot dolgozott ki egy Ópusztaszeren felállítandó, a vérszerződést megörökítő emlékmű létrehozására.

Magánéletével is példát mutatott. A *Hunnia* folyóirat 1998. évi negyedik számában, a Magyar Nemzettudat Tízparancsolatában foglalja össze hazafiaknak ajánlott és önmaga által is betartott életelveit. Forrásait mindig pontosan megnevezte és jó tanárként a jót kereste tanítványaiban, kutatótársaiban, embertársaiban. Amikor utolsó napjaiban meglátogattuk a kórházban, terjesztő munkája továbbvitelére bízott.

Egy életen át tartó, műveltségünket mentő munkájáért hivatalos, állami kitüntetést soha nem kapott. Ezért 2005 februárjában az érdi, szegedi és móri rovásírók támogatásával javasoltuk személyét a Magyar Örökség Díjra. Az akkor 92 éves Tanár úrral együtt reménykedtünk, de a Magyar Örökség és Európa Egyesület nem tartotta életművét és legnagyobb műveltségi kincsünket, a rovásírást méltónak a díjra.¹³ Ezért a Forrai Sándor Rovásíró Kör megalapította a Székita–Hun–Pártus–Avar–Magyar Nemzeti Örökség Díjat, amelyet elsőként posztumusz Forrai Sándor kapott meg, és Forrai Zsolt, a tanár úr fia vette át a 2007-es Kárpát-medencei Rovásírás Versenyen.

Forrai Sándor érdemeit a következőkben foglalhatjuk össze:

- Alapos előtanulmányok után rendszerezte a rovásírásról való eddigi ismereteket.
- Cáfolta a helytelen, hamis elméleteket ősműveltségünket illetően.
- Az új szempontok szerint elhelyezte a rovásírást az egyetemes írástörténet rendszerében.

¹³ 2013. március 23. Forrai Sándor Magyar Örökség Díjat kapott.

- Vállalta az ismeretterjesztés, oktatás szervezésének, gyakorlatának nehézségeit. Tankönyvet írt ősi írásunk terjedése és fennmaradása érdekében.
 - Összegyűjtötte és közreadta a rovásírás újabban felfedezett emlékeit.
 - Tántoríthatatlanul próbálkozott az egymást váltó kormányok figyelmét felhívni ősi műveltségünk íráskincsére.
 - Folyamatosan figyelte a rovásírás eseményeit és támogatta az előrevivő kezdeményezéseket.
- Elmondhatjuk, hogy megmutatta az irányt, kitaposta az ösvényt, járjunk hát rajta, mert ezen az úton egyetlen lépésünk sem vész kárba...

SZAKÁCS GÁBOR

Tatárlaka titka

*„Rovott írásunkat fönntartjuk immár
mindörökre a magunkénak, magyarnak...”*

Miközben a világ nagy kultúrái hatalmas építményeikkel hívják fel magukra a figyelmet, a magyarság elődeinek számító rokon népek reánk hagyományozott legősibb tudását három, mindössze néhány centiméter nagyságú agyagtáblácska hirdeti. A tatárlakai leletek kultúrtörténeti jelentősége mégis túlszárnyalja valamennyi vetélytársát.

A három tárgyacska legnagyobbika, a korong ugyanis sumér képirást és mai szóhasználatlaltal rovásjeleket visel, ráadásul – egyes szakvélemények szerint – évezredekkel előzi meg a mezopotámiai íráskultúrát. A rovásírás elnevezés, ami egyaránt jelent felületbe karcolást és felületre írást, kiváló szobrászunktól, Fadrusz Jánostól származik, előtte középkori krónikásaink hun és szkíta írásként jellemezték, míg a XIX. századtól a hun-székely alak terjedt el. A leletek korának meghatározása és a rajtuk lévő jelek értelmezése kutatónként eltérő, ám feltárásuk körülményei tisztázottak.

Alig néhány hete múlt száz éve, hogy 1906. július 15-én Orosz Endre a tartariai (Tatárlaka) vasúti őrház és a Maros között húzódó szántóföldön az akkor már hírneves tordosi leletekhez hasonló kerámiákat, obszidián köveket és egyéb ősrégi tárgyakat talált. Az ásatást csak 1942-ben folytatta a Kolozsvári Egyetem Ókori Intézete, majd a háborút követően másfél évtizedre ez is leállt. A táblácskákra végül 1961-ben Nicolae Vlassa román régész bukkant, ám a feltárás nem megfelelő dokumentálása bizonyos kérdéseket mindmáig nyitva hagyott. Mivel röviddel az 1985-ben tervezett további kutatását megelőzően elhunyt, a terület azóta is háborítatlanul őrzi a múlt emlékeit.

A Vlassa-féle ásatásról a legátfogóbb tanulmányt a román régésszel személyes kapcsolatban állott Makkay János őstörténész professzor írta A tartariai leletek címmel. Tőle tudjuk, hogy a ma már jól ismert agyagtáblácskák mellett számos csonttöredék, agyag- és alabástromszobrocska is előkerült a feltárási gödörből.

Eredetükről azt tartja, hogy valahol az Égei-tengeri központokban sumér személy adta át tudását egy feltehetően erdélyi kereskedőnek, aki aztán hazájában is elterjesztette a jeleket a Krisztus előtti 3. évezredben.

A Knight-Lomas kutatópáros ezzel szemben azt írja *Múlt üzenete* címmel megjelent kötetében, hogy „...a leleteket körülvevő közetrétegeken elvégzett, megbízható radiókarbonos kormeghatározás elvégzése után kiderült, hogy a tatári táblák sokkal régebbiek, mint a legkorábbi sumér szimbólumok. (...) Nem lehet megkerülni a tényt, hogy ha létezett kapcsolat a két írásrendszer között, akkor csak a sumérek lehettek azok, akik az erdélyiektől tanultak.”

Azóta számos megfejtési kísérlet látott napvilágot. Forrai Sándor a rovásírás Z, NY, GY, B és P betűit ismerte fel a jelekben, könyvében mezopotámiai, föníciai, egyiptomi, krétai párhuzamokról tesz említést. Badiny Jós Ferenc az Igaz történelmünk vezérfonala Árpádig című kötetében protosumir képirású fogalomjegyeknek tartja a korongon lévő ábrákat és betűket, amelyekben nem kereshetünk csupán hangértékű rovásjeleket. Az ő olvasata ennek tükrében így hangzik: „Oltalmazónk! Minden titok dicső Nagyasszonya! Vigyázó két szemed óvjon Nap atyánk fényében!” Tőle tudjuk, hogy a C14-es méréseket Dr. Hans E. Suess, a San Diegoi Egyetem professzora végezte, amelynek eredményeként a leletek korát Kr. e. 5500-5000-re tette, ezek tehát napjainktól számítva 7000-7500 évesek.

Kabay Lizett, kolozsvári néprajzkutató és művészettörténész Kulcsképekhez kulcsszavak című művének jelkép-értelmezésében a Nap ékjelét, a Nap és a Hold együttes ábrázolását, és a sumér tízes számnevet találjuk. A megfejtés bonyolultságát annak tulajdonítja, hogy nincs elég jel- és ábraisméltés a táblátskákon.

Friedrich Klára rovásíráskutató/oktató, aki Kőbe vésték, fába rótták című könyvében mintegy negyven megfejtést gyűjtött össze, maga pedig a gödörben talált valamennyi tárgyat egységes egészként értelmezve arra a véleményre jut, hogy egy temetkezés emlékeivel van dolgunk. Erre utalnak a csőtalpas vázában elhelyezett bálvány szobrocskák, míg a korong és téglalap alakú agyagtáblátskák jelei az elhunyt személy életútját mesélik el. Igen lényegesnek tartja a korong bal felső sarkában található V alakú jelet, mivel ezzel indul az értelmezés.

A legmegdöbbentőbb az egész történetben, hogy miközben számos nemzet tudósai keresik a megfejtést, éppen a Magyar Tudományos Akadémia nem tett és nem tesz semmit a leletek üzenetének értelmezésére, tagjai nem terveznek további ásatást az egykori feltárási területen. Román történészek ezzel szemben a

három táblátska felnagyított mását is magába foglaló emlékművet avattak 2003-ban a Szászsebest Szászvárossal összekötő E68-as főútról Tatárlakára vezető mellékút leágazásánál. Az eseményt megörökítő táblán kizárólag román nevek szerepelnek, ami azt jelzi, hogy egyetlen mérvadó magyar szervezet nem kívánt azon részt venni és nem is képviseltette magát az ünnepélyen. A magyar intézmények ekkora érdektelensége láttán nem csoda, hogy a „tartaria” nevű honlapokon megkezdődtek a kísérletek a táblátskákon szereplő jelek román népművészet díszítő elemeivel történő azonosítására.

A tatárlakai lelet önmagában akár kevés is lehetne a rovásírás Kárpát-medencei ősiségének bizonyításához, ha Vén András tordosi református tanító 1875-ben fel nem hívja a világ legelső régészője, az erdélyi származású Torma Zsófia figyelmét a Maros helybéli partfalából kihullott számtalan cserépedény- és csontváz-töredékre. Az életét a kutatómunkának szentelő hölgy mintegy tízezer rovásjeles cseréptöredéket és korongot gyűjtött, ezeket az akkori nevén kolozsvári Nemzeti Múzeum vásárolta meg. Kutatómunkáját Makkay János, Forrai Sándor, Badiny Jós Ferenc, Friedrich Klára fent említett kiadványaikban méltatják, nem úgy, mint a hivatalos kortárs történész elit, amely a tudós asszonyt nézetei miatt kiközösítette, kigúnyolta. Számukra megbocsáthatatlan bűne az volt, hogy Zsófia a rovásjelek és a sumér képirás rokonságát hangoztatta, ami Trefort Ágoston vallási és oktatási miniszternek 1877-ben tett, csupán a finnugor elméletet valló tudósok támogatásáról szóló kijelentése idején megpecsételte sorsát.

Pedig Zsófia asszony jó helyütt kutakodott. Belgrád Vinca nevű külvárosáról, valamint a Maros parti Tordosról elnevezett Kr.e. 6.000-3.000-ig tartó műveltség úgy jelentőségében, mint időtartamában és korában össze nem hasonlítható a finnugornak nevezett, ám ebben a formában soha nem is létezett népcsoport múltjával. Különösen elgondolkodtató, hogy a jelenlegi nevén kolozsvári Erdélyi Nemzeti Történeti Múzeumban látható, ám a feltáró Torma Zsófia nevét nem említő kiállítás cseréptöredékeinek egyikén ugyanaz a fésűfog alakú, fordított rovás P betű látható, mint a boszniai Viszokóban jelenleg is folyó ásatások helyszínén, továbbá Trójában, Egyiptomban és az iráni Tepe Yahyában. Ugyancsak több ásatáson találtak a korongon látható B, GY, F, Z rovásbetűket.

A tatárlakai táblátskákat egyelőre nem állították ki, mivel a kolozsvári múzeum védett tárggyakká történő nyilvánításukat kérte a minisztériumtól. Amint az erre

vonatkozó, azt helybenhagyó döntés Bukarestben megszületik, kiállításuk után filmezésükhöz, fényképezésükhöz különleges engedélyre lesz szükség.

A három, szinte aprócska méretű lelet meghatározó fontosságú a Kárpát-medence története szempontjából. Mert meglehet, hogy a magyarság jelenleg is élő legközelebbi rokonai a Távol-Keleten találhatók, az ott eddig feltárt rovásemlékek évezredekkel későbbiek a Kárpát-medenceinél. A terület jelentőségét az sem csorbitja, hogy Európa bizonyos vidékein (pl. Glozel, Mas-d'Azil) és egyes barlangrajzokon ennél idősebb, a mi rovásunkhoz hasonló jeleket találtak, mert azokon a tájakon viszont nem élnek olyan népek, akik azokat a jeleket napjainkban is képesek lennének használni.

Bár a rovásírást a latin írásbeliség átvétele óta az elmúlt évezredben megkísérelték betiltani, a rovásemlékeket megsemmisíteni – és ebben különösen élen járt Hunfalvi Pál, a Magyarok nevezett Tudományos Akadémia magyargyűlő könyvtárosa –, teljes mértékű visszaszorítása nem sikerült. A nép megtartotta emlékezetében, feltűntette mindennapi használati tárgyain, erdélyi fatemplomain, mert valahol lelke mélyén érezte, hogy ez az ő őseinek a hagyatéka, amelyet ápolnia, s őriznie kell.

Az olyan, szinte elfeledett személyeknek, mint Vén András, Orosz Endre, valamint az elhivatott kutatóknak köszönhetően, mint Torma Zsófia és Forrai Sándor, főleg a gyermekek körében ma már ismét megállíthatatlanul terjed a rovásírás elsajátítása a muravidéki Lendvától a kárpátaljai Beregszászig, a felvidéki Nyitrától a délvidéki Zentáig.

És ez nem véletlen, mert a magyar az egyetlen nemzet, amely rokonnépei utódként több ezer év után is ugyanott él, ahol elődei már rovásírással üzentek, ahogyan Fadrusz János is fennen hangoztatta:

„Látom, jönnek az idők, amikor iskoláinkban tanítani fogják gyermekeinket őseink betűrendszerére... Az idegen látja őseink legsajátosabb kezeírását. És minden magyar büszkén, fönndobogó szívvel fogja az idegennek mutatni a rovott felírást és magyarázni, hogy őseink évezredek át ezekkel a betűkkel írtak! És ez a miénk volt, mi fönntartottuk és fönntartjuk immár mindörökre a magunkénak, magyarnak...”

(2007)

ONODY GYULA

Koppány vezér, Somogyország hercege

A magyar nép Óshazája a Kárpát-medence. Innen áramlottak ki évezredek során néprészeink, s ide tértek vissza ezek leszármazottai. Több ilyen hazatérésről beszélnek krónikáink – ezek egyike volt Árpád népének jól szervezett hazatérte 895-ben.

Árpád vezér leszármazottai híres történelmi személyiségek, ezek egyike Koppány, nem más, mint Tar Szöréndnek (Szerind/Szerénd/Zerind) a fia, tehát Taksony fejedelem unokája, Árpád ükunokája volt.

Géza fejedelem fia, Vajk a nyugati kereszténység szerint az István nevet, míg Koppány a keleti kereszténységben a Szár László nevet kapta a keresztség felvételekor.

Koppány a magyar nemzeti szabadságvágy jelképe, hősi alakja helyi legendákban él a mai napig.

Somogyország gyönyörű tájain, a szelíd hajlású dombok közötti kicsiny falvakban, községekben, nemzeti emlékhelyünkön, Somogyvároton, de Veszprémben, valamint Sóly környékén is a mai napig őrzik Koppány emlékét.

Törökkoppányban szobrot, a somogyvári Kupa-hegy lábánál levő Szentesica forrásnál emlékművet állított számára hűséges somogyi népe.

„István legyőzi Koppányt, a lázadó somogyi vezért” – ez a címe az egyik freskónak, amely a somogyvári templom mennyezetét ékesíti. A kép, amelyen a fényes sisakú király kivont szablyával diadalmasan lovagol csapata élén a lankás somogyi dombok között és a legyőzött még csak nem is szerepel rajta.

Ki volt az a Koppány? Miért is lázadt? Hogyan élhetett és miért, hogyan győzték le? Somogyváron az egykori bencés apátság romjainak két évtizedig tartó feltárása során nemcsak Szent László király első temetkezési helyéről tűnt el a törmelék, hanem a méltatlanul elfeledett, mellőzött, hamis köntösbe öltöztetett Koppány emlékééről is lassan – ha csak részben is – lehullt a lepel.

Ennek köszönhetően született meg az az emlékmű is, amely az egykori kupavári földvár alatt, a csodatévő Szentesica forrás mellett idézi meg a somogyi herceg emlékét. Azét az emberét, akinek kemény, következetes magyarsága nélkül nem

lehetnénk ma azok, akik vagyunk. Aki nem vad pogány, „csak” keleti keresztény volt, és aki a senioratus (a legidősebb, uralkodásra képes férfi veszi át a hatalmat) jogszokása alapján a család legidősebb férfitagjaként törvényesen követelte magának a fejedelemséget az elsőszülött Istvánnal szemben – aki pedig egy másik európai jog, a primogenitura (elsőszülotti jog) passzusára alapozva kívánt uralkodó lenni – Géza halála után. Somogyvárt, a megye névadóját és egykori központját ma már sokan nemcsak a Lovagkirály temetkezési helye, hanem Koppány vezér emléke miatt is egyre többen keresik fel.

Kutatásaim alapján, feltételezésem szerint Koppány herceg 959. év Kikelet havában (márciusban) született.

Koppány gyermekkora

Az Úr 975. évében, Földanya havában kis lovas csapat vágatott a Kupa-hegyen álló Somogy vára felé. A vár lakótornyának magasából gyönyörű, aggódó női szemek kémlelték az egyetlen, dél-nyugati irányból bevezető utat.

A hegy körül a Balaton vize fodrozódott, csak hajóval lehetett másfelől a hegy lábához jutni. Gyenge szellő fodrozta a mélykék vizet. A túlsó parton húzódó Tihany, Badacsony, Csopak ősréngetegeknek fái már az őszi harsogó színeibe öltöztek, a téli álom előtt még egyszer felidézve a tavasz és a nyár örömeit. Az erdőkben ágas-bogas agancsú szarvasok, vaddisznócsordák csörtettek, túrták az avart.

Az édesanyja, Neste úrasszony várta haza a fiát, Koppányt, akinek nevét a Kupa-hegyről választotta. Anyai szíve hevesen dobogott, hogyan is mondja meg hónapok óta nem látott gyermekének, hogy apja, Szörénd nagyúr halálos beteg, napjai meg vannak számlálva.

A fiú katonai neveltetése, felkészítése az uralkodásra lassan befejeződik. Neste jól emlékezett arra a napra, amikor Koppány megszületett és először felsírt. Hej, azóta 16 nyár telt el! Milyen büszkén emelte magasba Szörénd nagyúr csecsemőfiát, s mutatta meg a felkelő Napnak, amit Krisztus jelképének tartott.

A fiú harmadik születésnapjára alacsony növésű lovackát kapott anyjától, apja pedig egy kicsiny magyar szablyával ajándékozta meg. Hat éves koráig anyja gondozta, a katonásdi csak játék volt a vele azonos korú legénykék társaságában. Közöttük már ekkor életre szóló barátságok születtek. Koppány, Karaul, Torda,

Kerecse, Jutos, Mike, Bodrog igen egymásra találtak, egy tekintetből, egy szóból azonnal tudták, mire gondol a másik.

A csapat továbbra is együtt maradt, amikor hatodik évüket betöltve a katonai kiképzőkre bízta nevelésüket. Azontúl az elkülönített táborban töltötték napjaikat, kora reggeltől különböző foglalkozásokon kellett tanulniuk.

Szüleiket hetenként egyszer látogathatták meg. Nem volt ám ez leányálom a boldog és gondtalan gyermekévek után!

Hajnali kelés, felkészülés, odafigyelni az oktatók szavára, megjegyezni az ismereteket és erővel bírni a futást, birkózást, szablya forгатását, az íj feszítését! Kürt- és zászlójelekre vágásban azonnal irányt váltani, hátrafelé pontosan nyilazni! Voltak ott tanítók, akik mindent megmutattak az íjhúr sodrásától a ló hátán való megfordulásig. De különösen a kürtjeleket kellett jól ismerni. Minden mozdulatra, minden harci cselekedetre volt kürtjel. A lovaktól is kellett tanulniuk. Hogyan tudja azt valamennyi: Melyik kürtszó a rohanj?! Melyik a kanyarodj?! Melyik a megállj?! – s más efféle. Legjobban persze a zabrahívót értik. A rohamra mindig sűrű csapatban indultak, majd kiszélesedett a raj, mint a legyező. Az ellenség többnyire egy nyírfaliget volt, amelyet arra a célra ültettek oda.

A ligetnél ki kellett lőni a nyilakat, s a kürtszóra hirtelen megfordulni és visszavágtatni.

Csataviselt tanítók magyarázták, hogy az igazi harcban a lóval való parancsolni tudás a fő tudomány. Az ellenség megszakadozik, mikor a futó magyarok után merészkedik. Akkor hirtelen megfordulni, új nyilat ellőni, azután szemberugaszkodni a nyilaktól megzavart ellenségnek, és mikor már elérték őket, lándzsát dobni rájuk, ez a harcosnak a fő tudománya. A többi aztán: kard, csákány, fokos, buzogány, virtus dolga.

De tanulták a gyógynövények hatását, mit mire lehet alkalmazni, ficamra, vágott, szúrt sebre mit tegyünk. Hogyan készítsen a katona a maga számára táplálékot a magával vitt szárított húsból, s hogyan kell bánni húséges lovával?

A katonai nevelés, felkészítés után a vezetésre alkalmas ifjaknak a Pilis erdeiben kellett fél évet tölteni, az ott élő táltosok felügyelete és irányítása alatt. A felkészítés végén a jelölteknek olyan vizsgát kellett tenni, mellyel bizonyították fizikai és szellemi alkalmasságukat jövőbeli feladataikra.

Végül egy hónapot egyedül, magányosan, a Pilis rengetegében töltöttek. Lakott helyre ez alatt nem léphettek, segítséget senkitől el nem fogadhattak. A

felszerelés, amit magukkal vihetek: a rajtuk levő nyári ruházat, egy vékony takaró és fokos. Nagy szégyennek minősült volna, ha a próbát bárki nem teljesíti.

A lovascsapat tagjainak, Koppálynak és társainak a Pilisből kellett hazatérnie. Neste küldött hírvivőt, aki elmondta, Szörénd nagyúr milyen állapotban van. Koppány azonnal engedélyt kért, hogy meglátogathassa szüleit. Rianás, a főtáltos engedélyezte az eltávozást azzal a feltétellel, hogy két héten belül visszatérnek a végső próba megtételére.

Kisebb pihenőket tartva, három nap múlva már Somogy várának közelében lovagoltak.

Az aggódo anyai szem először egy kis porfelhőt vett észre a messzi távolban – szíve megdobbant – tudta, a fia lovának patkója veri azt a port. Kis idő múlva már az alakokat is megkülönböztette, délceg fia vezette társait, hűséges Szellő lován vágatva.

– Készüljetek Koppányék fogadására! – kiáltott le az udvarra.

A konyhában fokozódott a sürgés-forgás. A kapuőrök leengedték a hidat, felhúzták az erős rácszatot, kinyitották a kaput. Felsorakoztak kétoldalt, várták kedves gazdájukat.

A porlepte fiatal csapat belovagolt az udvarra, mosolyogva intettek a katonáknak, majd lovaikat a lovásziúkra bízta.

Addigra Neste is leért a lépcsőkön, s szemében könnyekkel ölelte magához Koppányt. Az ifjú felsóhajtott:

– Megjöttem, Édesanyám! Édesapám...?

– Nem jól van, gyermekem, de ha bemégy hozzá, ne mutasd a sajnálatot egy percig sem!

Koppány kibontakozott az ölelésből, s nagy léptekkel megindult a lakótorony felé mielőbb látni apját. A pihenőszobába érve Szörénd nagyúr, akit nemrég egészségben hagyott ott, most beesett szemmel, halovány arccal emelkedett meg fekhelyén, megpróbált szeretett fiára mosolyogni. Koppány kitárt karral szaladt hozzá, megölelve édesapját.

– Hát ideértél időben, fiam! – sóhajtotta a nagybeteg.

Koppány alig tudta visszatartani könnyeit, mert az ő Apja, akit a világ legerősebb emberének tartott, alig volt árnyéka egykori önmagának.

– Hallgass meg, Koppány! Én rövidesen megtérek őseimhez, Csaba királyfi már vár rám. Elmegyek, többé nem tudok rólatok gondoskodni. Vissza kell

térned a Pilisbe, köteles vagy példát mutatni! Te nemsokára egy nagy ország és népe gyámolítója, uralkodója leszel, erre időben fel kell készülnöd!

– Egy jó uralkodónak népe boldogulásán kell munkálkodnia. Vigyázz Édesanyádra, hűséges társaidra, házunk népére! Ha egyedül leszel, s tanács kell, mit tegyél, menj csak a rováskamrába, ahol őseink tettei rovásbotokra írva olvashatóak. Gondoskodj róla, hogy a rovótáltosok ezután is mindig lejegyezzék a történeteket, okulásul a jövő nemzedékeknek.

– Ha meghalok, ősi szokásainknak megfelelően táltos temessen el! A kezembe keresztet tégy, legyen velem a nagy úton!

Koppány szemébe könnyek gyűltek:

– Kívánságod szerint lesz, Szörénd nagyúr, Édesapám! De most bocsáss meg, ellenőrzöm társaim ellátását, s aztán hamar visszatérek.

Sietve kifordult az ajtón, nem akarta, hogy apja lássa kiomló könnyeit, fájdalmát. Tudta, hogy gyermekora véget ért.

Géza fejedelem halála után Koppány vélhetően azért kereste fel különösebb katonai haderő nélkül Veszprémben Géza özvegyét, hogy megtárgyalja vele a teendőket, és nem István ellen indított hadat, aki ezidőtájt a Garam vidékén tartózkodott. Onnan küldött sereget, testőrsége parancsnokául a bajor Vencellint ki nevezve, ám nincs bizonyíték, hogy maga is részt vett volna a sólyi ütközetben. Sajátos fordulat, hogy az egyenlőtlen küzdelemben Koppányt nem katonák, hanem Vencellin öli meg (*Képes Krónika*), szolgálata jelentőségét mutatja, hogy éppen Somogyvár (Kapunvár) közelében kapott birtokadományt, Orci lovag pedig Kaposvár környékén nyert birtokot...

Koppány urunk testét négyfelé vágta, s egy-egy Kárpát-medencei várunk kapujára szegezték...

Más források szerint hű katonái kimenekítették a csatából sebesült urukat, s hogy a gyilkosok ne kövessék őket, Koppány ruháit egy halott bajtársukra adták.

Koppányt a Somogyvár melletti Berek nádszigetén ápolta hűséges táltosa, de a sebesülés olyan súlyos volt, hogy nem tudta meggyógyítani hercegét.

Koppány kövére rovom

*„Harmat vízben, könnytengerben,
mind lemosom vérét...”*

Géza-fia István király,
Add ki Koppány testét.
Varázsfűvel megragasztom,
Regöléssel búcsúztatom
Én jó Uram lelkét.
Zsoldosaid kaszabolták,
Meghalt, de még szíven szúrták.
Délceg testét fölnégyleték,
Várkapukra feszítették.
István király, kegyes király,
Add ki Koppány testét.
Varázsfűvel megragasztom,
Regöléssel elringatom
Én jó Uram lelkét.
Harmat vízben, könnytengerben
Mind lemosom vérét.
Fehér gyolcsba öltöztetem,
Somogyváron, ősi földjén,
Holdnak éjén
Egy vén tölgy alá eltemetem.
Sírhalma követ teszek,
Reá rovom, s az emberek
Tetted szerint emlékeznek:
„István király, a szent király,
Adta Koppány testét.
Varázsfűvel ragasztottam.
Regöléssel elnyugtattam
Nagy urunknak lelkét...”

Koppány hegyén, rejtektúton

(Somogyvár-Szentesica)

Koppány hegyén, rejtektúton,
Szarvas fut a vadcsapáson.
Nemes fejét koronázza
Ágas-bogas koronája.
Az emlékkőnél pihen, megáll,
Mély sóhaja egekig száll.
Forrás-víznél szomját oltja,
Hol csobog a Szentesica.
Mikor Koppány vára állott,
Öreg táltos itten áldott,
Itt szentelték kenyeret,
Reáróva kereszt jelet.
A Szentesica azt suttogja:
István kezét e forrásba' sosem mosta,
Parancsba sem adta soha:
„Koppány vezért megöljétek,
Délceg testét széttépjétek!”
Vecellin a gyilkos, s Orczy,
Ők akarták meggyilkolni.
Fájt a foguk szép Somogyra,
Koppány urunk országára.
Ezer év múlt, de ott áll a kő, s reáróva:
„Újra eljő a Fény Táltosa”
Koppány urunk, él emléked...
Néped nem feled soha.

Koppány táltosa

Szél sírta,
Csillag súgta,
Én csak lejegyeztem...

Nádszigeten,
Hol tündér táncol
A tábortűz fényinél,
Öreg pákász,
Talán táltos?
Fiainak mesét regél:

„Koppány testét
Egy vén tölgy alá
A berekbe rejtettem...
Íját, kardját,
Szellő lovát
Mind vele temettem.
Mentem volna én is vele,
Hogy szolgáljam Uramat
De nem mehettem...
Áll még a harc! – sírva tettem dolgomat.

A vén tölgy alatt,
Ott a nagy kő,
Én róttam a szavakat...
S hogy ne feledje
Soha senki
Koppány vezért, jó Uramat
A legkisebbnek adjátok át
Félve őrzött titkunkat...

Felhasznált irodalom

Friedrich Klára – Szakács Gábor: *Koppány emlékezete*
Móring József Attila: *Előszó* (*Koppány, Somogy hercege* c. könyv)
Onody Gyula: *Koppány gyermekkor*
Koppány hegyén, rejteken
Koppány kövére írom
Koppány táltosa

(Balatonszabadi, 2013. május 5.)

MIKES KELEMEN (1690–1761)

II. Rákóczi Ferenc halála¹⁴*(Levelek Rodostóból, CXII. levél; Rodostó, 8. ápr. 1735.)*

A mitől tartottunk, abban már benne vagyunk. Az Isten árvaságra téve bennünket, és kivevé ma közölünk a mi édes urunkot és atyánkot, három óra után reggel. Ma nagypéntek lévén, mind a mennyei, mind a földi atyánkot kell siratnunk. Az Isten mára halasztotta halálát urunknak azért, hogy megszentelje halálának áldozatját annak érdemével, a ki ma megholt értünk. Amicsoda életet élt, és amicsoda halála volt, hiszem, hogy megmondották néki: „Ma velem lész a paradicsomban.” – Hullassuk bőséggel könnyeinket, mert a keserűségnek ködjé valóságosan reánk szállott. De ne azt a jó atyánkot sirassuk, mert őtet az Isten annyi szenvedési után a mennyei lakodalomba vitte, ahol a gyönyörűségnek és az örömnél poharából itatja; hanem mimagunkot sirassuk, kik nagy árvaságra jutottunk. Ki sem lehet mondani, micsoda nagy sírás és keserűség vagyon itt miközöttünk, még csak a legalábbvalón is. Ítéld el, ha lehet, micsoda állapotban írom ezt a levelet. De mivel tudom, hogy örömet kívánnád tudni, mint esett szegénynek halála, mind téntával, mind könnyhullatásimmal leírom, haszinte az által megszorítom is keserűségemet.

Úgy tetszik, hogy az utolsó levelemet az elmúlt holnapnak 25-dik napján írtam meg. Azután, szegény, mind nagy bágyadtságokat érzett. Igen keveset, de másként mindent a szokás szerint vitt végben. Abban a gyengeségben is esztorgájában dolgozott első ápriliséig. Az nap pedig a hideg erősen jött reá, és annál inkább meggyengítette. Másnap jobbacskán volt. Virágvasárnap a gyengeség miatt nem mehetett a templomba, hanem a közel való házból hallgatta a misét. A mise után, a melly pap oda vitte neki a szentelt ágot, térden állva vette el keziből, mondván, hogy talán több ágot nem fog venni. Hetfőn jobbacskán volt – kedden hasonlóképpen – még a dohányt is megkívánta és dohányzott. De azt csudálta mindenikünk benne, hogy ő halála órájáig a háznál való rendben semmit el nem mulatott, se meg nem engedte, hogy őérette valamit elmúltsanak. Mindennap szokott órában felöltözött, ebédelt és lefeküdt.

¹⁴ Az Irodalom Világa. A Magyar Iskolaegyesület kiadása. München 1975. 243. old.

Noha alig volt el, de mégis úgy megtartotta a rendet, mint egészséges korában. Szerdán délután nagyobb gyengeségben esett, és csak mindenkor aludt. Egynehányszor kérdeztem, hogy mint vagyon? csak azt felelte: „Én jól vagyok, semmi fájdalmat nem érzek.” Csütörtökön, igen közel lévén utolsó végéhez, elnehezédék, és az Urat magához vette nagy buzgósággal. Este a lefekvésnek ideje lévén, kétfelől a karját tartották; de maga ment a hálójában. A szavát igen nehéz volt már megérteni. Tizenkét óra felé éjtszaka mindnyájan mellett voltunk. A pap kérdezte tőle, ha akarja-e felvenni az utolsó kenetet? Intette szegény, hogy akarja. Annak vége lévén, a pap szép intéseket és vigasztalásokat mondván neki, nem felelhetett reá; noha vettük észre, hogy eszén van; – azt is láttuk, hogy az intéskor a szeméből könny-hullatások folynak. Végére ma szegény három óra után reggel, az Istennek adván lelkét, elaluvék, – mivel úgy holt meg, mint egy gyermek. Szüntelen reá néztünk; de mégis csak azon vettük észre általmenetelét, a midőn a szemei felnyíltak. Ő szegény árvaságra hagyva bennünket ezen az idegen földön. Itt irtóztató sírás-rívás vagyon közöttünk. Az Isten vigasztaljon meg minket.

Az utolsó levél*(CCVII. I. Rodostó; 20. dec. 1758.)*

Kedves néném! Nem csak mi, hanem az egész emberi nemzet olyan, mint a halálra ítéltetett rabok, akik nem tudják, mikor viszik ki a halálra. A mi sorsunk épen olyan. Mennyi urakat, nemes embereket temettünk már el, kit egy, kit más esztendőben? Úgy annyira, hogy már csak ketten maradtunk volt Zay úrral. Az Isten azt is kivevé a bújdosásból 22-dik octobris. Már most egyedül maradtam a bújdosók közül, és nem mondhatom, mint eddig, hogy hadd vigyék ki ezt vagy amazt előre; mert egyedül maradván, nekem kell kimenni az áldozatra... Mert azt jó megtudni, hogy akik ebben az országban az öreg Rákóczival jöttünk, azok közül csak én maradtam. Hanem akik most velem vannak, azok újak. Micsodás a világ! Mennyi változáson mentem már által, de az Istennek gondviselése mindenkor velem volt és vagyon mindnyájunkkal. Egész prédikációt csinálhatnék a siralomnak völgyében lévő, változó életünkről. A mely változást mindaddig próbáljuk, valamég az örömnél hegyére nem megyünk.

Vagyon immár egynehány napja, hogy ide visszaérkeztem. Mit rendel az Úr ezután felőlem? Az ő kezében vagyok. Hanem azt tudom, hogy pornak porrá kell lenni. És boldog az, a ki nem az Úrnak, hanem az Úrba hal meg. Annyi hosszas bújdosásom után kell-e mást kívánnom annál a boldogságnál?

Az első leveletem, a midőn nénémnek írtam, huszonhét esztendő voltam, eztet pedig hatvankilencedikben írom.

Ebből kiveszek tizenhét esztendőt, a többit haszontalan bújdosásban töltöttem. A haszontalant nem kellett volna mondanom, mert az Isten rendelésiben nincsen haszontalanság, mert Ő mindent a maga dicsőségére rendel. Arra kell tehát vigyáznunk, hogy mi is arra fordítsuk, és úgy minden irántunk való rendelése üdvösségünkre válik. Ne kívánjunk tehát egyebet az Isten akaratjánál. Kérjük az üdvösséges életet, a jó halált és az üdvességet. És azután megszűnünk a kéréstől, mind a bűntől, mind a bújdosástól, mind a telhetetlen kívánságtól. Amen.

RIEDL FRIGYES

Képek Petőfi életéből¹⁵

Élete vándorélet. Van több korszaka, ahol minden évben, néha minden héten vagy napon máshol találjuk őt.

Ennek lelki oka főleg az a nyugtalanság, mely változást szomjazik, meg az indultatos eszménykeresés, legyen ez az eszmény Thalia vagy Szendrey Júlia vagy Magyar Respublica.

A gyakori helyváltozásnak okai sokfélék. Gyermekkorában főleg az, hogy apja bérlő, árendás, mészáros volt különböző városokban: a fiú nem ott tanult, ahol szülei laktak, és kénytelen többször iskolát változtatni. Majd ismét a nyomor a soproni kaszárnyába hajtja; alig hogy belép, mintha a fiatal költő nyugtalansága átcsapna ezredére: az kezd vándorolni egészen Stiriáig és Horvátországig. Később a vándordíák kóbor pályára lép, vándorszínész lesz. Mint fiatal szerkesztő-író szeret nagyobb utakat tenni, mire a szerelem is ösztönzi. Végül, mint honvédet magával ragadja a forradalmi örvény: 1849-ben háromszor is Erdélybe utazik.

Petőfiben minden rendkívüli: tehetsége éppúgy, mint sorsa. E rendkívüliséghez tartozik, hogy őt nagy kezdeményező létére is oly korán elismerték. Alighogy felép, még vándorszínész korában, vagy akkor, midőn kezdő újságíró, huszonegy és huszonzét éves korában elismerés és szeretet, sőt bámulat fogadja. „A nép kegyence vagy” – éneklí róla Losonczy László 1844-ben, midőn Petőfi 21 éves. „A halhatatlanság virul neked” – írja a következő évben Greguss Ágost. Lisznyay Kálmán pedig ugyanabban az évben Anakreon unokájának nevezi: „Zengd tovább a nagy Alföld síkjait, a tősgyökeres népéletnek titkait”.

De nemcsak mellette álló költőtársai dicsőítik, hanem a kritikusok is. Petőfi még kezdő, alig jelent meg tőle néhány vers, midőn a Garay János szerkesztésében megjelenő *Regélő Pesti Divatlap* 1844 január havában így ír róla: „A lírai pályán valamennyi felett, kik 1840 óta léptek fel, kiemelendő Petőfi Sándor. Az ő költeményei, több álnév alatt, saját meglepő jelleműek, mélység és világosságban egyaránt kitűnők; úgy tetszik, hogy akár az örömet jó humorral, akár a

¹⁵ *Az Irodalom Világa*. A Magyar Iskolaegyesület kiadása. München 1975. 231. old.

szenvédést győzi fájdalommal, szóval neki oly életének kell lenni, hol közel van hozzá minden költői anyag, s nem kell zaklatni a fantáziát képekért s érzésekért”.

Ugyanez évben a 21 éves Petőfinek egy népies dalára Egressy Béni már melódiát készített. Az ugyanakkor megjelenő Versek-ről a Pesti Divatlap így szól: „Valóban nem lehet csodálni, hogy Petőfi most már a szépet és jót méltányolni tudó honleányok és fiak előtt közkedveltségben áll”. Decemberben pedig a következő hírt közli: „A napokban Vörösmarty, Vachott Sándor s e lap szerkesztője előtt olvasá föl Petőfi legújabb nagy költeményét, ily cím alatt: János vitéz, s ezen, irodalmunkban még eddig szokatlan modorú népmese szép költői kidolgozása mindnyájunk tetszését nagy mértékben megnyeré. Magas fantázia, sajátos népi elem, meglepő regényes irány bélyegzi az egészet, s ezen kalandoros csodás mesében a költő annyira eltalálá a népies nyelvet s meseelőadási modort, hogy azt mind a művelt közönség, mind a köznép nagy gyönyörrel fogja olvashatni”.

Igaz, hogy az év végén nagyot csattan az ostor – Petőfinek nagyon is csiklandós bőréen, amennyiben a Honderű megtámadja a Versek-et, de a támadásban mennyi az elismerés, a méltánylás a kezdő Petőfivel szemben! Jeles tehetségnek mondja Petőfit, ki hivatva van koszorúsaink elsői közt egykor helyet foglalni, dús vénája, jeles tehetsége és hivatottsága van a költészetre.

Kevés kezdő 21 éves költője van a világirodalomnak, kit így fogadtak.

Mi magyarázza meg Petőfinek ezt a gyors sikerét?

A következő körülmények: Petőfi jókor jött. A sors már bejelentette őt. A talaj elő volt készítve a népies irány felkarolására. Ő tehát költészetének irányával megfelelt kora hajlamainak. Lángelméjével fölülmúlta kortársait, de irányának csírái már megvoltak kortársai lelkében. Azonkívül még egy más körülményt kell megfigyelnünk. A hetilapok akkor kezdtek terjedni és hatni, midőn Petőfi fellépett: Petőfi maga egy kedvelt hetilapnak, a Pesti Divatlap-nak segédszerkesztője volt: ő némileg benn volt a hírosztó társaságban, és így nem fogunk csodálkozni, hogy neki, mint a francia kifejezés mondja: jó sajtója volt. A kor különben is szépirodalmilag volt hangolva, és különösen fogékony volt azon nagy eszmék iránt, melyeket Petőfi oly megkapóan és könnyen érthetően megénekel.

Politikai szereplése a márciusi napokban még növeli hírnevét: Szegeden már 1848 áprilisában volt Petőfi-utca.

Volt egy büszke, szép, szellemes, gazdag tizennyolc éves úri leány. Előkelő fővárosi nevelőintézetben tanult. Sokat olvasott, kivált az akkor híres regényeket.

Romantikus hajlamait táplálta lakóhelye: régi középkori várkastélyban lakott, melynek ugyan már dűledező tornyai még mindig gőgösen tekintettek le a festői völgyre. Itt álmodozott a fiatal leány, ki nemcsak szép, de valódi költői teremtés volt, nevette udvarlóit és egzaltált álmaiba merülve várt, várt – a boldogságra.

És volt egy fiatal obsitos katona, ki már sokféle pályán megfordult, vándorszínészkedett is már vagy két évig, azután író, szerkesztő, költő: lelkének ellenállhatatlan heve, valami belső nyugtalanság világgá űzte, és kereste, kereste – az ideált.

Ez a fiatal leány és ez a legény 1846. szeptember 8-án találkoztak. Ők egymásnak voltak teremtvé, a természet mintha az ifjúra, a szenvedések emberére gondolt volna, midőn a lányt így alkotta meg, – egymásnak voltak teremtvé, de csak forró szerelmi nyárra; az ősz már nem nekik való évszak lett volna.

Szendrey Júliának apja vagyonos jószágigazgató volt gróf Károlyi Lajos erdődi uradalmában. Büszke, zárkózott ember volt. Leányát, Júliát némi gőggel szeretete. Júlia is büszke volt, de amellet szeszélyes és makacs; egzaltált is, és ez is közelítette őt Petőfihez, éppúgy, mint romantikus hajlamai. Szeretett feltűnni, de társaságban szűkszavú volt. A szabadságért és forradalomért rajongott. Fekete szeméből valami elbűvölő szenvedély sugárzott.

Mi magyarázza meg a leány magatartását?

Júliának érdeklődése már eleve fel volt keltve Petőfi iránt, ki előtte már némi írói glóriától övezve jelent meg. Személyes érintkezésben azután csakhamar megnyerte Júlia tetszését. Petőfiben némi érdesség mellett sok szeretetreméltóság volt, társasága pedig – ha megvolt az ihlet – csupa szellem és tűz. Midőn aztán, első találkozásukra tizenegy nappal Petőfi két barátjával meglátogatta az erdődi várat, hat órai ott-tartózkodás után – a leány is meg van fogva. És megkezd Petőfivel szemben a rendes szerelmi játékot: maga még nincs elhatározva, de azért kacéran vonzza-ereszti, hívja és tartózkodik, elutasítja és reményt kelt benne.

Így, mint most, Petőfi belseje sem volt még felkavarva.

Ez volt a nagy, az életet eldöntő szenvedély.

Megérkezett a végzetes nagy nap, mely életének utolsó napja volt. Ragyogó, forró nyári nap. A természet még egyszer kiontotta kincseit eléje, a természet nagy költője elé. A levegő tele volt illattal és napfénnel.

A segesvári csata nem volt nagy csata, de a legvérengzőbb csaták egyike. Az üldözés a csata végén tömeg-mészárlássá fajult.

A magyarok háromszoros túlerővel állottak szemben. Honvédeink különben már a csata előtt sem mutatták azt a bizalmat és elszánt jókedvet, amely más-kor Bem zászlaját kísérni szokta: ezúttal lehangoltak, kedvetlenek voltak, nevetés, ének és tréfaszó nélkül vonultak Fehéregyháza felé. A disciplina sem volt elég erős: egy csapatvezér egyszerre csak eltűnt, és feltűnő vigyázatlanságokra is volt példa: a közeli gázlót és hidat nem szállták meg, ami megbosszulta magát, mert az orosz lovasság rajtuk átkelve a csataveszteség csapását még fokozta.

Az eredmény katasztrofális volt.

VERESS DÁNIEL (1929–2002)

Wesselényi Miklós (1796–1850)¹⁶

(részletek)

Az élő szobor

(5–7. old.)

Wesselényi Miklósnak több szobra van. A legkorábbit még a kortársak faragták-öntötték bazaltból és bronzból időállóbb anyagból, szavakból, halhatatlanító igékből. Kazinczy, Berzsényi, Vörösmarty, Bajza, Arany, Garay, Jókai, Újfalvy Sándor, Kemény Zsigmond. Valamint az eszme-, pálya- és vetélytársak. A közgondolkodás és politikai cselekvés óriásai: Kölcsey, Széchenyi, Kossuth, Deák Ferenc.

Századunk jelesei is igazítottak egy-egy véső- vagy reszelőnyomnyit a már magasló szobron: Ady Endre, Szekfü Gyula, Halász Gábor, Németh László.

Vannak más szobrai is Wesselényinek. A pillantást magához rántók, ujjbeggyel tapinthatók. Pesten, a Felszabadulás téren, a ferenciek temploma falán Holló Barnabás 1902-ben készült emléktáblája a Vörösmarty-vers révén legendásult „árvízi hajós”-t népszerűsíti. A legismertebb Wesselényi-szobor Erdélyben, Zilahon látható. A kétalakos kompozíció Fadrusz János képzelete nyomán készült századunk második esztendejében. A busa fejű, zömök nagyúr esedező jobbágy vállára teszi inas kezét, s a száj mintha biztatva ezt mondaná: Tiborc, Tiborc, panaszkod az én fájdalmam és gondom is. Bízzál, reménykedj.

A szobrok állnak. Állnak másfél századév óta, tiszteletet keltően és mégis, mégis aggodalmakat ébresztő, megújuló figyelmeztetésként. Illyés Gyulának Wesselényire félelmetes pontossággal illő szavai szerint: „Még jó szobor is lehet olyan, hogy voltaképp eltakarja, akit fölmutatna. Elég egy nem jellegzetes gesztus. Sőt egy kihagyott gesztus.” Tegyük hozzá, hogy egy átrajzolt vagy a többi rovására kinagyított, egyedivé önállósított, túljellegzetesített gesztus. *A teljes szobor* című esszé megszívlelendő gondolatai így folytatódhatnak: „Egy nép halhatatlanjait, vagyis örökjáró szellemi vezetőit helyükre állítani s ott folyton jó működésben tartani,

¹⁶ Veress Dániel: *Wesselényi Miklós*. Móra Ferenc Könyvkiadó. 1983

ahhoz kell annyi alaposság és lelkiismeret, mint egy gép központi fogaskereinek jó beillesztéséhez és állandó jó működtetéséhez. Hisz még a halhatatlanság is halandók – jó értékmegőrzők – műve.”

Wesselényi súlyos és keserű örökségével túl könnyű kézzel sáfárkodott az utókor, hol megrekedve a vérbő, virtuosos, csupa indulat nagyúr elromantizált gesztusainál, hogy reményvesztetten, belekomorodva valóban megrendítő, philoktétészi végzetébe. Pedig – újra Illyés szavaival – „nagyobb, mint az a szobor, amely alakját ma az általános tudatban képviseli. Nagyobb: gazdagabb, árnyalatosabb. Pontos és teljes helyén műve az eddiginél is erősebb, mélyebb hatású lehet.”

A szavakba írt, ércebe öntött Wesselényi-szobrok igaza – a részletek igaza. Wesselényi, a teljes ember több volt, mint jót akaró és tevő nagybirtokos, fergeteges szónok, merészen, gyakran kalandosan politizáló főnemes. Több volt, mint kiváló vadász, ördögi ügyességű lovas, nem rettenő párbajhős, remek úszó, halált megvető életmentő, esetlen táncos, lovagba oltott dúvad.

A teljes Wesselényi sorsunk, múltunk, nemzeti jellegünk és történelmi adottságaink rádöbbenésére serkentő-lázító, kimívelt emberfő volt, gondolatokat, eszméket termő agy, a közérdekű cselekvés, a világváltoztató tett megszállottja. Így hát valóságosabban jelenkori is, mint szobrai felmutathatják. És éppen ez, a hatásában, sugárzásában teljesebb és maradandóbb Wesselényi esett ki túl korán, vagy nem került be méltó módon máig sem a kormozva is fénylő erdélyi reformkor annyi rendkívüli személyiséget felvonultató panteonjába. Ezért nem vált értelmünket tisztogató mai jelentéshordozóvá. Életének, egy hatalmas életnek tanulságai, elsüllyedt műveinek intelmei nem tapadtak meg a nemegyszer rokon kérdésekkel viaskodó huszadik századvég vétkesen feledékeny köztudatában. Pedig a nemzeti önismeretet a hibás, kihagyásos történelmi emlékezet, a tájékozatlanság és nem tudás pusztítja leginkább.

Ilyesféle gondokkal emésztődve járta be évek alatt e könyv írója Wesselényi életpályáját, a hőst nem fosztván meg a személyiségét jellegzetesítő legendáktól, de alázattal a tények, a valamikori események nemegyszer elkeserítő logikájá iránt.

Kígyókat tépő kis Herkules

(29–32. old.)

„Ő mint gyermek csoda, mint ifjú hasonlíthatatlan, mint férfi csak kitűnő volt” – írta az ifjabb Wesselényiről Kemény Zsigmond. Ez a legrövidebb magyar élet- és jellemrajz: tömör, pontos, érvényes. Gerince mindannak, amit a további oldalakon elmondunk.

Könyvünk hőse 1796. december 30-án született Zsibón. Szüleinek tizenegy gyereke közül ő az utolsó előtti. Egyetlen testvére sem érte meg a serdülőkort. Apja, miután tizedik gyermeke koporsóját is elhelyezték a családi kriptában, ajtaját berakatta és bevakoltatta, szigorú átok alatt hagyván meg, hogy a sírkamrát senki, soha felnyitani ne merészelje.

Egyetlen reménysége Miklós fia maradt. Talán ezért nevelte még a kortársak előtt is kegyetlenségnek tűnő szigorral és keménységgel. Az egyik, mind az apára, mind a fiúra jellemző történetet Kemény Zsigmond tollá – s talán képzelete? – nyomán ismerjük: „A komoly, gondolkodó, oly rendkívül erős alkátú gyermek még nem vala hatéves, midőn atyjával az udvaron sétált. Éppen egy szilaj mént hoztak ki a lovászok és a háziúr elé vezették. A horkoló és hányakodó mént, amint közelített, a gyermek növekvő gyönyörrel nézte. Ezt az apa észrevevén, mosolyogva mondá: nem ülnél-e rá föl? Miklós hallgatott. Az öreg feléje fordítá éles szemeit, és ismét kérde: nos, nem ülsz föl? Nem, válaszolt a gyermek. Miért? Mert félek. A Wesselényieknek nem szabad félni, mennydörgé az apa, s földobta gyereket a szilaj ménre, megcsapván ezt ostorával. A zaklatott állat elrohant. Heléna, ki történetesen a tornácon volt, sikoltva szaladt szobájába, s a kerevet vánkossai közé mélyeszté fejét, hogy zokogását elfojthassa, és lélekerőt gyűjthessen a halálhír meghallására; mert egyetlen még élő gyermekének vesztét bizonyosnak hitte. Telt az idő, mindig egyenlő kínok közt. Az anya helyzetéből mozdulni sem mert, szívét a félelem iszonya úgy összeszorította. Egyszerre pajzán szava hangzik a gyermeknek, ki a szobába berobogva, nevetés közt beszéli el az új életet nyert anyának, hogy a mén rosszul viselte magát, de ő mégis a hátán maradt, és addig lovagolt, míg csak az kifáradt.”

Lehetséges, hogy a dolog nem egészen így folyt le. Az eset mégsem légből kapott. Egyik, évtizedekkel későbbi naplójegyzetében Wesselényi ezt a különös időmeghatározást használja: „lóval való meghurcoltatásom időpontja”. Emlékezete

tehát megőrzött egy nem mindennapi, el nem felejthető kalandot. És apjától kétségkívül sok minden kitelt. Teleki József gyermekként szemtanúja volt annak, hogy a feldühödött apa kora kamaszkorban levő fiát, mert egy rögtönzött lecke-kikérdezésen melázva feleltetett, s gyengén szerepelt, hajdúival vasra verette, a kastély pincebörtönébe csukatta, s csak a vendégek hosszas esedezésére kegyelmezett meg a megfenyítettnek.

Miklóst apja tűrésre, az éhség, szomjúság, hideg és kánikula, valamint a testi fáradalmak elviselésére nevelte, félelemnélküliségre és bátorságra edzette, zsarnok módszerekkel, de eredménnyel. Arisztokrata gőgöt és nem kevés előítéletet is oltott fiába, melynek legyűrése a későbbi felnőttnek, közéleti és társasági embernek jókora erőfeszítésébe került, s nem mindig sikerült. Idősebb Wesselényi Miklós végletek közt élt és cselekedett. A túlhajtott szigorúság és a sokat elnéző kényeztetés végletei közt nevelte fiát is. A helyzeten, amíg élt, fia nevelői sem tudtak változtatni. Első tanítója, Tőkés János, 1804-től kezdve három évet töltött Zsibón. Ottléte alatt történt, hogy a kilencedik esztendő Miklóst apja magával vitte Zilahra, 1805 májusában a megyegyűlésre, ahol élesen összekapott Tholdi Zsigmond főispánnal. Fia, kardját kirántva, apja védelmére kelt: „Aki atyám ellen még egy lépést mer tenni, irgalom nélkül összevagdalom”. Ez a kirobbanás jellemző volt a koraérett serdülőre, aki ez idő tájt már veszélyes hajtóvadászatokon is részt vett, nyolcéves korában farkast lőtt, s egy évvel később elfogódottság és lámpaláz nélkül szónokolt nagyobb tömeg előtt:

„Atyák! Hazafiak!... Érzem már Hazámhoz és hozzátok szeretetemet... Hazafi akarok én is lenni! ...El ne felejtétek, hogy én ma hazafinak áldoztam fel magamat.”

A csodagyerek híre ekkor már fennen szárnyalt. A legendák képzésében közreműködött Kazinczy Ferenc is. 1805-ös zsibói látogatásának élményeit az Erdélyi Levelekben a világ számára adta. A két volt kufsteini fogoly egész éjszaka beszélgetett. Jelen volt a kilencéves Miklós is. A gyertya lecsorgó viaszából lovakat gyúrt, közbe-közbeszólt, véleményt mondott, kérdéseket tett fel a két nagy élettapasztalatú embernek. Kazinczy ekkor adományozta néki a Princeps juventutis Hungaricae – a legelső magyar ifjú – babérkoszorúját, melyet könnyebb volt adni, mint méltósággal viselni.

Ifjabb Wesselényi Miklós, mint gyermek, kétségkívül „csoda” volt. Alig tizenhárom esztendő, amikor 1809 februárjában, a zilahi szemlén egy nemesi

felkelőkből álló lovasszázadot vezényel. A nagykárolyi szemlén háromszáz lovasból álló alakulat élén vesz részt, a főherceg nádort kápráztatva el ügyességével, a katonai gyakorlatok végrehajtásának pontosságával. Kazinczy versben ünnepli az ifjú daliát. A nevekkal túlaggatott – vigyázzunk, nem a görög-római mitológia és történelem hőseiről van szó: Jupiter, Caesar, Brutus, Bucephalus a zsibói istálló büszkeségei voltak! – episztolának befejező soraiban a költő félre nem érthetően az összeesküvő nádorós példájával buzdítja az ifjút.

Miklós nevelője ez idő tájt Pataky Mózes, aki nemcsak tanítója, hanem amire nagyobb szüksége van, jó barátja is. Bizony barát kellett néki, hiszen édesapja halálával a birtok minden gondja mellett neveltetése is édesanyja nyakába szakadt. Wesselényi Miklós élte folyamán többször elismételte, hogy ő mindent Patakynak köszönhet. Annyira tisztelte és szerette korán elhunyt tanítóját, hogy koporsóját a családi sírboltban, apja koporsója mellé helyeztette el.

Az árvízi hajós

(138-146. old.)

Az 1837-38-as tél zord és kemény volt. A fagyban, a Pest-Buda fölötti szakaszon már decemberben megállt a Duna jege. Majd hirtelen enyhülés következett be. Karácsony és újév közt a várost hatalmas esők mosták. A folyó vízállása nőtt. Buda mélyebben fekvő utcái napokra félméteres, helyenként méteres víz alá kerültek. Január elején a hirtelen felerősödött fagyban a folyó beállt, és a pesti oldalon fenéig lefagyott. A hónap derekán erős havazások voltak. Szinte méteres hótakaró borította a jeget. Február végére újra enyhülés jött: olvadás és eső sietette a katasztrófát.

Megannyi intő figyelmeztetés, riasztó előjel és nem kevesebb vétkes mulasztás, gondatlanságok jóvátehetetlen sorozata. A hatóságok több heti tétlenség után csak most kapnak észbe. A rögtönzött intézkedések szomorúan nevetségesek. Pesten védőgátat emelnek homokból és trágyából. Hossza százharminc, szélessége alig két, magassága nincs másfél méter. Méhdöngés ézengésben, miként a szomorú folytatás bizonyítja. Kisoroszinál március elején megreked a jég, húzik a torlasz. Felfele, mintegy negyven kilométeres szakaszon mindent elönt az ár. Vácot elpusztítja a víz.

A feltorlott jeget maga előtt taszító óriási víztömeg március 13-án, kedden ér le Pestre. A ganaját, a homok-föld-trágya töltés csak néhány órán át bírja a ránehezülő óriási víznyomást. Este átszakad, a bal parti várost elönti a Duna.

Egyetlen adatot a szörnyű rombolás érzékeltetésére: Pest 4245 háza közül 2281 dőlt össze, tehát elpusztult a városnak több mint a fele. A halottakat nem vetették számba.

Wesselényi egy ideig bízik abban, hogy a jeges víz lefut, s csak március 14-én hajnalban veti bele magát a mentési küzdelembe. Naplója alapján óráról órára, utcáról utcára követni tudjuk útját. Egy eposzi hős jár csónakon és dereglyén, életét kockáztatva ment emberi életeket és javakat. Napokon keresztül alig alszik, csak egy-két órát pihen. Küzd a közömbösséggel, gonosszággal, ostoba önzéssel, mely talán rémítőbb és elszomorítóbb volt, mint a bösz, dühöngő, romboló sötét vízár. Nehány, a helyzeteket és az emberek magatartását jellemző sor az árvízi naplóból: „A pusztulás mindezen rémítő óráiban sok becsületes ember volt, ki fáradságot s veszélyt nem kerülve mentette az embereket, de sok gonosz lelkű is találtatott, ki a kétségbeesők esdekléseire nem hallgatva, alacsony kapzsiságának hódolt, s csak roppant fizetésért segített a tehetősebbeken, és találkoztak számos zshiványok... (akik) a szerencsétlenek vagyonát rablották.”

„A segíteni sietők közt kevés ismerőst s mágnásaink és ifjú uraink közül egyet sem láttam. Végre Csekonics jelent meg egy hajóban Dessewffy Auréllal; örültem látásokon, kérdésemre, merre veszik útjukat, s hol fognak dolgozni, azt vevém feleletül Csekonicstól: »Ich suche einen Stall für meine Pferde.« (Lovaimnak keresek istállót.) Botránkozás, borzalom fogott el ennek hallására.”

„Midőn egyszer megint jól megterhelt hajómmal a szárazhoz értem, Prónay Albertet láttam meg altánján másokkal együtt pipálni. Felkiálték hozzá: »És te itt pipálsz?« Ennek volt sikere, mert visszatértemben sem az altánon, sem otthon nem volt már, hanem ajtókból összeszegezett talpon elevezett, és munkához látott.”

Az arisztokrácia és nemesség magaviseletéhez adalékként még csak annyit, hogy a vész alatt Széchenyi is elsősorban családja mentésével foglalkozott. Wesselényit egészen más gondolatok zaklatták: „Képztem, hogy a külváros szegény lakosai kis házacskáikban minő rémületben lehetnek, de hogy ennyi ezer élet forog veszélyben, azt nem gondoltam... Már akkor kezdettek a házak omlani és düledezni. Ezeknek ropogása, zuhanása, a víz közt emelkedő porfellegek, a rémítő sikoltás, sírás, ordítás borzasztó képét mutatta a dúló enyészetnek.”

A valóság ezúttal is felülmúlta a képzeletet, íme, mit ír Wesselényi a március 14-ről 15-re forduló éjszakáról: „Soha nem értem ennél borzasztóbb estét és éjjelt. Leírni az én tollam és talán senkinek is tolla nem képes. Az egésznek minden egyes vonása olyan, mely már magában egy-egy rémítő képet alakítana; s százanként oly jelenetek, együtt és egymással vetélkedve, melyek közül csak egynek is látása élet fogytáig megmaradó borzasztó emlék. A düledékek, házromok, jégtömegek, gerendák s minden más akadályok közt csak alig s a legfeszültebb munkával lehetett a szűk utcákon haladni, honnan jött, hol volt s hova igyekezett az ember, mindenütt a roskadó épületek és fedelek lezuhanása fenyegetett. Hol elől, hol hát mögül, hol oldal felől omlott egy-egy épület össze. Csak ezeknek dörgő, ropogó, csörgő larmája nyomta el időről időre a kétségbeesők hasító sikoltásait és segítségérti, már rekedt könyörgéseit. Tízfelé is akarván s kelletrén menni s csak egyfelé mehetni: százat is látni egyszerre veszélyben, s annak egyszerre csak harmadán segíthetni s a többit a halál torkában hagyni; visszautasítani a már merülésig teli hajótól az atyát, a férjet, kinek gyermeki vagy felesége már benn vannak, s ezeknek jajjait s zokogásait hallani; oly valami, mit képzelni is borzasztó, de tapasztalni s százszorosán tapasztalni szívet repesztő.”

Lám volt szív és toll megörökíteni a borzalmak éjszakáját. A Wesselényié, aki önmagáról keveset s szerényen szólt.

De a valós érdem, miként a mécses sem, nem rejtetik a véka alá. Jókai Mór egyik remeklésének, a *Kárpáthy Zoltán* című regénynek egyik megrendítő fejezete a *Gyásznapok* címet viseli. Innen kell idéznünk pár kurta, tárgyunkhoz tartozó bekezdést:

„E pillanatban a széles utca végén vörös fény kezdett derengeni. Zoltán azt is csak képzelete játéka közé vette, egyikéül azon fényes gondolatoknak a jövőről, mik e percben lelkét melegíték.

A fény mindig határozottabb kezdett lenni, s nemsokára egy úszó talp tűnt elő, melyen néhány fáklya volt kitűzve. Több férfi evezővel és csákllyakkal hajtá a tutajt, mely sebesen látszott előretörni a jéggel elegy vízsíkon.

A fáklyák közepett, a kormányrúdnál állt egy izmos, herkulesi alak főveg nélkül, egy könnyű kabát vetve vállaira. Daliás barna arcára ki ne emlékeznék? E villogó, vakmerő szemekre, mik tudnak a napba nézni s meg nem hunyrodni, a szénfekete bajusz magasra kondorulva fedezi a büszke, szép metszésű ajkakat, miknek minden szava annyi szívet, lelket szokott meggyújtani, míg

a dacos áll, határozott gödrével, fényes fekete szakállal volt koszorúzva. Ki ne ismerte volna őt, ki ne tudná, ki volt? Ki ne emlékeznék rá? Pest város három legszomorúbb éjszakáján ezren és ezren hallották e nevet, mint szabadulásuk jelszavát hangzani, és utána mondták áldva, magasztalva, istenhez imádkozva.

E férfi – Wesselényi Miklós.

A nagy, széles tutaj már akkor tele volt megmentett nőkkel, gyermekkel. Hiszen minden férfi örömet nézett szembe a veszéllyel, ha családja gyengébbjeit megmentve tudhatá.

A nagy országférfi bölcs nyugalommal állt a kormányrúdon: midőn ép, erős épületek előtt haladtak el, miknek erkélyéről úri, halvány arcok tekintenek le rá, kezével inte nekik: ti várhattok még, ti nem vagytok nagy veszélyben, lakástok sokáig kiállja a vizet, nagyobb veszélyben levőket kell megmentenünk; de ha roskatag földszinti házacsát pillanta meg, hol a rongyos háztetőről nyújtották felé kezeiket a nyomor félig öltözött alakjai, ott sietett, ott megragadá izmos kezeivel az evezőt, egyenként szedte le a boldogtalanokat félelmes menhelyeikről, s meleg pokrócokba takarva, a tutajon elhelyezé, s továbbhajtotta azt ismét, ár ellenébe, vész haragjába.

Zoltán szótlánul bámulta a szemközt jövő tüneményt. Úgy rémlett ez neki, mint valami álomlátás; e magas, dicső férfialak a fáklyák dicsfénye közepette, homlokán az istenihlet vigasztaló derűje, lábainál a szabadulás hálátelt arcainak csoportozata, mind egy búbajos tünemény az ind mítosz regéből, hol az emberalakot öltött Brahma elkárhozott csoportokat ölelve fel, sikamlík végig hajójával a sötét tenger színén.”

Így látták a kortársak, de romantizálás nélkül is ez volt Wesselényi Miklós, „az árvízi hajós”. Jókai regénye írásakor nem ismerhette Wesselényi árvízi naplóját. A regény könyv alakban először 1854-ben jelent meg, a napló nyomtatásban első ízben a Vasárnapi Újság 1888. évfolyamában. Mégis mennyire összecseng az írónak hősébe plántált víziója Wesselényi személyes érzésével: „Mindezen rémítő jelenetek közt, melyeknek eddig a hullámok tetején közepette voltam, számtalan keservet és gyötrelmet, de sok édest és menyeyt éreztem; általában pedig meg kell vallanom, így veszélytől és borzalmaktól körülvéve érzettem, miszerint ily helyzet s ily munkásság elemem. Fejemet tisztábban fontolónak s inaimat erősebbnek talán sohasem éreztem.”

Szorongató vallomás ez, szinte kezünkbe adja a kulcsot Wesselényi jellemének megértéséhez. A veszély, a cselekvés, az erőfeszítés embere volt.

A küzdelem az árral három nap és két éjjel tartott. A víz pénteken kezdett el apadni, miután előző éjjel érte el a legmagasabb szintet. Emberélet, mentenivaló már alig akadt. De nem kisebb feladatot kellett megoldani, mint az otthontalanokká váltak elhelyezését, élelmezését, a veszélyessé vált sérült házak lebontását, a romok eltakarítását, a járványok megelőzését, a munka nélkül maradtak foglalkoztatását, az élet normális rendjének helyreállítását.

Wesselényi a még mindig tanácstalan és lagymatag hatóság segítségére siet. A királyi biztossá kinevezett Lónyai János tanácsosnak sürgősen javaslatterveket készít. Gyűjtőívszöveget fogalmaz, az élelmiszer-ellátás folytonossága biztosítása érdekében szaladgál. A mentés élvonalából az újjáépítés élvonalába lendül. Ekkor éri az újabb letaglózás. István főherceg, akit apja, a nádor az árvíz harmadnapján – leginkább demonstrációként – Pestre küld, 18-án még dicséretekkel halmozza el a hőst, de mihelyt a közvetlen veszély elmúlt, azonnal félreállítják, el-tuszkolják a további részvételtől. A „lómentő” Desseffy Aurélt bízzák meg a kényes, küldetéssel, aki március 21-én „halottkísérő pofával előadta, hogy a királyi biztoshoz egy parancs érkezett, mely által megparancsoltatik, hogy nekem semmi dologban befolyásom meg ne engedtessek”. Részvétele ugyanis bármely rendelkezés végrehajtásában a közte és a kormány közt fennálló viszony folytán összeegyeztethetetlen. Ráadásul még titoktartást is kérnek Wesselényitől, felmérve az eljárás aljasságát. Naplójában nem hallgatja el a kéréssel kapcsolatos véleményét.

A liberális reformellenzék élén

(108–117. old.)

A *Balítéletekről* programjával fejében 1832. december 18-án érkezik meg Pozsonyba, az első igazi reform-országgyűlésre Wesselényi, s „dördíti meg idvezletét” barátja, Kölcsey Ferenc szállásán.

A dörgés emlegetése ezúttal nem pusztán költői kép. Nem is arra gondolunk, amit Kemény Zsigmond írt, hogy „az oroszánhangon kívül alig volt dörgőbb és mélyebb, mint az övé volt”, hanem az idők és lelkek morajlására. Wesselényi 1833 májusáig tartó, négy és fél hónapos pozsonyi szereplése csupa ézengés és villámlás, szilaj, leget tisztító nyári vihar volt. A vajúdo idők előkészítették a fellépés drámai pillanatát. Wesselényi hét esztendő alatt felkészült a szerepre, melyet

a helyzet egy csapásra főszereppé alakított át. „Wesselényit a haza nagy fiai közé számítottam mindég, de megvallom, az ítélő tehetségnek ezen precíziója, mellyel a legszövevényesebb tárgyaknak is sokoldalú nézeteit villámsebességgel felfogja, s az elhatározó gondolatokat egy minden ellenvetéseket legyőző fénycsomóba egyesíti, a bámulásig meglepett. Hozzájárul azon tiszta igazságszeretet, mely minden önhaszonlesést kizár, azon határtalan hazafiúság, mely a közjóért minden áldozatra, minden rezignációra kész; a széles eszméretekkal kiművelt elme s az előadásnak ritka ereje, mely minden szavába egy mázsányi erőt szorít, nem csuda, hogy nézetei s gondolatjai minden követek által nagy tiszteletben tartanak. Őkörülte egyesült a haza választottjainak azon választott színe, kiknek kezeik szövik az országos végzések gomolyagját, melyet aztán a többiek legomboyítani segítenek.”

Kossuth Lajost idéztük. Másoljuk még ide, a történelmi sorsvállalás akkori arányainak érzékeltetésére, saját szerepére vonatkozó vélekedését is: „Én az 1832-36-i országgyűlés alatt igen hátravonult, szerény életet éltem Pozsonyban. Nagyon csendes, hallgató ember voltam. A politika vendéglőjében nem voltam szakács, aki főz, még kukta sem, csak amolyan pincérforma, aki szétszolgálja, amit a szakácsok tálalnak. Egyszerű »riporter« voltam, egyéb semmi.”

Igazítsuk helyre a Wesselényit csodáló, az országgyűlési viadalokban – Kölcseyvel, Deák Ferencsel, Klauzálal együtt akkor még csak kezdő politikus – rokonszenves szerénységét. Az újonc Kossuth az új politikai ellenzék vezére köré szervezkedő csoportosulás tagja, a létfontosságú Országgyűlési Tudósítások szerkesztője-kiadója volt. Helyzete, pártállása Wesselényi oldalán egyértelmű. Ezt a tényt azért is hangsúlyoznunk kell, mert az ellenzék sem eszmeileg, sem szervezetiileg nem volt egységes. A főnemesi táblán túlsúlyban a reakció világi és egyházi képviselőivel találkozunk. A habsburgiánus vonalat képviselők jó része tapasztalt, ravasz, államjogi tudással rendelkező politikus és hivatalnok. Köztük – Kölcseyt idézve – Széchenyi és Wesselényi „a két magányos”. Az éles szemű, ítélkezésiben elfogulatlan Szatmári követ általánosító érvénnyel jegyezte fel, hogy „gondolatot és összefüggést csak egyes fejekben kell keresni”. Wesselényit ekként jellemzi: „Középtermű, de széles és vastag izmú férfiú. Hangja erős és dörgő, s alkalmas egy tengeri zajos csatában vagy a populus rex legcsapongóbb gyűlésében fülen és keblen uralkodni. Beszédét elvről elvre szokta vezetni; egyszerre nem önti ki magát, hogy másod- és harmadízben ismét újakkal állhasson fel: kifejezései erősek,

de sokszor cifrák s nemegyszer metszők.” És nem véletlenül teszi fel a kérdést a nyelvi vitában Wesselényi, hogy tulajdonképpen mi jogosítja fel az ötszáz főrendet képviselő felsőházat, a rendi nemzetet, tehát a mintegy hétszázezer nemest képviselő alsóházzal szembeni állandó ellenszegülésre. „Talán őseinktől maradtott fény? Ez igenis adhat elsőséget, de csak azt, hogy elől mehessünk a nemzet előhaladásában. Talán a sorstól némelyeknek adatott nagybirtok? Ez módot nyújtván a tartozást kettőzteti, hogy a nemzet óhaját előmozdítsák. Vagy talán helyzeti s hivatali hatalom? Hol hatalom, ott kötelesség, hazafinak pedig lehet-e szentebb kötelessége, mint hazafiságszülte hasznos szándékot pártolni?” Nemcsak a főrendek megcsontosodottságát, Wesselényi szókimondó bátorságát is jellemzi ez a dolgok elevenébe vágó kirobbanása: „Átlátni s hinni soha nem fogom, hogy nekünk kötelességünk s hatalmunk lenne úgy állani az uralkodás és nemzet közt, hogy minden királyi kívánság számára egy sima lejtőt alkossunk, melyen azon felülről jövő szándék kettőztetett sebességgel csússzon s omoljon a nemzetre; ennek pedig óhajására nézve oly szirt gyanánt álljunk, melyen azon óhajások a királyhoz fel ne hathassanak.”

Wesselényi jól tudja, hogy pontosan ez a lefele és fölfele gátolás, elszigetelés a felsőház feladata. Az udvar gyanakszik, a főrendek taktikáznak, a lényeges kérdések végtelenbe nyúló vitákban és tárgyalásokban odázódnak és sikkadnak el. Fel- és leiratok szövegezésével, újraforgalmazásával telnek el jóvátehetetlenül napok, hetek, hónapok.

Az alsótábláról kirajzolódó kép sem biztató. Az ellenzékét fölösen a régi vágású és felfogású, nagyhangú, de nyúl szívű nemesek képviselik. Az óvatoskodóknak vágja szemébe Kölcsey, hogy „nektek két iszonyú hibátok van – részvétlenség, félénkség”. A híres-nevezetes reform-országgyűlésről átszépített kép él bennünk. Hallgassuk meg újra a szemtanút, a Himnusz költőjét: „Tömve a terem; most a két előlülő vagy sajátképpen előlálló jön, mert tiszteletből a kerületek iránt magyar ruhába öltözve, kardosan jönnek, s egymás mellé állván kezdik s vezetik a tanácskozást. Alig állnak helyre, s még a tanácskozási tárgyat ki sem jelenték, s már mindenfelől emelkedés, intés és kérés. Húsz, harminc íratja fel nevét, mert szólni akar... Most kimondatik a tárgy, s ki szerencsés volt először feliratkozni, felemelkedik, s a magáét elmondja. Boldog ő, mert a szülés kínjain hamar általment; de akire három óra múlva jön a sor, aki nagy nehezen pörölyözött beszédecskéjét háromszor huszonnégy óra alatt nem kis fejtöréssel megmemorizálván,

azt, minek előtte szóhoz jöhetne, tizenkilenc követtől hallja több-kevesebb különbséggel elmondani – az, édes barátim, minden keresztyén lélekszánakozását megérdemli... Kinek mi van a begyében, azt előadja; néhányan ásítanak, vagy fejüket vakarják, egy-két gyorsíró, egy-két curiositást kedvelő vagy avégre küldött ifjú, vagy ha nem éppen ifjú is, jegyzet; az írni sokaság legnagyobb része pedig lesi a szót, s minden tele szájjal mondott frázis után harsogja: Éljen. És ezt harsogja édesre, ezt keserűre, amint jó, s mindemellett is e harsogás nagy becsben tartatik. Nemegyszer látnál ősz fejezet, kik a múlt estve barátaik közt meggyőződésből származott ítéleteiket kimondók, s a kerületi tapsért már reggel ellenkezőleg nyilatkoztak. Meg kell vallani, erős talpon építjük a haza boldogságát.”

Az ironikus felhang mögül a valóság képe sanyarog ránk. Az ellenzék, főleg kezdetben, nem tábor, hanem nyáj volt, ahol mindegyik egyebet akar a másiknál, gyakran azt sem tudván, hogy mit is akar, és azt miért akarja.

Wesselényi óriási munkát végzett az ellenzék akcióegysége megszervezése érdekében. De ha ő makacs volt szándékai keresztülhajszolásában, a társak is tudtak nagyon megátalkodottak lenni. És peregték a gyűlések, s a szavazások végeredménye gyakran a szónoklatokban lelkesen vállaltak ellenkezője lett. Ezért váltak fontossá a naponta többször is ismétlődő szűkebb-tágabb ellenzéki követi konferenciák, melyeken Wesselényi irányításával kidolgozták a soron következő lépést, kijelölték a feladatokat, nemegyszer abban is megegyezve, hogy egy-egy tárgyban ki és mikor fog felszólalni. Wesselényi már az előkészítő politikai hadműveletekben bebizonyította szervezőkészségét, vezetésre termettségét, egyidejűleg irányítván mind a két házban az ellenzéki megmozdulásokat. „Ily körülmények közt – jegyzi meg Kemény Zsigmond – azon szokatlan jelenet került elő, hogy egy felsőházi tag volt a két táblán létező ellenzéki elem vezére. Wesselényi vezette a baráti konferenciákból, melyekben a tekintélyesebb képviselők vettek részt, a követi kart: a felsőházban pedig szónoklatának erejével annyira túlszárnyalta többi vetélytársát, hogy az ellenzéket ott, egy következő töredékecskét kivéve, melynek Széchenyi volt egyedüli talentuma, nemcsak vezénylette, de a szó szoros értelemben, diktátori hatalommal kormányozta.”

Ha túlzás is diktátori hatalomról beszélni, kétségtelen, hogy Wesselényi volt az ellenzéki tábor összetartó és irányító erő. Később, miután hazatért Erdélybe, betölthetetlen űr maradt utána. Elárulja ezt Kölcsey 1833. augusztus 18-án kelt, sóhajtként rebbenő naplófeljegyzése: „Magányos összejövetelekről szó sincs;

semmi egyetértés, semmi pontra vonulás, semmi összehasonlítása s egyeztetése a különbözőségeknek: Wesselényi s az ő összefűző lelke nincs!”

Pedig ama „országos végzések gomolyagját” legombolyítani nem jelentett mindennapi feladatot. A kérdések gomolyagja gubancos volt, szakadt és újrabogozott szálak keresztezték egymást. Szétfejtésükhöz hol óvatosságra, hol a szálakat eltépő határozottságra volt szükség. Minden egyes kérdés körül heves viták robbantak ki. Összeszólalkozások kardpengéi villogtak. A hivatali hatalom felsőbb-ségével élve korholt, rendreutasított, visszavetett, szüntelenül akadékoskodott. Csatározások folytak a napirend összeállítása körül, a kiemelt, elsődlegesnek tartott sérelmek besorolása körül, a királynak adandó válaszfelirat szövege és a megfogalmazás módja körül. Perpatvar bontakozott ki a közvéleményt tájékoztató s ekként azt irányító országgyűlési híradó körül.

Az érdemi kérdésekben még hevesebb volt a csata: úrbér, nyelvkérdés, vallásügyi vita, az unió Erdéllyel, a Partium visszacsatolása, megannyi tűzfészek.

És ahány kérdés, annyi – menetközben is változó – elgondolás, személyi érdekelletéktől, valamint hatalmi megfontolások szövevényétől átfonva. Sokféle hájjal megkent államférfiak, a jog útvesztőiben is eligazodó körmönfont politikusok álltak a sorompók mellé. A tömeghangulattal bánni tudó szónokok hallatták véleményüket a karzatokat megszálló országgyűlési ifjúság harsány éljenzése vagy szapora püsszegése közben, messzecsengő hangon, gyakran alig visszafogott indulattal. Számunkra, ma, a hónapokon át folyó viták anyagát böngészgetve sok minden érthetetlennek, nemegyszer értelmetlennek tűnik, egyebek közt, mert a kérdések a latin jogi nyelv farsangi köntösében jelennek meg. Utóbbiban még az értelmesebb kortársak is valami torz avultságot éreztek. A képtelen helyzetet, a maga szarkasztikus modorában Széchenyi leplezi le. A törvényhozó országgyűlési nemesek, főleg a főnemesek otthon németül politizálnak. Az országgyűlésen leginkább magyarul beszélnek, a feliratok nyelve azonban latin. A szövegeket a bécsi udvarban németre fordítják, a határozatokat is németül szövegelik, de latinul küldik le az országgyűlésre, ahol a tekintetes Karok és Rendek magyarul vitatják meg, viszont a törvényt ismét csak latinul szerkesztik, s házi-baráti körben németül szedik ízeire.

Széchenyi ezt az eljárást nyelvi anyagiulkosságnak nevezi, s megoldásjavaslata számunkra magától értetődőnek tűnik: a feliratok és törvények nyelve magyar legyen, a felsőtábla magyarul feleljen az alsótáblának, lehetővé téve, hogy a nép, mely sem németül, sem latinul nem tud, a rendeleteket, törvényeket megértse.

Mindez logikus, azonban nem szükségképpen a logikus dolgok a legegyszerűbben kivihetők. Ezúttal sem, s így megértjük Wesselényi felháborodását: „Édes anyai nyelvünk mellett szólni édes kötelesség, de keserűvé válnék előttem, ha azt védeni olyak ellen lennék kénytelen, kik annak született védjei.”

De bizony védenie kell azt, ami nem uralkodói kegy kellene legyen, hanem eredendő emberi jog. Melyek az ellenérvek? Elsősorban az, hogy a birodalom többnyelvű; másodsorban, hogy a magyar nyelv csiszolatlansága folytán nem alkalmas a jogalkotásra. Az első megállapítás igaz, de érvként nem fogadható el, az utóbbi megállapítás – harsogja filippikájában Wesselényi – nem igaz, anyanyelvünk „erős, mint a zúgva rohanó árvíz, elhatározott, mint férfias elszánt akarat s egyszerű és tiszta, mint az anyai hő kebel aggodalma”.

Az országgyűlési viták vérre mennek. Minden eredmény részleges és kompromisszumos. Néhány apróbb nyelvi engedmény mellett csak a párhuzamos magyar-latin törvényszövegezést sikerült kiharcolni. A vitákban azonban, lett legyen szó az úrberről, Erdélyről, a protestánsok vallási sérelmeiről, nem másodrendű kérdésekről van szó. Ezt tudja Bécs, tudják érdekképviselői is. Az úrbér lépés a parasztkérdés magva, a jobbágyszabadítás felé, a vallási sérelmek köre is tágabb, a lelkiismereti szabadság jogához tartozik; az anyanyelvhasználat a polgári nemzetté válás-alakulás alapvető feltétele. Wesselényi programját a Balítéletekből ismerjük: örökváltás, közteherviselés, törvény előtti egyenlőség, nem nemesek birtokszerzési joga, népképviselő, nemzeti függetlenség, felelős minisztérium. Ezért küzdenek ő és elvarátai.

Meg lehetne számolni, hogy négy és fél hónap alatt Wesselényi hányszor szólalt fel, de érdeme több a szónokénál. Ő volt a kezdeményező, a reformellenzék összekovácsolója és vezére. Mindabban, amit kemény rohamokban és okos helytállásban elérni sikerült, az érdem oroszlánrésze az övé. Politikai pályája csúcsán áll. Ez azt is jelenti, hogy amikor 1833. május 5-én éjszaka, a barátai által rendezett búcsúvacsora után elhagyja a pozsonyi csatateret, bűnlajstroma Bécsben gazdagabb, mint félesztendővel előbb volt. És Erdélyben, ahol a helyzet ekkor vált válságossá, gondoskodik arról, hogy ne legyen se az ő számára, se a véle leszámolni akarók számára visszaút. Vállalja a több vonatkozásban eleve reménytelen harcot, sorsszerűen, beleragadva a csapdába. A magyar országgyűlésen 1835 tavaszán újra megjelenő Wesselényi már nem a diadalmas ellenzéki vezér, hanem két ígként nyakába akasztott per elől menekülő, önvédelemre és némaságra kárhozott politikai üldözött. Ám addig történik életében még egy és más.

BOTOS LÁSZLÓ

Utóirat

Egynéhány költészeti és prózai mű felsorolásában, összeállításban ismertetem a magyar érzelmű kiválóságaink megnyilatkozásait, amelyek ismerete nagy segítséget nyújt a nemzetvállalás lelkünkbe fogadásához.

Miért írom, emelem ki ezt a szót: „nemzetvállalás”? A történelem gyakran ismétli magát. A 146 éves török megszállás után, Buda 1686-ban történt felszabadítását követően, a Habsburgok magyar-elnyomó politikája fokozódott. E nehéz időszakban a nemzet öntudatának őrzői, a megmaradás, a túlélés reményének felkeltői éppen a bátor költőink voltak, akik katonai szolgálatuk mellett, remekbe szabott verseikkel a reményt táplálták a nép lelkében, így Tinódi Lantos Sebestyén (1505-1556), Balassa Bálint (1554-1594) és Zrínyi Miklós (1620-1664). Önkéntelenül is felmerülhet benned, jövőt építő, fiatal, magyar barátom, hogy miért idézem én mindezt Neked, hiszen megszűnt a török birodalom és már az évszázadokon át bennünket nyomorító, hazánkat elnémetesíteni akaró Habsburg nagyhatalom is.

Igaz, elég nehéz körülmények között, de békében élünk, utazhatunk a „mesebeli” Nyugatra, mindenképpen szabadabbak vagyunk, mint korábban őseink voltak. 1686 után az őshonos népet, amely az ősidőkben szűzföldeket tört fel és tett használhatóvá, nem engedték vissza a gazdaságába. Földjét, házat, mindenét idegen népeknek adták oda ingyen, csak azért, hogy aztán a Habsburg-házat támogatassák, amikor kardot fogtunk ellene a földünkért. Ekkor így nézett ki a felszabadulásunk.

Utoljára 1945. április 4-én „szabadultunk” fel, – és meg-, valóban mindentől. Nemcsak a földtől, de évezredes alkotmányunktól is, ami megadta a jogot az ellenállásra, és a képviselő visszahívására, ha az nem tartotta be ígéretét, vagy nemzetellenes rendeletet hozott.

1945 után egy rövid időre visszatérhetett a nép az eredeti lakhelyére, még birtokára is. Régi győztes honvédő háborúinkban az elesett halottainkról megemlékezhettünk, de nem úgy a Habsburg elnyomás alatti harcainkban elesettekről. A szovjet szocialista kommunizmus uralma alatt minden április 4-én kizavarták a

nép tízezreit az utcára, hogy ünnepelje „felszabadulását”. Május 1-én „a munkát” ünnepeltették ugyanígy. De a második világháború honvéd hadseregének hősi halottairól egy szót se! Ők „bűnösök” voltak, mert a Vörös Hadsereg ellen fogtak fegyvert. Nem sirathattuk el őket. Csoda, hogy nem jelentették ki őket kollektíven háborús bűnösnek.

Írtam, hogy visszajöhettünk a harc alatt vagy előtt elhagyott honunkba, – ha az nem dőlt össze a harc alatt. Családom is visszaköltözött Simontornyáról Újpestre, majd Budapestre. Énnekem azért kellett nyolc évre Nógrádbercelre mennem a rokonaimhoz, mert szüleim csak egy kis padlásszobát bérelhettek. Majd nyolc év után kaptunk egy utcai, egyszobás üzlethelyiséget. De mindezért dicsérni kellett Rákosi Mátyás „pajtást”! – mindenható urunkat.

A történelemben a nyomor ismétlődött, csak a „kivitelezése” változott. Bekövetkezett a XX. századi Európa egyik legzsarnokibb uralmi rendszere. A nép hallgatott, húzta az igát, amíg húzhatta. 1956. október 23-án egyszer egy jelentéktelennek látszó, lengyelek iránti részvétnyilvánítás kiváltotta népünk megmozdulását. Szabadságért kiáltott, és követelte a Magyarországot megszállás alatt tartó ruszlik kivonulását. A rádióhoz mentek, és a Műszaki Egyetem hallgatói által megfogalmazott 16 pont beolvasását követelték. A rádiót „védők” a tömegbe lőttek. 1956-ban így kezdődött, hiszem, hogy minden idők legbecsületesebb, legegységesebb, közös akaratát kinyilatkoztató szabadságharcunk. Október 25-én a Gerő Ernő lemondását követelő tüntetőkre golyózáport zúdítottak a kommunista pribékek, az Országház előtti Kossuth teret övező épületek tetejéről. Több százan haltak meg.

Kéri Edit, egykori kiváló színésznőnk kutatása feltárta a parancsot adó kilétét a *Kik lőttek a Kossuth téren 1956-ban?* c. könyvében. A kegyetlenség, az ártatlan magyarok vére felhevítette a megszállók ellen amúgy is izzó gyűlöletet. A nép egységes fellépése és ifjaink bátor kiállása a már évek óta rájuk kényszerített, kommunista nevelés ellenére legyőzte, megfutamodásra készítette a százszoros túlerőben lévő orosz hadat. Nagy Imre kommunista vezető a nép mellé állt a válságos pillanatokban. Amikor a túlerő hatására mégis fel kellett adnunk szabadságharcunkat – ugyanúgy, mint 1849-ben Világosnál az orosz sereg 200 ezer pihent kozákja előtt – letették a fegyvert. Kádár (Csermanek) János másik kommunista vezető magára vállalta, hogy ő hívta be a szovjeteket a magyar szabadságharc leverésére, és a nagyon sok felkelő elleni megtorlás mellett elárulta, kivégeztette Nagy Imrét is.

Az 1848-49-es szabadságharcunk leverése után az ember-állati Haynau

korszaka következett, akinek a kegyetlenségét végül az osztrákok is megsokallták. A Haynau-korszakot az enyhébb Bach-korszak váltotta fel.

1956 után Kádárral is, épp úgy, mint a múltban, a helyzet javulása helyett egy megváltozott formájú, hosszú, kegyetlen uralom vette kezdetét.

Majd 1990-től jött Antall József kormánya, és megszületett a „Rózsadombi paktum”. „A különböző verziók megegyeznek abban, hogy a paktumot megkötő személyek a következők voltak: a távozó szovjet hadsereg tábornoka, a szovjet titkosrendőrség (KGB) ezredese, az amerikai követség első titkára, a CIA egyik tisztje, az izraeli titkosszolgálat (Moszad) egyik képviselője, a magyar katolikus egyház és az izraelita közösség egy-egy megbízottja, valamint öt magyar politikai vezető. Közülük a magyar résztvevőket szokták néven nevezni. Eszerint: Antall József, Horn Gyula, Pető Iván, Paskai László, Göncz Árpád, Zoltai Gusztáv és Boross Péter írta alá, hogy a szovjet csapatok kivonulásáért cserébe a magyar demokrácia és gazdaság fejlődését visszafogják.

A rózsadombi paktum változatai általában 20 pontból állnak, és többnyire csak szövegezésükben térnek el egymástól.

1. A szovjet csapatok békés és barátságos kivonulása Magyarországról
2. A Szovjetunió kárpótlása a hátrahagyott épületekért és javakért
3. Barátságos politikai és gazdasági viszony kiépítése a Szovjetunió és Magyarország között
4. Mindennemű szovjetellenes tevékenység megakadályozása
5. A határok kölcsönös megnyitása a Szovjetunió és Magyarország között
6. A volt kommunista párttagok minden büntetés alól való mentesítése
7. A volt kommunista titkosszolgálat, határőrség, rendőrség megvédése az esetleges megtorlástól
8. A volt kommunisták más pártokban való indítása a választásokon
9. Az államvagyon átvétele a volt kommunisták kezébe
10. Az igazságszolgáltatás megtartása a volt kommunisták kezében
11. Minden zsidóellenes megnyilatkozás, megmozdulás és szervezkedés megtorlása
12. A szélsőjobboldali pártok szervezkedésének megakadályozása
13. Állandó hangoztatása annak, hogy a magyar határok véglegesek és azokon nem lehet változtatni
14. Az új magyar kormány nem tarthat kapcsolatot jobboldali emigrációs személyekkel, szervezetekkel és csoportokkal

- 15.A románok, jugoszlávok és szlovákok felé csak barátságos nyilatkozatok láthatnak napvilágot
- 16.Az 1956-os eseményeket, mint a kommunizmus megjavítását célzó mozgalmat kell beállítani, és csak azokat szabad szóhoz juttatni, akik ezt így értelmezik
- 17.A magyar hadsereg létszámát egyharmadára kell csökkenteni
- 18.A Szovjetunió az átmentett kommunistákon keresztül megtartja politikai befolyását Magyarországon, az Egyesült Államok viszont megerősítheti a gazdasági befolyását
- 19.Magyarország teljes garanciát ad a magyarországi nemzetiségek nyelvi, népi, kulturális, politikai és gazdasági jogainak gyakorlására
- 20.Magyarország teljesen kártalanítja a magyarországi zsidóságot a második világháború alatt elszenvedett veszteségeiért.”

(http://hu.wikipedia.org/wiki/R%C3%B3zsadombi_paktum)

Antall József vezetése alatt visszahelyezték nemzetünket egy kulturáltabbnak látszó, civilizáltabb államformába, továbbra is fenntartva függőségünket, mert a várva várt szabadság helyett alárendeltek, kiszolgáltatottak bennünket a nagyhatalmak kénye-kedvének.

Népem, magyar nép, ne várj segítséget Amerikától!

Amerika népének annyit hangoztatott szabadsága ugyan mire épült? Milliók kiirtására, és a megmaradtak rezervátumba zárására. Innen származik az őslakos magyar nép elnyomásának, irtásának a románok, rácok, tótok általi magabiztos elhatározása, törvénybe helyezése és annak fenntartása. Ezek az új államok csak utánózzák a 200 éves Amerika példáját. Ezért hiába minden igazságért kiáltó szavunk. Ők a méletyt, s nem a szabadság, de a szabadosság „mindent szabad” szellemiségét hozták ránk. Theodore Dreiser, ha most írná az *Amerikai Tragédia* c. nagy sikerű könyvét (*An American Tragedy*), akkor már ezzel a címmel kellene megjelentetnie: „Amerikai Tragédia – világtragédia”. Aki ezt nem hiszi el, és még mindig majmolja, híreszteli és vakon bízik az amerikai szabadságban: ami valójában a bűnösség szabadsága, annak javaslom, hogy alkalomadtán nézze meg az amerikai televízió adásait, ebből is a Maury Povich Show, Jerry Springer Show, Larry King Show, és a Divorce Court (házasságot felbontó bírói döntés) napi adását. Ezek az életből kiemelt esetek teljes áttekintést adnak a mai amerikai

civilizáció lelket, erkölcsöt romboló hatásáról. Aki az amerikai, mindennapi történeteket megismeri, és van benne tisztesség- és becsület-érzés: márpedig népünk nagy részében van, az nem utánozni fogja, hanem visszautasítja ezt az elzúllott társadalmi formát. A rádióban, televízióban a sportközvetítő „fókuszálók és landolók” pedig nem egyebek, mint a magyar nyelv böllérei, hóhérai, nyelvünk elárulói (tévészereplők, bemondók, riporterek és politikusok). A kommunizmus poklából szabadult népünk bedőlt a kapitalista világszabadság fennkölt hangoztatásának. De ők a tankok béklyójából szabadult népünket és hazánkat a bankok örök időkre tartó, modern kori barbár-rabszolgájává tenné, ha nem teszünk ellene. Nem mondhatom harsogó hangerővel, de mondom, amíg élek: egyesüljünk magyar testvéri szeretettel, mert nincs turáni átok!

Napjainkban szerte a nagyvilágból gyakran ismétlődő kijelentések hangzanak el, vagy olvashatók a világhálón a nemzetért, népünkért aggódó, jövőnkért, fennmaradásunkért harcoló, tollforgatók leveleiben.

Végveszélyben Hazánk! A felszámolás megkezdődött. Új honfoglalás vette kezdetét, féltő, hogy már nagyon is közel van a befejezéshez. Ha nem egyesülünk, elveszünk! A szomorúság, kétségbeesés, vagy a tehetetlenség dühe árad el a magyar lelkekben. De a nép, „az Isten adta nép”, amely gazdag és gyönyörű anyaföldünket lakja, aki tehetne valamit azért, hogy ez a balsors ne következzen be, tett-e valamit a vész megállítására? Mit tehet a nép külső támogatás nélkül? Egyedül, elhagyottan, körülveve ellenségtől, országon belüli ellenség hatalma ellen?

Domokos Sándor: *Egy kézfogásban* c. versében adja meg a teendőt:

„Mikor a kezem a kezedet keresve
Összeforrott egy kemény kézfogásban,
Múltat bocsájtó meleg szorításban
Évszázadok szakadékát temettük,
Kölcsönösen mért csapásokat feledtünk.
Turán átka szertefoszlott halomba,
Az egymásban lelt közös bizalomba.”

Ne engedjük, hogy bárki is ellenségesen szóljon, vagy írjon magyar testvére ellen, csak azért, mert ő másként látja hazája felemelkedésének útját! Minden egymás elleni uszítást szüntessünk be! A hallott vagy levélben közölt, egymás ellen

uszítókat győzzük meg, ne hallgassunk rájuk! Adjuk tudtára, hogy az egymás elleni uszítás nemzetellenes! Ha ezt az egyszerű figyelmeztetést megtesszük, mindenki a saját maga környezetében, akkor megszűnhet a széthúzás. És megszületik az egység, és ide nem kell fegyver, pénz. Így egyszerűen, ilyen népi összefogással sikerülhet népünk, a magyar nép fennmaradása. Béküljünk ki egymással! Mindaddig, amíg ez meg nem történik, csak veszünk, fogyunk, és ellenségeink gyarapodnak, rajtunk nevetve.

Magyar fiatalok, nemzet jövője, értetek szól itt minden szavam. Meg kell, hogy éreztétek, értsétek azt, amit mondani akarok, de szavakkal nehéz kifejeznem aggodalmamat. „Magyar Tudományos” Akadémiánk nem szolgál bennünket. Vessétek el a finn-ugor bizonyítatlan elméletet, és kövessétek a magyar őstörténet-kutatások tényekre alapozott eredményeit, amelyek visszaadják az önbizalmunkat, hiszen bizonyos, hogy őseink népe a Kárpát-medence kultúra-alapító, őshonos népe volt. Mindezt meg tudjuk tenni, minden ellenségeskedés ellenére is. Csak szeressük, keressük és segítsük egymást, mert csak magunkra számíthatunk, és akkor velünk lesz az Isten!

Botos László

Tartalomjegyzék

I. rész: A fiatalokhoz

Ami az <i>Olvasókönyv</i> megírását megelőzte	7
---	---

1. Költemények

DOMOKOS SÁNDOR: Egy kézfogásban	13
BERZSENYI DÁNIEL: Fohászkodás	15
A magyarokhoz	17
ARANY JÁNOS: V. László	20
PETŐFI SÁNDOR: Magyar vagyok	23
A hazáról	25
SAJÓ SÁNDOR: Magyarok lenni	27
HERVAY TAMÁS: Magyarok lenni, válasz Sajó Sándornak	30
TAKÁTS GYULA: 1867 A pusztán	32
ADY ENDRE: A tűz márciusa	35
GYÓNI GÉZA: Csak egy éjszakára	37
Cézár én nem megyek	39
REMÉNYIK SÁNDOR: Templom és iskola	41
JÓZSEF ATTILA: Bús magyar éneke	43
Nem, nem, soha!	44
MÁRAI SÁNDOR: Mennyből az angyal	45
DSIDA JENŐ: Psalmus Hungaricus	48
ALFÖLDI GÉZA: Ha nálunk született volna	57
Csak a gyökér kitartson	60
WASS ALBERT: Üzenet haza	62
A láthatatlan lobogó	65
A hontalanság hitvallása	137

TOLLAS TIBOR: Attila	67
Sicambria	69
Sose szabadulva	154
MÓRA LÁSZLÓ: Könyörgés	71
DÖMÖTÖR TIBOR: A harcnak még nincsen vége!	72
SZENTKÚTI FERENC: Hősköltemény a pesti srácról	75
TAMÁSI LAJOS: Piros a vér a pesti utcán	76
MARSCHALKÓ LAJOS: Új Bibliát	78
SZŐKE ISTVÁN ATILLA: Fohász	80
SZABÓ LÁSZLÓ DEZSŐ: A határon túl	82
CSANÁDY GYÖRGY: Székely himnusz	84
KÖLCSEY FERENC: Himnusz	86
ONODY GYULA: Koppány kövére rovom	200
Koppány hegyén, rejtektúton	201
Koppány táltosa	202

2. A prózai művek

WASS ALBERT: Ember az országút szélén (részletek)	91
<i>Utóirat</i>	100
Örökségünk: Hagyaték (részlet)	119
<i>Hagyaték: Búcsúszó az olvasóhoz</i>	136
ARANY JÁNOS: Önéletrajz	138
RÁCZ SÁNDOR: Parázsló szándék (részlet)	141
<i>Október 22-23. A forradalom kitörése</i>	141
<i>A Sztálin-szobor ledöntése</i>	143
<i>A rádiónál</i>	144
<i>A Rákóczi úton</i>	145
<i>A Péterffy utcai kórházban</i>	146
<i>Eközben a Kossuth téren</i>	147
<i>A forradalom harcok napjai</i>	148
<i>Az 1956-os „vérvörös csütörtök”</i>	151
<i>A Köztársaság tér ostroma</i>	152

PONGRÁTZ GERGELY: Önéletrajz	156
Corvin köz 1956 (részlet)	158
<i>Október 25.</i>	158
<i>Október 26.</i>	169
BOBULA IDA: A sumir-magyar rokonság kérdése	178
<i>A magyar ősvallás Istenasszonya</i>	178
FORRAI SÁNDOR: Az ősi magyar rovásírás az ókortól a napjainkig	179
<i>Bevezetés</i>	179
FRIEDRICH KLÁRA: Forrai Sándor emlékezete	186
SZAKÁCS GÁBOR: Tatárlaka titka	191
ONODY GYULA: Koppány vezér, Somogyország hercege	195
<i>Koppány gyermekkora</i>	196
MIKES KELEMEN leveleiből: II. Rákóczi Ferenc halála	204
<i>Az utolsó levél</i>	205
RIEDL FRIGYES: Képek Petőfi életéből	207
VERESS DÁNIEL: Wesselényi Miklós	211
<i>Az élő szobor</i>	211
<i>Kígyókat tépő kis Herkules</i>	213
<i>Az árvízi hajós</i>	215
<i>A liberális reformellenzék élén</i>	219
BOTOS LÁSZLÓ: Utóirat	225

